

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Historie

Studijní program: Historické vědy

Studijní obor: Historie

LIBERECKÉ VÝSTAVNÍ TRHY V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ

THE HISTORY OF LIBEREC EXHIBITION MARKET IN THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY

Diplomová práce: 12-FP-KHI-237

Autor:

Bc. Zuzana Košková

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Anna Habánová, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
89	0	37	0	17	8

V Liberci dne: 26. 4. 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant): Bc. Zuzanu Koškovou
studijní obor (kombinace): Historie
Název DP: Historie libereckých výstavních trhů v první polovině 20. století
Název DP v angličtině: The History of Liberec exhibition market in the first half of the 20th century
Vedoucí práce: Mgr. Anna Habánová, M.A.
Konzultant:
Termín odevzdání: 30. dubna 2012

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 29.11. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): ZUZANA KOŠKOVÁ

Datum: 25.2.2011

Podpis:

Název DP: HISTORIE LIBERECKÝCH VÝSTAVNÍCH TRHŮ V PRVNÍ POLOVINĚ
20. STOLETÍ

Vedoucí práce: Mgr. Anna Habánová, M.A.

Cíl: Cílem je rekonstrukce projektu libereckých výstavních trhů od jejich první výstavy v roce 1920 po rok 1945. Práce se zaměří nejen na hospodářskopolitickou problematiku daného období v Liberci, ale také na kulturní a společenský vliv trhů. Práce přispěje k poznání historie jednoho z fenoménů liberecké historie, který až doposud zůstává opomíjen.

Požadavky: znalost němčiny, kritické myšlení, schopnost práce s archivním materiálem a literaturou

Metody: Analýza archivních materiálů
syntéza pramenů a literatury

Literatura: SOkA Liberec, AML, GD, signatura 828, 924, 1314
Sbírka fotografií Severočeského muzea
Reichenberger Zeitung

MERKWITSCHKA, A. (ed), 800 Jahre Leipziger Messe, Leipzig 1965
KARPAŠ, R. (ed.), Kniha o Liberci, Liberec 1996

Čestné prohlášení

Název práce: Liberecké trhy v první polovině 20. století
Jméno a příjmení autora: Zuzana Košková
Osobní číslo: P10001005

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má diplomová práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé diplomové práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 26. 4. 2013

Zuzana Košková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat všem, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. Vedoucí diplomové práce Mgr. Anně Habánové, Ph.D., za její trpělivou spolupráci a cenné připomínky a náměty. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům Státního okresního archivu v Liberci za jejich pomoc a ochotu při poskytování archivních dokumentů. V neposlední řadě také děkuji Mgr. Václavu Kotrmanovi za závěrečnou korekturu a svým rodičům za jejich podporu.

Anotace

Diplomová práce primárně analyzuje průběh devatenácti ročníků Libereckých trhů v první polovině 20. století. Shrnuje jednání mezi městem Liberec a spolkem Reichenberger Messe, která předcházela prvnímu ročníku trhů, bezprostředně související organizační záležitosti a také aspekty, jež měly pozitivní i negativní vliv na celou tuto akci v průběhu let 1920–1938. Část práce je věnována zázemí podpůrných institucí spolku Reichenberger Messe, samotných vystavovatelů a návštěvníků. Z toho důvodu práce klade rovněž důraz na výstavní budovy, především školy a výstaviště, které bylo postaveno při dnešní Masarykově ulici, ale do dnešních dnů se nedochovalo. Na trhy po první světové válce měly bezesporu vliv dvě zásadní výstavy - Všeobecná zemská jubilejní výstava v Praze z roku 1891 a Německo-česká výstava v Liberci z roku 1906. Nedílnou součástí trhů byl bohatý doprovodný program, o němž je v práci rovněž zmínka. Ke zvýšení návštěvnosti akce přispěl především liberecký „Prátr“. Liberecké trhy byly ve své době prezentovány jako velmi úspěšné, což v konečném důsledku vedlo ke zvýšení prestiže města.

Klíčová slova: Liberec, trhy, výstavy, první polovina dvacátého století, průmysl, česko-německé vztahy, Reichenberger Messe, městská rada, výstaviště, výstavní budovy, „Prátr“.

Abstract

The diploma thesis analyses the process of nineteen years of Liberec markets in the first half of the 20th century. It summarizes the discussion between the town of Liberec and the club Reichenberger Messe, which proceeded the first year of markets directly related to organizational issue and aspects that have a positive or negative influence on the whole event over the years 1920-1938. The part of the work is devoted to the background of supporting institutions Reichenberger Messe, exhibitors and visitors themselves. For this reason, the work emphasis on the exhibition buildings, especially schools and the exhibition ground that was built with today's Masaryk Street, but now no longer exists. On the Markets had undoubtedly effect two major exhibitions – Ground Land Jubilee Exhibition in Prague in 1891 and German-Czech exhibition in

Liberec in 1906. An integral part of the markets was a rich supporting program, which is also mentioned in the work. To increase the attendance of the event contributed mainly Liberec Prater. The markets in Liberec were presented as very successful, which led to the increased prestige of the city.

Key words: Liberec, market, exhibitions, the first part of the twentieth century, industry, the Czech-German relations, Reichenberger Messe, the city council, exhibition ground, exhibition building, Prater.

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit analysiert primär den Verlauf von 19 Messen, die in Liberec (Reichenberg) in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts stattfanden. Die Arbeit fasst den Handlungsverlauf zwischen der Stadt Liberec und dem Verein Reichenberger Messe zusammen. Diese Handlung ging den ersten Jahrgang dieser Messe voran und hängte eng mit Organisation und mit weiteren Aspekten zusammen. Positiver und negativer Einfluss dieser Handlungen wurde an den Messeverlauf von 1920 bis 1938 spürbar. Ein Teil der Arbeit beschäftigt sich mit dem Umfeld der unterstützenden Vereine der Reichenberger Messe, eigenständigen Ausstellern und Besuchern. Aus diesem Grund befasst sich dieser Teil mit Ausstellungsgebäuden, Schulen und Messegelände, die in heutiger Masarykstraße gebaut wurden, jedoch wurden sie bis heute nicht erhalten. Nach dem Ersten Weltkrieg beeinflussten die Messe vor allem die Prager Landes-Jubiläumsausstellung aus dem Jahre 1891 und Deutschböhmisches Ausstellung Reichenberg im Jahre 1906. Untrennbarer Bestandteil der Messe wurde reiches Begleitprogramm, über dem wird in der Diplomarbeit auch gesprochen. Zur Erhöhung der Besucherzahl trug wesentlich der Reichenberger „Messe-Prater“ bei. Die Reichenberger Messen wurden als sehr erfolgreich präsentiert, was schließlich zur Erhöhung des Stadtprestiges führte.

Schlüsselwörter: Reichenberg, Messe, erste Hälfte des zwanzigsten Jahrhunderts, Industrie, Deutsch-tschechische Beziehungen, Reichenberger Messe, Stadtrat, Messegelände, Messegebäude, Reichenberger „Messe-Prater“.

Obsah

1 Úvod	9
2 Kritika pramenů a literatury	12
3 Charakteristika výstav a výstavnictví.....	17
3.1 Významné výstavy v Českých zemích, které předcházely Libereckým trhům	18
3.1.1 Všeobecná zemská jubilejní výstava v Praze roku 1891.....	20
3.1.2 Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem roku 1903	25
4 Liberec výstavním městem.....	27
4.1 Německo-česká výstava v Liberci 1906	28
4.2 Historický vývoj na Liberecku v meziválečném období	30
4.3 Příprava Libereckých trhů	33
4.3.1 Spolek Reichenberger Messe	35
5 Výstavní budovy a výstaviště v letech 1920–1938.....	42
5.1 Výstaviště.....	42
5.2 Prostory pro expozici textilního průmyslu.....	46
5.3 Ostatní budovy	50
6 První ročník Libereckých trhů	55
7 Průběh Libereckých trhů mezi světovými válkami	60
7.1 Průběh Libereckých trhů.....	60
7.2 Doprovodný program.....	79
7.2.1 „Prátr“	81
8 Závěr	83

9 Použité prameny a literatura	86
9.1 Prameny	86
9.2 Literatura.....	87
9.3 Encyklopedie, lexikony	88
9.4 Ročenky Liberecké architektury	88
10 Seznam příloh.....	89

1 Úvod

O Německo-české výstavě v roce 1906 či Libereckých výstavních trzích po druhé světové válce nám podává ucelený přehled řada děl. Já jsem si však jako předmět diplomové práce zvolila téma, o kterém se již autoři knih o Liberci zmínili, ovšem jeho úplné zpracování dosud chybí. Předmětem mého zájmu se tak stalo období tzv. první republiky, doby, kdy se v Liberci opět rozvíjel průmysl a význam města rostl jak v očích místních občanů, tak také zahraničních pozorovatelů. Ve spojitosti s tímto obdobím jsem tedy zvolila jako téma diplomové práce *„Liberecké trhy v první polovině 20. století“*.

Liberecké trhy zanechaly v historii města nesmazatelnou stopu. Díky nim zažíval Liberec lesk, slávu a samozřejmě ohlas v zahraničí, který beze zbytku podpořil odbyt domácích výrobků. V meziválečném období se mohlo město pyšnit významnými podniky vyrábějícími především produkty textilního průmyslu. A právě období situace po první světové válce a potřeba zvýšit odbyt a produkci místních závodů, jejichž obchod utrpěl rozpadem Rakouska-Uherska, vedla k postupnému založení tradice Libereckých trhů.

Lze říci, že počátky těchto trhů můžeme zaznamenat již v roce 1919, kdy se o možnosti veřejně prezentovat podniky a jejich výrobky začalo hovořit nejen za zavřenými dveřmi magistrátu města. První ročník trhů se konal v roce 1920 a poslední, devatenáctý ročník, proběhl v Liberci roku 1938. Pozdější napjatá situace nepřála rozvíjejícím se podnikatelským záměrům, a proto byla tradice výstavnictví v tomto městě pozastavena až do dob po druhé světové válce.

Cílem této práce je zrekonstruovat a sledovat průběh devatenácti ročníků těchto trhů od počátečních jednání rady města Liberce se spolkem Reichenberger Messe, organizační záležitosti, které s nimi bezprostředně souvisely, až po ukončení této tradice rok před vypuknutím druhé světové války. Důraz jsem kladla především na zodpovězení tří základních otázek: a) Proč bylo právě toto severočeské město vhodné k pořádání mezinárodních trhů? b) Jaké faktory mohly negativně ovlivnit průběh Libereckých trhů? c) Jak během devatenácti let ovlivnilo pořádání trhů město Liberec a zanechaly trhy městu něco po ukončení tradice?

Diplomová práce se skládá ze šesti kapitol a několika podkapitol. První a druhá kapitola má informovat čtenáře o této práci, a sice prostřednictvím úvodu a souhrnného

rozboru pramenů a literatury.

Samotnou práci tedy začínám třetí kapitolou, v níž osvětluji pojmy výstav a výstavnictví, protože se domnívám, že pochopení významu těchto termínů spojených s výstavnictvím je důležité pro porozumění koncepce této práce. V další části se soustředím například na výstavnictví v Českých zemích. Byť okrajově, koncentruji se rovněž na expozice, jež proběhly před Libereckými trhy, neboť jako vzor výrazně ovlivnily Liberecké trhy v meziválečném období.

O tom, že byl Liberec významným výstavním městem, nemůže být pochyb. Přiblížit tuto problematiku jsem se rozhodla ve čtvrté kapitole, kde kladu primární důraz na potenciál výstavnictví v Liberci a stručně rekapituluji výstavy, které se v tomto regionu konaly již od 18. století. Přiblížením průmyslového vývoje oblasti v první polovině 20. století, historickými souvislostmi či politickým vývojem jsem se pokusila nastínit situaci, v níž tradice Libereckých trhů vznikala. Poukazuji zde rovněž na problematiku česko-německých vztahů, která výrazně ovlivnila podobu trhů ve všech rocích, kdy se ve městě konaly.

Německo-české výstavě 1906 předcházela první výstava lehkého průmyslu, uskutečněná v Liberci roku 1852. Pokládala jsem tedy za důležité se zde o ní zmínit, nicméně nechtěla jsem zastínit ani význam Německo-české výstavy ani Libereckých trhů v poválečném období, proto jsem se této výstavě věnovala opět pouze okrajově. Poté již volně navazuji na průběh jednání, která předcházela prvnímu ročníku trhů, a více se soustředím na spolek Reichenberger Messe, jehož klíčová úloha při organizaci Libereckých trhů byla nepopíratelná. Stanovy spolku jsem pak rozebrala v samostatné kapitole diplomové práce.

Pátá kapitola poukazuje na místa, kde se trhy odehrávaly. Nejprve se soustředím především na výstavbu výstaviště. Dále jsem ve stručnosti nastínila historii školních budov, která měla vyzdvihnout přednosti těchto staveb využitých pro výstavní účely. V kapitole uvádím názvy škol přeložené do češtiny na základě dobových německých materiálů, abych nezmátla čtenáře případnými jinými názvy, než které by si mohl nalézt v dobové literatuře. Důležité byly též stavby, které měly výstavní potenciál díky svým rozlehlým prostorům. Hovořím především o klášteře, kasárnách, budově Obchodní a živnostenské komory či Severočeském muzeu. Kapitulu jsem doplnila především citacemi z korespondence mezi spolkem Reichenberger Messe a radou města o zapůjčení škol pro výstavní účely a výstavbě pavilonů na výstavišti. Z pramenů nevyplývaly informace o stavebních postupech výstaviště ani údaje o demolici

provizorních výstavních hal. Do přílohy jsem tak zahrnula pouze několik jednoduchých nákresů, které byly přílohami již zmíněných dopisů.

Jádro práce tvoří šestá a sedmá kapitola zabývající se samotným průběhem Libereckých trhů, organizačními záležitostmi, které bylo třeba zajistit v rámci bezproblémového konání trhů či rozmístěním expozic ve výstavních budovách. Kapitoly se věnují nejen těmto základním otázkám, ale analyzují také každoroční doprovodný program. Interpretují především setkání odborníků různých odvětví průmyslu, výstavy a speciální akce, jež měly návštěvníkům zpestřit procházku po průmyslových expozicích.

Za zdroj informací jsem pro sepsání práce zvolila primárně německý deník *Reichenberger Zeitung*, ale vzhledem k tomu, že bylo nutné na události znát rovněž pohled českého tisku, soustředila jsem se též na týdeníky *Ještědský Obzor* a *Naše Hory*. Pro zjištění organizačních záležitostí a především osvětlení vztahů mezi spolkem Reichenberger Messe, který trhy organizoval hned od jejich počátků, a radou města jsem čerpala primárně ze složek *Archivu města Liberce*. Také knižní literatura mi pomohla rozklíčovat některé informace nejasné z dostupných pramenů.

Základem mé práce je využívání analyticko-syntetického postupu a částečné statistické metody, kvůli omezenému množství statistických údajů z dostupných zdrojů.

2 Kritika pramenů a literatury

Pro diplomovou práci mi byla k dispozici pramenná základna, složená z archiválií, dobového tisku a soudobé dokumentace. Tu doplňovaly také knižní zdroje, které se okrajově o této problematice zmiňují.

PRAMENY

Hlavním pramenem pro studium Libereckých trhů v meziválečném období mi byly především archivní materiály, které jsou vesměs neprobádané. Význam měl pro mé zkoumání Státní okresní archiv v Liberci¹, knihovna Severočeského muzea a Krajská vědecká knihovna. Klíčový pramen představuje především deník „*Reichenberger Zeitung*“ (mezi lety 1919–1938 s podtitulem Tagblatt für das deutsche Volk in Böhmen), jehož ročníky 1920–1938 jsem využila. Tematiky Libereckých trhů se bezprostředně dotýkalo období července, srpna a září. V tomto tisku jsem studovala především organizační záležitosti týkající se Libereckých trhů, jež byly popsány vždy na první straně speciální veletržní přílohy, informace o výstavních budovách a vystavovatelích, doprovodném programu, zvláštních výstavách a odborných setkání. Nalezla jsem zde i cenné fotografie, které nejsou v jiných archivních složkách k dispozici a použila je do přílohy diplomové práce. Tento deník od počátku prezentoval Liberecké trhy naprosto pozitivně. Ve svých článcích se veřejně nezapojoval do protikampaně průmyslového umu Čechoslováků, ale na druhou stranu se o jejich přednostech ani v jednom článku nezmínil a spíše opěvoval německý průmysl a německé podnikatele. Články v tomto tisku jsem porovnávala také s těmi, které byly uvedeny v českém tisku. Jednalo se o „*Ještědský Obzor*“², časopis Československé sociální demokratické strany dělnické Podještědí a „*Naše Hory*“³, časopis Československé strany socialistické pro severní Čechy. Pokládám za důležité poznamenat, že tento tisk na svých stránkách prezentoval trhy s ohledem na národnostní křivdu, kterou během konání trhů pocíťoval ze strany německých obyvatel a organizátorů. V článcích těchto týdeníků je tedy znatelná jakási protikampaň Libereckých trhů.

Dalším významným pramenem mi byl fond Liberecké veletrhy (výstaviště).⁴

¹ SOKa Liberec.

² Ročníky 1920–1938.

³ Ročníky 1920–1938.

⁴ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 – Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá

Jednalo se o kartony, které obsahovaly především korespondenci, a sice mezi městskou radou, státními orgány a spolkem Reichenberger Messe. Jsou zde uloženy plány výstavních budov, finanční zpráva, seznam vystavovatelů, dílčí úvahy zastupitelů města a spolku o nalezení výstavních budov. O samotném výstavišti jsem měla jen málo informací, které jsem dohledala především z plánů výstaviště a Reichenberger Zeitung. V kartonu číslo 507 jsem objevila korespondenci spolku Reichenberger Messe a městské rady o možné výstavbě výstaviště a vhodných prostorech. Spolek byl v čele Libereckých trhů po celých devatenáct let. Z agendy se dochovaly stanovy, dílčí korespondence s městem a podnikateli.

Ve stavebním archivu Magistrátu města Liberec o výstavišti nebyly k dispozici žádné materiály ze sledovaného období, výjimku tvoří ty, které se týkají podoby výstaviště po druhé světové válce. Toto téma ovšem nebylo předmětem diplomové práce. Osobnosti, jež se v korespondencích objevily a nějakým zásadním způsobem zasáhly do pořádání trhů, jsem dohledala v „*Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg*“, kde byl uveden datum narození a bydliště osoby.⁵ Dalším významným zdrojem informací mi byla „*Jahrbuch der Reichenberger Messe*“⁶ a „*Průvodce Libereckými veletrhy*“.⁷ Součástí Státního okresního archivu v Liberci byla obě tato díla pouze s jedním rokem vydání, v případě Jahrbuch der Reichenberger Messe a Průvodce Libereckými veletrhy 1921. Po výtiscích jiných ročníků jsem pátrala též v Národní knihovně v Praze, Krajské vědecké knihovně v Liberci a knihovně Severočeského muzea. Jiné ročníky bohužel zřejmě nebyly dochovány nebo jsou v současné době v soukromém vlastnictví, čili mohu se pouze domnívat, že byly vydávány každoročně po dobu konání trhů. Jahrbuch der Reichenberger Messe s rokem vydání 1921 měla podobu kalendáře (měsíc srpen), který odpočítával dny, do konání trhů a informoval návštěvníky o doprovodných akcích, které se během trhů konaly. Dále zde byl umístěn plán výstaviště s popisem výstavních prostor a s reklamami vystavovatelů. Průvodce Libereckým veletrhem shrnující rok 1921, v němž byly k nalezení informace o výstavních prostorech, administrativních záležitostech Libereckých trhů a reklamy vystavovatelů. Průvodce byl sepsán v českém, německém a

agenda ve vztahu k obci, sign. 197, inv. č. 877, karton 541-542 – Liberecké veletrhy – žádosti o přidělení míst na stavby a staveniště. Přehledy o průběhu veletrhů, různá obchodní dokumentace, sign. č. , inv. č. 3279, karton 892 – Plány výstaviště z let 1926–1945.

⁵ Ročenka a seznam obyvatel města Liberec, ročník 1921.

⁶ Ročenka Libereckých trhů pro rok 1921.

⁷ Průvodce libereckým veletrhem, II. ročník, 1. 8. č. 6. 1921.

francouzském jazyce.⁸, ovšem domnívám se, že byly vydávány průvodce vícejazyčné. V AML se ale nachází pouze jedno vydání v uvedených jazykových mutacích. Domnívám se, že byl také pro každý ročník trhů vydáván „*Katalog der Reichenberger Messe*“,⁹ ovšem ve fondu Státního okresního archivu v Liberci byl pouze ročník 1921. Při bližším zkoumání jsem jak v Národní knihovně v Praze, tak v Krajské vědecké knihovně v Liberci narazila na další ročníky těchto katalogů. V katalogu se představili vystavovatelé, výstavní prostory a doprovodný program trhů. „*Illustrierter Führer durch die Messestadt Reichenberg und die daran interessierten Industriegebiete und Handelsgebiete, Kurorte und Bäder usw.*“¹⁰, byl vydán při příležitosti třetího ročníku Libereckých trhů. Obsahuje stručnou historii města od Viktora Luga, staveb a několik základních informací o Liberci a jeho okolí. Jsou zde bližší informace o historii Liberce coby výstavního města a Německo-české výstavě v roce 1906. Vzhledem k významné úloze prezidenta spolku Reichenberger Messe Theodora Liebiega jsem nahlédla do Rodinného archivu Liebiegů¹¹ pro upřesnění některých rodinných vazeb a působení Theodora Liebiega ve spolku. Fond obsahuje informace o všech příslušnících rodiny Liebiegů mezi lety 1821–1944, jejich iniciály a pracovní zařazení. Tento pramen bohužel nezmiňoval nijak podrobně úkoly Theodora Liebiega ve spolku, pouze uvedl, že byl jeho prezidentem.

LITERATURA

Pro vytvoření této práce, jejímž základem je rekonstrukce průběhu devatenácti ročníků Libereckých trhů v meziválečném období, existuje několik děl, které se danou problematikou zabývaly v rámci popisu průmyslového vývoje a obchodu na Liberecku. Kniha, která by se věnovala Libereckým trhům v meziválečném období, jako samostatnému tématu, nebyla vydána.

Autoři, jež se ve svém díle zmínili o tomto tématu, jsou například Tomáš Okurka,¹² Roman Karpaš,¹³ Libuše Bílková, Ivan Taller,¹⁴ Svatopluk Technik¹⁵ a Zdeněk

⁸ Průvodce libereckým veletrhem, II. ročník, 1. 8. č. 6. 1921.

⁹ Katalog druhých Libereckých trhů 13. – 21. 8. 1921.

¹⁰ Ilustrovaný průvodce veletržním Libercem a zajímavými průmyslovými a obchodními oblastmi, lázeňským místem apod., 1921.

¹¹ SOKA, inv. č. 70, fond. č. 57, pozůstalost rodu Liebiegů, 1821–1944.

¹² OKURKA, Tomáš: *Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem 1903*, 1. vyd. Ústí nad Labem 2005, ISBN 80-86646-II-6.

¹³ KARPAŠ, Roman: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

¹⁴ TALLER, Ivan: *Galerie úspěchu, Liberec a okolí*, 1. vyd. Liberec, Profil 1996.

Brunclík.¹⁶

Další literatura mi především sloužila pro sepsání doprovodných kapitol, jež byly důležitou součástí práce, nikoli však jejím jádrem. Pojmy spjatými s výstavami a výstavnictvím se zabývala ve své knize „*Veletrhy a výstavy, efektivní prezentace pro úspěšný prodej*“¹⁷ Jitka Vysekalová nebo Dušan Pavlů ve svém díle „*Veletrhy a výstavy, kultura, komunikace, multimedialita, marketing*“.¹⁸ Patrně nejvýznamnějším autorem, který shrnul historii výstavnictví na severu Čech a přiblížil tak výstavy, které měly vliv na další rozvoj výstavnictví v této oblasti je Tomáš Okurka a jeho práce „*Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem 1903*“¹⁹ či Miloslava Melanová, z jejíž knihy „*Liberecká výstava 1906*“²⁰ jsem čerpala informace pro dokreslení historie výstavnictví v Liberci. Jan Otto spolu s ostatními členy výkonného výboru všeobecné zemské jubilejní výstavy v Praze roku 1891 napsali obsáhlou zprávu o výstavě pod názvem „*Sto let práce – zpráva o Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 na oslavu jubilea první průmyslové výstavy roku 1791 v Praze pod protektorátem jeho císařského a královského veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*“²¹ kterou jsem využila jako primární zdroj ke zkoumání průběhu této výstavy. Jak jsem již uvedla, několik autorů se v rámci svého díla zaměřeného na průmyslový vývoj Liberecka v poválečném období zmínilo o Libereckých trzích v období první republiky. Mezi takové autory patří Roman Karpaš²², či Ivan Taller²³. Zdeněk Brunclík se pak zabýval ve své knize historií Liberecké obchodní a živnostenské komory a samotné budovy, v níž sídlila. Materiály o komoře jsem sbírala především z toho důvodu, že významnou měrou přispěla k založení veletržní tradice v Liberci, ale že také trhy svými činnostmi všemožně podporovala.²⁴

¹⁵ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a budoucnosti*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství v Liberci 1961, TECHNIK, Svatopluk: *Liberec minulosti a současnosti*, 2. přepr. vyd. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980, TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I.* - V., Liberec 1992–2001.

¹⁶ BRUNCLÍK, Zdeněk - VINKLÁT, Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní hospodářská komora Liberec, Agentura 555 2000, ISBN 80-902887-3-1.

¹⁷ VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: *Veletrhy a výstavy, efektivní prezentace pro úspěšný prodej*, 1. vyd. Praha, Grada 2004, ISBN 80-2470894-9.

¹⁸ PAVLŮ, Dušan: *Veletrhy a výstavy, kultura, komunikace, multimedialita, marketing*, 1. vyd. Příbram, Professional Publishing 2009, ISBN 978-80-86946-38-2.

¹⁹ OKURKA, Tomáš: *Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem 1903*, 1. vyd. Ústí nad Labem 2005, ISBN 80-86646-II-6.

²⁰ MELANOVÁ, Miloslava: *Liberecká výstava 1906*, Liberec 1996.

²¹ OTTO, J. a kol., *Sto let práce-zpráva o Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 na oslavu jubilea první průmyslové výstavy roku 1791 v Praze pod protektorátem jeho císařského a královského veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, Praha 1893.

²² KARPAŠ, Roman: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

²³ TALLER, Ivan: *Galerie úspěchu, Liberec a okolí*, 1. vyd. Liberec, Profil 1996.

²⁴ BRUNCLÍK, Zdeněk - VINKLÁT, Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní hospodářská komora Liberec, Agentura 555 2000, ISBN 80-902887-3-1.

Informace, jež jsem využila pro sběr materiálu o stavebním vývoji výstavních budov či staveb, jež jakkoli přispěly k bezproblémovému průběhu Libereckých trhů, podávaly především knihy od Svatopluka Technika²⁵ nebo Jaroslava Zemana²⁶. Také již zmíněný Ivan Taller²⁷ přiblížil historii a význam škol, které byly využity jako výstavní budovy během trhů. O průmyslové škole, která byla mezi lety 1920–1938 také výstavní budovou díky své výhodné poloze blízko výstaviště sepsal publikaci Miroslav Franěk.²⁸

²⁵ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a budoucnosti*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství v Liberci 1961, TECHNIK, Svatopluk: *Liberec minulosti a současnosti*, 2. přepr. vyd. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980, TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I. - V.*, Liberec 1992–2001.

²⁶ ZEMAN, Jaroslav: *Liberec, urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*, 1. Vyd. Liberec, Knihy 555 2011, ISBN 978-80-86660-33-2.

²⁷ TALLER, IVAN: *Čtení kratochvilné o starém Liberci I.*, Liberec 1996, *Čtení kratochvilné o starém Liberci II.*, Liberec 1997.

²⁸ FRANĚK, Miroslav: *125 let průmyslové školy v Liberci*, Liberec, Střední průmyslová škola strojní a elektrotechnická 2001.

3 Charakteristika výstav a výstavnictví

V následující kapitole analyzuji především obecnou historii a charakteristiku výstavnictví a veletrhů. Domnívám se, že pochopení základních pojmů spojených s výstavnictvím je klíčové pro pochopení koncepce diplomové práce. Zabývám se zde rovněž výsledným efektem výstav a trhů, aby čtenář porozuměl nutnosti pořádat tyto akce ve sledovaném období. Proto zde zkoumám současně historii výstavnictví ve světě a v Českých zemích, rovněž také výstavy, které předcházely samotným Libereckým trhům.

Encyklopedie *Universum* definuje trh jako „setkání prodávajících a kupujících v určité době a na určitém místě, určeném k uzavírání obchodů“²⁹ Konání trhu předpokládá určitou úroveň hospodářského rozvoje a existenci míst s vyšším stupněm migrace obyvatelstva. Trhy byly pořádány již ve starověku v souvislosti s velkými národními svátky. Od raného středověku jejich počet značně rostl, obzvláště tomu tak bylo na křižovatkách významných obchodních cest spadajících pod ochranu hradů a klášterů. Tržiště bylo středem a dopravním centrem středověkých měst. Velký hospodářský význam měly ve středověku jarmarky,³⁰ na nichž byly uzavírány významné obchodní transakce. Z těchto pak vznikly veletrhy. Dnes se trhy v tomto slova smyslu omezují pouze na oblastní úrovni, například trhy s ovocem, zeleninou a dalšími komoditami rychle podléhajícími zkáze. Konají se zčásti v tržnicích nebo na jiných pro tento účel vybraných místech. Rozlišujeme také velké trhy, kde dochází k obchodování s vybraným sortimentem zboží mezi velkoobchodem, zprostředkovateli, potažmo velkoodběrateli. Zvláštním typem trhů je burza.³¹

Jitka Vysekalová³² charakterizuje výstavnictví jako obor, který se postupně vytváří ve specializovanou aktivitu, založenou na celé řadě profesí, a její význam stoupá v souladu s rozvojem vědy, techniky i kultury.³³ Na jedné straně čerpá ze společenských

²⁹ *Universum*, sv. 9, Praha, Odeon 2001, ISBN 80-207-1071 – x, s. 566.

³⁰ Označení jarmark údajně pochází z německého slova Jahrmarkt, které by se dalo přeložit jako výroční trh.

³¹ Burza je místo, kde se prostřednictvím oprávněných osob obchoduje s určitými druhy zboží. Zároveň je to místo směnného nebo výměnného obchodu.

³² Jitka Vysekalová je přední odbornicí v oblasti kvalitativního výzkumu trhu. Je autorkou řady publikací týkajících se reklamy a výstavnictví. Stála také u zrodu prvního veletrhu zaměřeného na marketingové komunikace, který se konal začátkem 90. let v Brně. Vysekalová zároveň realizovala řadu výzkumů v oblasti výstavnictví.

³³ *Universum*, c. d., s. 566.

zdrojů, ale na druhé straně je také obohacuje. Umění vystavovat předměty a výrobky se podle Vysekalové zrodilo již v době první výroby, kdy dávaly možnost hromadění nabídky na určitém místě, kde se mohli setkat potencionální zákazníci. Jsou tedy spjaté s aktivním obchodem. Postupně se tyto akce sloužící ke směně výrobků přesouvaly z náměstí do speciálních prostor, které byly odpovídajícím způsobem vybavovány a staly se součástí většinou městských aglomerací. „Můžeme říci, že výstavnictví stálo již při zrodu reklamy a představovalo jeden z prvních prostředků jejího působení. Jedná se o aktivní nabídku, která mohla být svázána s dalšími formami komunikace a reklamy.“³⁴

Monika Hrubalová dále osvětluje termín výstavnictví jako „komplexní prezentaci výsledků práce subjektů nejrozličnějších oborů.“³⁵ Výstavní akce mohou mít podle způsobu provedení řadu podob a tím i označení. Prezentují se zde hospodářské, vědecko-technické, výzkumné či umělecké výsledky práce a odlišují se od sebe nejen oborem prezentovaných subjektů, ale zejména geografickým dosahem akce a obchodním charakterem. „Veletřhy jsou většinou definovány jako ekonomicky zaměřené akce, kde předmětem vystavování jsou především reálné exponáty.“³⁶ Výstavní akce jsou především zaměřené na propagaci myšlenek a záměrů různých subjektů společenského života. Pojmem výstava se ale označují i některé akce ekonomického charakteru. Nadále používáme oba termíny pouze pro akce ekonomického charakteru.³⁷

3.1 Významné výstavy v Českých zemích, které předcházely Libereckým trhům

Počátky výstavnictví sahají až do 18. století a jak píše Milan Hlavačka, „vystavovalo se především pro panovníka či místního šlechtického hospodáře, který chtěl předvést vladaři, jak jsou naplňovány na jeho panství či v dané zemi nařízení či podněty shora.“³⁸ Příkladem toho může být výstava ve Veltrusích u Kralup nad Vltavou v roce 1754, kterou uspořádal komerční rada Otto Ludwig von Loscani s pomocí Rudolfa hraběte Chotka pro Marii Terezii. V oficiální zprávě³⁹ byla však tato akce

³⁴ VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: *Veletřhy a výstavy, efektivní prezentace pro úspěšný prodej*, 1. vyd. Praha, Grada 2004, 80-247-0894-9, s. 16.

³⁵ VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: c. d., s. 22.

³⁶ VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: c. d., s. 22.

³⁷ VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: c. d., s. 22.

³⁸ HLAVAČKA, Milan: *Jubilejní výstava 1891*, 1, vyd. Praha, Techkom 1991, 80-901016-0-7, s. 5.

³⁹ Průmyslová výstava roku 1791[online], [vid. 4. 11. 2012], 2002, č. 1, dostupné z: <http://www.mmspektrum.com/clanek/prumyslova-vystava-roku-1791.html>.

uvedena jako kratochvilný bazar, proto v tomto případě nemůžeme ještě hovořit o první průmyslové výstavě na evropském kontinentě. Milan Hlavačka ale tuto výstavu označil jako vůbec nejstarší „obchodně průmyslovou“ výstavu na světě.⁴⁰ Další podobná akce se pořádala v roce 1791 v pražském Klementinu při příležitosti korunovace Leopolda II. na českého krále v září téhož roku. Na této výstavě se prezentoval především textilní průmysl, sklo, kamenářské práce a papírenský průmysl, proto můžeme v tomto případě hovořit o první evropské průmyslové výstavě.⁴¹

V průběhu 19. století a počátkem 20. století bylo uspořádáno několik průmyslových výstav. Rozhodla jsem se zde zmínit nejen výstavy v Praze, ale také na severu Čech vzhledem k poznání historie výstavnictví v regionu, v němž se konaly Liberecké trhy v meziválečném období.

V Praze byla uspořádána druhá průmyslová výstava roku 1828, která byla uspořádána z podnětu pražského purkrabího hraběte Karla Chotka, třetí průmyslová výstava⁴² roku 1829 v Ledeburském paláci na Malé Straně, další byla v roce 1831 a pátá průmyslová výstava na Pražském hradě v roce 1833. S 19. stoletím je spjat také společný rys, a sice akce dotýkající se oblasti technické, průmyslové, umělecké, kulturní a zemědělské.⁴³ Bezprostředně po revoluci 1848/1849 se v Praze příliš nevystavovalo. Tuto činnost prováděli místní podnikatelé především v menších městech. Až v roce 1872 se v Praze odehrála výstava celozemského charakteru.⁴⁴ Ovšem průlom ve výstavnictví v českých zemích 19. století znamenala až Jubilejní zemská výstava v roce 1891 v Praze (viz blíže 3.1.1), která měla prezentovat hospodářské úspěchy všech obyvatel Čech. Kvůli nechuti německých občanů podílet se na této výstavě však prezentovala především český národ. V roce 1895 se také konala Národopisná výstava československá na místě dnešního výstaviště, které bylo vybudováno pro Všeobecnou zemskou jubilejní výstavu v Praze roku 1891. Byla zde prezentována česká lidová řemesla, kulturní a historické záležitosti týkající se celého národa. Výstava byla doprovázena folkloristickým a etnografickým programem a různými kulturními akcemi.

⁴⁰ HLAVAČKA, Milan: c. d., s. 5.

⁴¹ Národní knihovna České republiky [online], [vid. 15. 2. 2012], dostupné z: www.nkp.cz/files/klementinum_1791.pps.

⁴² První soutěžní výstava.

⁴³ Výčet těchto výstav vypovídá o potřebě prezentovat své výrobky a uplatňovat se na trhu již v druhé polovině 19. století. Během revoluce v roce 1850 i po ní se tak očekával prudký nárůst této činnosti, která se opravdu stala oblíbenější, jak dokládají následující informace v textu, srov. PAVLŮ, D., *Veletrhy a výstavy, kultura, komunikace, multimedialita, marketing*, 1. vyd. Příbram, Professional Publishing 2009, ISBN 978-80-86946-38-2, s. 36–37.

⁴⁴ HLAVAČKA, Milan: c. d., s. 9.

Další výstava se ve stejném areálu ve Stromovce konala v roce 1898 a prezentovala technický rozvoj a pokrok. Výstava byla zaměřena na architekturu, stavitelství, strojírenství, elektrotechniku, inženýrství, odborné a průmyslové školství, motory, stroje, železnici a nové technické vynálezy.⁴⁵

V roce 1908 toto místo (Stromovka) hostilo výstavu Obchodní a živnostenské komory. Akce byla uspořádána jako oslava 60. výročí panování císaře Františka Josefa I. Zde se prezentoval textilní a obuvnický průmysl, knihovnictví, bankovníctví, keramický průmysl, školství, problematika měst, potraviny a požitaviny, hutnictví a kovové zboží, kožařský, dřevařský a chemický průmysl, fotografická tvorba, obchod. Byl zde též použit Reklamograf, což bylo placené promítání reklamních snímků.⁴⁶

Nejen v Praze se ale v průběhu těchto století rozvíjelo výstavnictví. Stejně tomu bylo i na severu Čech, který byl osídlen převážně německým obyvatelstvem. V roce 1841 se v Liberci uskutečnila textilní výstava a v roce 1852 pak významná výstava lehkého průmyslu.⁴⁷ Více průmyslově-živnostenských výstav se pak v této oblasti konalo na konci 19. století. V roce 1877 se v Litoměřicích pořádala Umělecká, průmyslová a živnostenská výstava. V letech 1875, 1879, 1884 a 1895 se konaly živnostenské a průmyslové výstavy také v Teplicích a v Děčíně se roku 1902 konala Německá živnostenská, průmyslová a zemědělská výstava. Další výstavy se konaly například v Jablonci nad Nisou v roce 1872, v České Lípě v roce 1875, v Žatci v roce 1885, v Podmoklech v roce 1897 a v Mostě v roce 1898. V Ústí nad Labem se konala živnostenská a průmyslová výstava v letech 1874, 1880 a 1893.⁴⁸

3.1.1 Všeobecná zemská jubilejní výstava v Praze roku 1891

Dvacátá a třicátá léta 19. století byla v Evropě, Americe a Austrálii ve znamení výstav a budování výstavišť. Důvodem, proč se v téže době v Českých zemích nepořádaly výstavy v takové míře jako například v USA, Austrálii či zbytku Evropy, byla neutěšená politická situace a absence výstavišť.⁴⁹ V roce 1851 se konala první

⁴⁵ OKURKA, Tomáš: *Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem 1903*, 1. vyd. Ústí nad Labem 2005, ISBN 80-86646-II-6, s. 11–13.

⁴⁶ PAVLŮ, Dušan: *Věletrhy a výstavy – kultura, komunikace, multimedialita, marketing*, 1. vyd. Příbram, Professional Publishing 2009, ISBN 978-80-86946-38-2, s. 41–42.

⁴⁷ HLAVÁČKA, Milan: c. d., s. 6.

⁴⁸ VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: c. d., s. 17–26.

⁴⁹ OTTO, Jan, et al.: *Sto let práce – zpráva o Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 na oslavu jubilea první průmyslové výstavy roku 1791 v Praze pod protektorátem jeho císařského a královského veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, 1. vyd. Praha 1893, s. 27.

světová průmyslová výstava v Londýně. V návaznosti na ni se začaly pořádat veletrhy i v jiných evropských městech, která si zřídila vlastní výstaviště. Mezi ně patřily například Berlín, Hamburk či Praha.⁵⁰ Významná výstava se pak konala v roce 1873 v hlavním městě habsburské monarchie, ve Vídni. Byly zde prezentovány vědecké a technické objevy a vynálezy, které vedly k rozvoji výrobních sil.⁵¹

První myšlenka na pořádání výstavy v Praze byla vyslovena již v roce 1845, ale trvalo ještě několik let, než se výstava v metropoli uskutečnila. Revoluční roky 1848 a 1849 v Rakouském císařství plynulý vývoj výstavnictví zpomalily. Další myšlenka se poté objevila až v roce 1864.⁵² Významná jednání ale proběhla až v roce 1887, kdy se o této záležitosti začalo jednat v rámci Obchodní a průmyslové komory v Praze za účasti průmyslníka a předsedy pražské obchodní komory Bohumila Bondyho. Z jednání vyplynulo, že by bylo nutné podat žádost ke sněmu království Českého a ustanovit přípravný výstavní komitét, jehož členy byli mimo jiných například kníže Karel Schwarzenberg, Ferdinand princ Lobkovic, František Křížík či hrabě Zdeněk Thun.⁵³

Hlavní myšlenkou se tak stalo uspořádat výstavu v Praze ke stému výročí výstavy, jež se konala ve městě roku 1791. Za tím účelem vznikly výstavní výbor, garanční fond a přípravný komitét, jež měly nad přípravou dohlížet.⁵⁴ Milan Hlavačka si nechuť německé strany spolupodílet se na organizaci výstavy vysvětluje takto: „Německé podnikatelské a politické kruhy viděli v jubilejní výstavě především pranýřování nesplněných slibů císaře Františka Josefa I. přijmout českou korunu a tak de facto uznat české státní právo“.⁵⁵ Jak dále píše Milan Hlavačka: „Problém byl také v oficiálním názvu výstavy.“ Němečtí obyvatelé se domnívali, že Češi měli v úmyslu připomenout si korunovací císaře Leopolda II. za krále českého v roce 1791. Nakonec byla výstava pojmenována: Všeobecná zemská výstava v Praze 1891 na oslavu první průmyslové výstavy v Praze v roce 1791.⁵⁶ Dne 13. prosince 1888 zaujalo vedení německých liberálů negativní stanovisko k výstavě a doporučilo členům strany zdrženlivost a znamení nesouhlasu prohlášení o neúčasti německých občanů na výstavě a odmítnutí jakékoli finanční podpory.⁵⁷ V roce 1890 se sice postoj německé strany

⁵⁰ MELANOVÁ, Miloslava: *Liberecká výstava 1906*, Liberec 1996, s. 3–12.

⁵¹ HLAVAČKA, Milan: c. d., s. 7.

⁵² MELANOVÁ, Miloslava: c. d., s. 28.

⁵³ Tamtéž, s. 28.

⁵⁴ OKURKA, Tomáš: c. d., 13–17.

⁵⁵ HLAVAČKA, Milan: c. d., s. 9.

⁵⁶ Tamtéž, s. 10.

⁵⁷ Tamtéž, s. 10–11.

nakrátko změnil, ale neúspěch česko-německého vyrovnání, které bylo dohodnuto v zimě roku 1889, zapříčinil absenci Němců na výstavě a díky tomu byla především postižena odvětví textilního a hutnického průmyslu, těžby nerostů, chemické výroby a sklářství. Absence německých výrobců naopak vůbec nezasáhla zemědělství, strojírenství, železné a kovové výrobky, výtvarné umění a národopis. Především se jednalo o přehlídku českého národa.⁵⁸ Návštěvníci výstavy měli možnost se seznámit s průmyslem, zemědělstvím, lesnickou výrobou, ovocnářstvím, vinařstvím, pivovarnictvím či včelařstvím. Přihlášky zájemců o účast na výstavě podávali jednotliví vystavovatelé již od roku 1889.⁵⁹

Účast českých Němců v přípravném výboru již nebyla zapotřebí. Půl roku před zahájením výstavy byla již finančně zcela zabezpečena a od této chvíle se stala výstava ryze českou záležitostí. Jak píše Milan Hlavačka: „česká výroba sama nejen úplně stačí na důstojnou reprezentaci našeho národa na závodišti kulturní práce, ale že poskytne i veškerou naději, že učiní rázem konec báji, dosud samými Němci šířené, jako by všecek průmysl v Čechách jenom v jejich rukou spočíval“.⁶⁰

Jako vhodné místo pro výstavbu výstaviště byly odhlasovány prostory na území dnešní Stromovky.⁶¹ „Místo, kam občané Prahy a pražských předměstí zavítali ve větším počtu pouze v době občasných hospodářských výstav a mezinárodních cyklistických závodů.“⁶² Podmínkou bylo, že muselo být zřízeno na náklady Českých zemí.⁶³ Práce byla zadána architektům Bedřichu Münzbergrovi a Antonínu Wiehlovi.⁶⁴

Ustanovený výkonný výbor, jehož předsedou se stal Karel Max hrabě Zedwitz, byl složen z osmi zástupců Čechů, osmi Němců, předsedy, plnomocníka vlády, zástupců zemského výboru a delegátu krajského hlavního města Prahy. Dále byly pro organizaci ustanoveny výkonný výbor, finanční výbor, stavební výbor, instalační výbor, dopravní výbor a redakční výbor.⁶⁵

Součástí výstaviště byly velké paláce, pavilony, letohrádky, myslivny, altánky, kiosky. Hlavní budovy byly zděné nebo železné a prosklené, zděné a dřevěné nebo

⁵⁸ OKURKA, Tomáš: c. d., s. 13–17.

⁵⁹ OTTO, Jan, et al.: c. d., s. 28.

⁶⁰ HLAVAČKA, Milan, c. d., s. 12.

⁶¹ OTTO, Jan: c. d., s. 33.

⁶² HLAVAČKA, Milan: c. d., s. 15.

⁶³ OTTO, Jan: c. d., s. 33.

⁶⁴ Tamtéž, s. 118–119.

⁶⁵ OTTO, Jan, et al.: c. d., s. 49.

dřevěné.⁶⁶ Významnou stavbou této výstavy byl ale průmyslový palác unikátní železné konstrukce podle návrhu B. Münzbergera.⁶⁷ V případě této stavby se mělo poukázat na rozvoj železářského průmyslu v Českých zemích.⁶⁸ V roce 1890 naneštěstí Prahu postihla ničivá povodeň, která zaplavila dolní část výstaviště a především strojovnu paláce.⁶⁹ Škody byly tak velké, že vedle strojovny byla zatopena rovněž značná část samotného výstaviště a pavilonů, 11. září se dokonce zřítily oblouky železné konstrukce Průmyslového paláce. Z těchto důvodů se dokonce uvažovalo o odložení termínu pořádání výstavy.⁷⁰

Do výstaviště se vcházelo 18 metrů vysokou branou, jež byla navržena architektem Antonínem Wiehlem. V rámci výstaviště bylo postaveno několik pavilonů, například pavilon hraběte Harracha, lesnický a cukrovarnický pavilon, restaurace plzeňského pivovaru, pavilon českých papíren a mnohé další. Významnou expozicí byla také Česká chalupa, která byla zaměřena na ukázkou českého venkova. Spíše se jednalo o dřevěné, hrázdné a zděné budovy.⁷¹ Celé výstaviště bylo osvětleno elektrickými lampami.⁷²

Velkolepou atrakcí výstavy byla Křížikova fontána, inspirována hrami světelných vodotrysků. Podobné světelné efekty využili pořadatelé během výstav v Manchesteru v roce 1887, Glasgow 1887, Barceloně 1888, Paříži 1889 a ve Vídni 1890.⁷³

Samotné výstavy se účastnilo mnoho významných osobností, mezi něž patřil například arcikníže Karel Ludvík s arcikněžnou Marií Terezií. Tito hosté se také 15. května 1891 zúčastnili slavnostního představení v Národním Divadle operou Asrael od Alberta Franchettiho na přání samotného arciknížete.⁷⁴ Slavnostního zahájení se zúčastnili také ministři vídeňské vlády, poslanci zemského a říšského sněmu, představitelé české šlechty a podnikatelů.⁷⁵ Výstavy se také účastnil císař František

⁶⁶ HLAVÁČKA, Milan: c. d., s. 17.

⁶⁷ Průmyslový palác v současné době stále stojí na místě dnešního výstaviště v Holešovicích.

⁶⁸ OTTO, Jan, et al: c. d., s. 21.

⁶⁹ HLAVÁČKA, Milan: c. d., s. 19.

⁷⁰ OTTO, Jan: c. d., s. 135.

⁷¹ Tamtéž, s. 156.

⁷² Tamtéž, s. 179.

⁷³ Tamtéž, s. 180.

⁷⁴ Tamtéž, s. 230, 234.

⁷⁵ Tamtéž, s. 135. Výstava byla prezentována v pražských denních listech: Národní Listy, Hlas Národa, Politik, Česká politika, Pražský deník, Prager Abendblatt, Deutsches Abendblatt, obrázkový deník J. R. Vilímka s názvem Praha, Světozor, Zlatá Praha, Elbe-Zeitung, hlavní výstavní katalog či průvodce po výstavě.

Josef I., a to 26. září 1891. Císař rovněž navštívil také město Liberec, kde se stal téměř obětí atentátu, což zapříčinilo roztržku mezi Čechy a českými Němci. Pachatel nebyl nikdy dopaden, ale odsouzen byl německými novinami český národ s tím, že tímto způsobem chtěl zabránit panovníkovi v příjezdu do centra německého života v Čechách a jeho podpoře punktací.⁷⁶

Výstava měla návštěvnost 2, 5 milionů lidí. První milion byl oslaven již 25. den výstavy.⁷⁷ Podobně úspěšné výstavy byly také v Drážďanech (1875), Mnichově (1876), Berlíně (1879), Lipsku (1879), Düsseldorfu (1880), Stuttgartu (1881), Norimberku (1882) či Pešti (1885). Zajímavostí výstavy byly hromadné organizované návštěvy. Takto například výstavu navštívili Srbové, hosté od Vsetína a Tišnova.⁷⁸ Některé národnostní skupiny chápaly výstavu jako vhodné místo ke sjezdu. Jednalo se například o Rusy, Poláky, Rusíny, Srby, Chorvaty, Slovince, Bulhary, Slováky, delegáty slovanských studujících v Curychu, Halle, Lipsku a Paříži.⁷⁹

Zemská jubilejní výstava v Praze skýtala pro návštěvníky mnoho zajímavých momentů, z nichž na tomto místě mohu uvést například ty nejpozoruhodnější. 28. května 1891 byly spuštěny již zmíněné světelné vodotrysky Křižíkovy fontány, 1. června 1891 proběhla pravidelná jízda lanovou dráhou na Letnou a na Petřín, 26. září 1891 navštívil akci dokonce císař František Josef I., který přijal nad výstavou protektorát.

Výstava byla ukončena 18. října roku 1891 a lze ji označit za velmi úspěšnou a jak uvádí Tomáš Okurka, „a vzhledem k téměř úplné absenci německých vystavovatelů také za velký triumf Čechů.“⁸⁰ Ačkoli musela čelit ničivé povodni, pádu železné konstrukce průmyslového paláce, několika smrtelným zraněním a krutým zimním mrazům, ale také stávce místních zedníků a tesařů.⁸¹ Většina expozic byla hodnocena většinou kladně nejen v Čechách, ale také v zahraničí. „Jubilejní výstava byla významným krokem při emancipaci českého národa a zároveň se stala jednou ze složek procesu, při němž čeští Němci ve vztahu vůči Čechům postupně přecházeli do defenzívy.“⁸²

⁷⁶ HLAVÁČKA, Milan: c. d., s. 103–107.

⁷⁷ OTTO, Jan: c. d., s. 294–319.

⁷⁸ Tamtéž, s. 280, 284.

⁷⁹ Tamtéž, s. 294.

⁸⁰ OKURKA, Tomáš: c. d., s. 16–17.

⁸¹ HLAVÁČKA, Milan: c. d., s. 20–21.

⁸² OTTO, Jan: c. d., s. 17.

3.1.2 Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem roku 1903

Problematickou výstavnictví a výstav na severu Čech se zabývá zejména autor Tomáš Okurka. V této kapitole čerpám především z jeho diplomové práce „*Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem 1903*“, která byla také v roce 2005 vydána rovněž knižně.

Město Ústí nad Labem se stalo dějištěm konání výstavy především z důvodu jeho dobré lokace a hospodářské prosperity. Od roku 1850 bylo město spojeno železniční tratí s městy Vídeň, Praha, Berlín. Počínaje rokem 1858 vedla dráha až do Teplic a Chomutova.⁸³ Proto se toto město stalo lákavé také pro podnikatele, kteří zde začali zakládat velké množství podniků.

Od čtyřicátých let se ve městě začal hojně rozvíjet textilní průmysl, jehož velkým průkopníkem v této oblasti byl Carl Wolfrum. Ve městě se ale také dařilo chemickému průmyslu. V roce 1856 v Ústí nad Labem vznikla továrna Spolku pro chemickou a hutní výrobu. Mezi další chemické podniky se řadil Kind a Herglotz, továrna Heinricha Nascholda či Schichtovy závody. V oblasti byl dalším rozvíjejícím se průmyslem potravinářský či sklářský. Do konce 19. století působilo v Ústí nad Labem 250 spolků, což vedlo k rozvoji spolkového života. Patřil sem například živnostenský spolek podporující rozvíjející se obchod ve městě, kupecký, turistický, pěvecký či tělocvičný spolek. V roce 1901 navštívil město také císař František Josef I.⁸⁴

Od roku 1900 započaly přípravy na zahájení výstavy. I přes krátkou hospodářskou krizi, která postihla Rakousko-Uherskou monarchii mezi lety 1900–1903, se organizační výbor rozhodl započít s přípravami a bylo též rozhodnuto, že bude výstava zahájena 20. června 1903. Pro výstaviště organizátoři vybrali nezastavěné prostory na hranici katastru Ústí nad Labem v místě dnešních Městských sadů.⁸⁵ Každým dnem se zvyšoval počet plánovaných vystavovatelů, a tak se muselo výstaviště neustále rozšiřovat. Výstava byla propagována více než 2000 domácími a zahraničními periodiky, na níž největší zásluhy jistě nesl Aussiger Tagblatt.⁸⁶ Samotná výstava byla podpořena státem, ministerstvem zemědělství, okresními zastupitelstvy v Ústí nad Labem a Chabařovicích a dalšími institucemi. Výstavu též podporovala liberecká

⁸³ OKURKA, Tomáš: c. d., s. 26–27.

⁸⁴ Tamtéž, s. 28–29.

⁸⁵ V parku se nachází některé prvky z doby německé výstavy roku 1903 (lesní porosty apod.).

⁸⁶ Aussiger Anzeiger byl ústecký německý regionální deník, který pod tímto názvem vycházel od roku 1856. V roce 1902 byl přejmenován na Aussiger Tagblatt a vydáván byl do roku 1941.

Obchodní a živnostenská komora.⁸⁷ Tyto instituce se nechaly inspirovat výstavami v jiných zemích. Z Děčína a z Düsseldorfu si organizátoři dokonce přivezli plány výstavních pavilonů. Dále se inspirovali výstavnictvím například v Žitavě či Olomouci.

Tváří těchto trhů se stal protektor Ferdinand Karel, který mimo této výstavy podporoval také světovou výstavu ve Vídni a Jubilejní zemskou výstavu v Praze v roce 1891. Ferdinand Karel také - jak bývalo zvykem protektorů - výstavu v Ústí nad Labem osobně navštívil a pronesl zahajovací řeč spolu se starostou Ohnsorgem.⁸⁸

Své zboží ve městě prezentovalo celkem 897 vystavovatelů z oblastí strojírenství, elektrotechniky, zařízení a výzdoby bytu, kovového a železného zboží, stavebnictví, architektury či zemědělství. Nejméně vystavovatelů se pak objevilo v sekcích hornictví, hutnictví a sportu. Paradoxem je, že nejvíce vystavovatelů bylo z Vídně, poté z ostatních obvodů Obchodní a živnostenské komory a nejméně ze samotného Ústí nad Labem. Mnoho vystavovatelů se zde objevilo také z Německa.⁸⁹ Organizační výbor se dostal do malého schodku, nicméně město si vzalo jako splátku průmyslovou halu, hudební pavilon a další pozůstatky po výstavě, které se nepodařilo prodat.⁹⁰

V Ústí se vystavovalo celých 87 dní. Pro pořadatele nebyla výrazně prodělečná, neboť finální příjmy se téměř rovnaly výdajům.⁹¹

⁸⁷ V roce 1919 doznala liberecká komora mnohých změn. Z její kompetence bylo vyňato 32 českých okresů, které se dostaly do správy nově zřízené Obchodní a živnostenské ústředny v Hradci Králové. Přes tuto změnu obvodu patřilo pod libereckou komoru nadále 21 politických okresů a 40 okresy soudními o rozloze 6 473 km², mezi něž patřilo také Ústí nad Labem.

⁸⁸ OKURKA, Tomáš: c. d., s. 64–66.

⁸⁹ Tamtéž, s. 64–66.

⁹⁰ Tamtéž, s. 86–87.

⁹¹ Příjmy: 553 895 Kč, výdaje: 554 384 Kč.

4 Liberec výstavním městem

V předchozí kapitole jsem se zaměřila na významné výstavy, které bezprostředně předcházely Libereckým trhům v meziválečném období. Na následujících řádcích popisuji počátky výstavnictví v Liberci od jeho prvopočátků. Dále se zde zabývám historií Liberce v meziválečném Liberci a politickou situací, která zde v tomto období byla. Všechny tyto aspekty mohly mít vliv na úspěšnost Libereckých trhů po první světové válce.

První výstavou, která se významem blížila Libereckým trhům, byla výstava lehkého průmyslu, jež se konala v srpnu roku 1852. Jednalo se o první prezentaci především textilního průmyslu v Liberci. Expozice byla umístěna v prostorách reálné školy na Sokolovském náměstí, v dnešní budově stavební průmyslové školy – o jejíž založení žádali především liberečtí průmyslníci. Díky podpoře vlivného Živnostenského spolku a nově vzniklé živnostenské komory jim bylo vyhověno. Vystavovat zde neměli pouze místní podnikatelé, ale také průmyslníci z blízkého okolí v rámci Obchodní a živnostenské komory založené v Liberci roku 1851. Účast vystavovatelů nebyla tak velká, jak se předpokládalo. Své produkty zde prezentovalo celkem 218 podnikatelů. Zboží bylo rozděleno do několika skupin, a to na suroviny, chemické a mlýnské produkty, výrobky z hlíny a kamene; stroje a mechanická zařízení; manufaktury, dílny a krásná umění. Nejpočetnějšími výstavními artikly byly soukenické výrobky, sukna a vlněné zboží. Převahu mělo tedy zboží spojené především s textilním průmyslem. Vystaveny zde byly rovněž nábytek, hudební nástroje, vzorky uhlí, sklo, malba na porcelánu, klenotnické a kovotepecké práce a obuv. Část výtěžku z této výstavy byla věnována na stavbu tkalcovské školy (viz podkapitola 5.2).⁹² Další výstavou, která se v Liberci konala, byla až Německo-česká výstava v roce 1906, dále se zde konaly Liberecké trhy v meziválečném období a myšlenka výstavnictví ve městě pod Ještědem přetrvávala až do dob po druhé světové válce, kdy zde byla obnovena tradice trhů pod názvem Liberecké výstavní trhy.

⁹² KARPAŠ, Roman: *Průmysl a obchod*, in: KARPAŠ Roman et al.: *Kniha o Liberci*, 2. opr. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2006, ISBN 80-86761-13-4, s. 144.

4.1 Německo-česká výstava v Liberci 1906

Liberec byl k výstavě vybrán díky strategicky významné poloze blízko německých hranic a především pro svou dlouhou výstavní tradici. Velkým okamžikem se stal rok 1903, kdy přípravný výbor v čele s libereckým starostou Franzem Bayerem rozhodl o místě a roku konání výstavy. V čele prezidia působil hrabě Franz Clam-Gallas,⁹³ ředitelem výstavy byl jmenován Bruno Leinweber a vídeňský architekt Max Fabiani dostal za úkol vyprojektovat výstavní pavilony, což se mu v roce 1904 skutečně podařilo. Na realizaci veletrhů přispěli obyvatelé z celých Českých zemí, včetně významných podnikatelů, kteří zde působili, a samotného města Liberec. Také město mělo svůj vlastní pavilon od Ferdinanda Scholze, na který byla vynaložena nemalá finanční částka. Dům plnil úlohu jakéhosi muzea města a galerie, kde byla expozice prezentující historii města a obrazová galerie Heinricha Liebiega.⁹⁴ Hlavním cílem Německo-české výstavy byla prezentace průmyslu a hospodářského úsilí českých Němců.⁹⁵

Jako vhodné prostory pro uskutečnění veletrhů bylo zvoleno místo nad nově zbudovanou přehradou na Harcovském potoce. Protože se jednalo o novou stavbu z roku 1904, prostor nad ní byl jediným vhodným nezastavěným místem v blízkosti centra. Tak se prostor o rozloze 40 hektarů stal místem pořádání Německo-české výstavy v roce 1906.⁹⁶

Na výstavě byly prezentovány výrobky textilního průmyslu, sklářství, bižuterie, spotřebního zboží, potravinářství. Dále zde byly zastoupeny například výtvarné umění či řemesla. Nacházely se zde i pavilony, které prezentovaly zemědělskou produkci. Do dnešní doby se z výstavních pavilonů dochovaly pouze dvě zděné budovy a někdejší prostory výstaviště nad přehradou byly po ukončení zastavěny obytnými domy.⁹⁷

Kvůli Německo-české výstavě proběhla rozsáhlá modernizace města. V prostoru

⁹³ Franz Clam-Gallas se v roce 1891 stal majitelem Frýdlantského panství, do něhož spadalo i město Liberec. Rád podporoval místní umělce a staral se o rozvoj kultury ve svém panství. Proto stál také v čele prezidia, které pořádalo Německo-českou výstavu. Lze tedy předpokládat, že výstavu podpořil také finančně.

⁹⁴ MELANOVÁ, Miloslava: c. d., s. 3–12.

⁹⁵ MĚCHÝŘ, Jan: *Německo-česká výstava 1906*, in: KARPAŠ, Roman et al.: c. d., s. 262.

⁹⁶ TALLER, Martin et al.: c. d., s. 107.

⁹⁷ Jednou z těchto budov byla rodinná vila od architekta Ernsta Schäfera. V době výstavy měla sloužit jako ukázka typu domu, jehož modifikace v minulých letech vyrostly ve vilové čtvrti kolem dnešní Mozartovy ulice. Další zděnou budovou byla kancelář výstavy.

Husovy třídy byl položen vodovod a kanalizace, které směřovaly až na Harcov⁹⁸ a navíc došlo k vybudování tramvajové linky z dnešního náměstí Dr. E. Beneše až k branám výstaviště na dnešní Husově ulici. Zároveň bylo uvedeno do provozu nové vlakové nádraží, postaven hotel Ještěd a hotel Zlatý lev. Také bylo zavedeno elektrické osvětlení ulic, což bylo vítanou inovací pro všechny obyvatele města. Mimo tuto modernizaci probíhala rozsáhlá výstavba výstaviště a reprezentativních budov některých libereckých průmyslníků.⁹⁹ Vyrůstaly také nové restaurace či správní úřady a podpůrné administrativní budovy.

Německo-českou výstavu navštívil samotný arcivévoda Ferdinand Karel a císař František Josef I. Císař do města zavítal dne 21. června 1906 a jeho přítomnost měla význam pro obě národnosti. Panovník byl v Liberci již podruhé. Poprvé tomu tak bylo o 15 let dříve, kdy do města zavítal v rámci účasti na Všeobecné zemské jubilejní výstavě v Praze, která se konala v roce 1891.¹⁰⁰ Císař si druhý den své návštěvy prohlédl výstaviště za účasti samotných majitelů či ředitelů firem, které zde měly vystaveny pavilony či expozice. František Josef I. strávil v Liberci tři noci a poté pokračoval na návštěvu sousedního Jablonce nad Nisou. Mezitím se ale kolona zastavila ve Vratislavicích nad Nisou v továrně, kterou reprezentoval Willy a Alfred Ginzkey.¹⁰¹

Brány výstaviště byly slavnostně otevřeny 17. května 1906 arcivévodou Ferdinandem Karlem, pražským místodržícím hrabětem Karlem Coudenhove, zemským maršálkem hrabětem Jiřím Lobkovicem a okresním hejtmanem Viktorem Stefkem. Přítomen byl též starosta Franz Bayer.¹⁰² Samotnou výstavu doprovázely kongresy a jiným doprovodným programem, například setkáním automobilových nadšenců, jejichž kolona putovala po Liberci a přijela až k branám samotného výstaviště, ale také jiné sportovní soutěže, například cyklistické či vodní bitvy a podobně.¹⁰³ Dne 8. září také započal pochod z Ústí nad Labem do Liberce, jehož se zúčastnilo sedmnáct chodců. Výstava byla doplněna tzv. slavností krojů, která znamenala průvod historických skupin dne 16. září, jehož součástí byl průjezd městem alegorickými vozy. Průvod byl úspěšný,

⁹⁸ MELANOVÁ, Miloslava: c. d., s. 3–12.

⁹⁹ TALLER, Ivan: *Galerie úspěchu, Liberec a okolí*, 1. vyd. Liberec, Profil 1996, s. 45.

¹⁰⁰ Český místodržící František Thun byl proti návštěvě císaře Františka Josefa I. v Liberci z obavy před nepochopením tohoto kroku. Jeho návštěva mohla být vnímána jako důkaz jeho souhlasu s německou absencí na výstavě.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 45.

¹⁰² MELANOVÁ, Miloslava: c. d., s. 21–22.

¹⁰³ Tamtéž, s. 39–40.

a tak se zopakoval 28. září.¹⁰⁴

Administrativní budovy, v nichž byli návštěvníci informováni o ubytování, dopravě či možnosti směnit si peníze, byly umístěny hned za vstupní branou. Další součástí výstaviště byla kavárna vhodná pro odpočinek návštěvníků, restaurace a zábavní centrum, ke kterému patřila kuželna a skluzavka.¹⁰⁵ Přehrada v tomto případě sloužila jako místo, na němž 14 flotil předvádělo divákům na tribunách různé vodní souboje. Součástí výstaviště bylo také elektrické divadlo, které promítalo záběry ze světa techniky, cestování nebo dramatu. Byl zde také promítán film o návštěvě císaře v Liberci.¹⁰⁶

Dne 30. září 1906 byla výstava slavnostně zakončena. Závěrečný projev pronesl starosta Liberce Franz Bayer a po slavnostním ukončení byly dřevěné pavilony rozebrány (viz příloha). Ještě před začátkem první světové války byly výstavní prostory zastavěny rodinnými vilami. Přestože byla výstava velmi úspěšná, velkým zklamáním pro vystavovatele a návštěvníky bylo zejména deštivé počasí, organizační výbor se setkal se schodkem, který muselo uhradit město Liberec. Jednací výbor byl za své chyby pokárán zástupci města.¹⁰⁷ Co se týče prodejnosti vstupenek, je možné hovořit o úspěchu, neboť pouze 2 451 vstupenek patřilo vystavovatelům a zaměstnancům a zhruba 7 000 vstupenek zakoupili návštěvníci.¹⁰⁸

4.2 Historický vývoj na Liberecku v meziválečném období

Po vyhlášení samostatného Československa 28. října 1918 se hospodářská a sociální situace v Československu, a tedy i v Liberci stala zoufalou. Po rozpadu Rakouska-Uherska se zmenšila výroba v podnicích a také většina textilních surovin se musela dovážet ve větší míře, což bylo pro Liberec jistě problematické, protože již od poloviny 19. století – jak vyplynulo z předchozích kapitol – v Liberci převládal právě textilní průmysl, který se zabýval především zpracováním vlny a bavlny. Situace libereckého průmyslu ale byla složitější z důvodu zavedení cel mezi různými zeměmi a narůstající konkurence Anglie, Německa, Japonska a Indie. Například s Maďarskem ale bylo možné spolupracovat. Do této země vyvážel své zboží i Johann Liebieg

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 49.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 26.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 39.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 40–53.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 40–53.

& Comp. nebo Ignatz Ginzkey. Největší textilní výroba tak byla soustředěna ve firmách Johann Liebig & Comp., vratislavické Ignatz Ginzkey a firmě a C. Neumann a Söhne a Lederer & Wolf.¹⁰⁹ Mimo textilního průmyslu v Liberci působily také další podniky spjaté s tiskařským průmyslem a broušením kamenů. Mohu jmenovat například pozdější závod Preciosa a. s. (od roku 1926 firma Roberta Richtla, jejíž činnost byla podobná té dnešní) či tiskárnu bratří Stiepelů, která tiskla i deník Reichenberger Zeitung.¹¹⁰ Mimo jiné zde také působily potravinářské podniky jako Eduard Hass či Julius Meinel.

Technickému pokroku v textilních firmách bránil po vzniku Československa také nedostatečný kapitál. Na mírové konferenci ve Versailles bylo ustanoveno, že je třeba předválečné dluhy zaplatit v originální měně a kurz koruny vůči dolaru byl tehdy značně nevýhodný. Dalším problémem byla poválečná inflace marky, díky čemuž docházelo k neustálému zdražování textilních výrobků. Liberecký průmysl tak byl závislý především na exportu zboží. Situaci napomohla až Rašínova měnová reforma v roce 1919, která zlepšila sociální a hospodářskou situaci v Československu.¹¹¹ I přesto, že se bavlna dala nakupovat levněji, její export byl obtížnější. V roce 1920 Československu pomohla americká půjčka, ovšem v roce 1921 došlo k první poválečné hospodářské krizi, jejíž účinky doznívaly až do roku 1923.¹¹² S těžkými následky muselo bojovat především Německo, které bylo pro Československo nejdůležitějším hospodářským partnerem a kde se průmyslová výroba propadla nejhluběji právě v roce 1923.¹¹³ Z toho důvodu muselo několik menších podniků a továren v Československu ukončit svůj provoz. Světová hospodářská krize mezi lety 1929–1933 pak poznamenala v Československu především textilní průmysl, jehož nejsilnější zázemí bylo právě v Liberci.¹¹⁴ Problémem v tomto severočeském městě se tak stala především nezaměstnanost. Za této hospodářské krize bylo v Liberci uzavřeno 26 podniků s více než 2 000 zaměstnanci. Na jaře roku 1936 ukončila provoz polovina průmyslových závodů.¹¹⁵

¹⁰⁹ KARPAŠ, Roman - BRUNCLÍK, Zdeněk: *Průmysl a hospodářství*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 309.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938) díl první*, Libri, Praha 2000, ISBN 80-7277-027-6, s. 60–63.

¹¹² KARPAŠ, Roman - BRUNCLÍK, Zdeněk: *Průmysl a hospodářství, Podpora a vzdělávání živnostníků*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 312.

¹¹³ KÁRNÍK, Zdeněk, c. d., s. 226–227.

¹¹⁴ KARPAŠ, Roman - BRUNCLÍK, Zdeněk: *Průmysl a hospodářství, Podpora a vzdělávání živnostníků*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 312.

¹¹⁵ Tamtéž.

Rozvoji průmyslu jistě přispělo i to, že byl Liberec sídlem Obchodní a živnostenské komory a také jedné z nejvýznamnějších organizací československých textilních průmyslníků – Všeobecného německého textilního svazu, do kterého též spadal Moravsko-slezský svaz německých textilních průmyslníků. Předsedou tohoto svazu byl ne náhodou až do roku 1939 Theodor Liebieg, který se stal také v roce 1920 prezidentem spolku Reichenberger Messe (viz blíže kapitola č. 4.3.1).¹¹⁶ Na úroveň obchodu pak na Liberecku dohlíželo především Obchodní grémium skládající se z více než jednoho tisíce podnikatelů a obchodníků. Průlomem v rozvoji průmyslu v Liberci bylo založení Ústavu pro zvelebování živností, který sloužil pro rozvoj živností a především řemesel.¹¹⁷

Důležitým faktorem, který ovlivňoval průmysl na Liberecku, byl také rozvoj dopravy, zejména té železniční. Johann Liebieg, významný průmyslník té doby, požadoval výstavbu železnice vedoucí do Liberce pro usnadnění vývozu a dovozu zboží jeho firmy. Z toho důvodu byla roku 1859 zprovozněna také trať vedoucí do Německa – Žitavy.¹¹⁸ Rozvoj dopravy si vynutil přístavbu vlakového nádraží v roce 1906,¹¹⁹ díky kterému se Liberec stal důležitým dopravním uzlem pro mezinárodní rychlíky směřující z Vídně do Berlína. Nejen meziměstská doprava byla pro rozvoj města důležitá, nevyhnutelná byla i výstavba tramvajové tratě přímo v Liberci.¹²⁰

Na hospodářský rozvoj Liberecka působil jistě také sílící vliv Sudetoněmecké strany s cílem získat oficiálně autonomii pohraničí a posléze přičlenit české země k Německu a rozbít Československo. Největší komplikace pro Čechy žijící v pohraničí pak přišly s Mnichovskou dohodou, která byla uzavřena 29. září 1938 zástupci Velké Británie, Francie, Itálie a Německa. Tato dohoda znamenala odstoupení pohraničí českých zemí Německu.¹²¹ Právě tato situace měla negativní vliv na slibně se rozvíjející

¹¹⁶ Archiv města Liberec (dále AML) – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507, Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

¹¹⁷ KARPAŠ, Roman - BRUNCLÍK, Zdeněk: *Průmysl a hospodářství, Podpora a vzdělávání živnostníků*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 314.

¹¹⁸ KARPAŠ, Roman – VURSTA, Pavel: *Spojení Liberce se světem a zavedení železnice*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 125.

¹¹⁹ Rok konání Německo-české výstavy v Liberci.

¹²⁰ TALLER, Martin, et al: c. d., s. 74–78.

¹²¹ Tamtéž, s. 128–133. Dohody se zúčastnily přední zástupci Velké Británie, Francie, Itálie a Německa. Neville Chamberlain (Velká Británie), Édouard Daladier (Francie), Benito Mussolini (Itálie), Adolf Hitler (Německo). Blíže o tomto tématu například BÄCKER, Alfred, et al.: *Mnichovská dohoda a osud sudetských Němců*, Brno 2012; ČAPKA, František et al.: *Tragédie mnichovské dohody: skutečná fakta a odhalené mýty*, Brno 2011, KVAČEK, Robert: *Poslední den: Mnichov – Praha, konec září 1938*, Praha 2011.

průmysl v oblasti Liberecka, ale také na česko-německé vztahy.

4.3 Příprava Libereckých trhů

První myšlenka na pořádání Libereckých trhů vzešla z úst libereckých podnikatelů, protože především ti měli největší zájem na zvýšení odbytu výrobků jejich závodů po první světové válce. V tomto záměru mohli navázat na dlouhou tradici výstavnictví v regionu (viz výše). Průmyslníci i městská rada byli při svém rozhodování velmi ovlivněni Německo-českou výstavou v roce 1906 na rozvoj průmyslu v této oblasti. Bylo třeba poukázat také na historii výstavnictví v Lipsku, kde se konaly trhy velmi podobné těm chystaným v Liberci. Trhy v Lipsku sloužily především pro prezentaci průmyslu a obchodu, což mělo být úkolem i Libereckých trhů v meziválečném období.¹²²

Již 22. května roku 1919 napsal liberecký občan Anton Hirschmann¹²³ dopis městské radě, v jehož úvodu zmínil výstavnictví jako záležitost, kterou každoročně žijí rakouská a německá města, „*in allen grösseren Städten Österreichs und Deutschlands werden jährlich zu bestimmten Zeiten sogenannte Messen abgehalten*“,¹²⁴ a proto by se, díky svému průmyslovému potencionálu, i Československo mělo v podobných akcích angažovat. Ve svém dopise se snažil zapůsobit na městskou radu rozsáhlou řečí o důvodu, proč by se měly trhy v Liberci opět konat. „*Gerade in unserer schweren Zeit, in der doch jeder Verkehr, jedes Unternehmen und Industrie, Kunst und Handwerk, Sport und Vereinswesen, in welcher die Bevölkerung unter den drückenden Lasten des Krieges und seiner unermesslichen Folgen fast zusammen bricht, ist es hoch an der Zeit mit allen möglichen Mitteln sich aufzuraffen und der Welt zu zeigen, dass in unseren doch schönleisungs higen Industriegebieten noch Leben und Willenskraft herrscht.*“¹²⁵ Anton Hirschmann ve svém dopise též přemýšlel o době, kdy by bylo vhodné tyto trhy konat. Poprvé se zde objevuje myšlenka „*einer Reichenberger Herbstmesse*“.¹²⁶ Pisatel zve městskou radu, adresáta tohoto dopisu, ke schůzce dne 25. května 1919 v kavárně

¹²² AML – VI. (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 547, Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Dopisy Antona Hirschmanna a obyvatel města.

¹²³ Ruprechtický mlynář, budoucí člen spolku Reichenberger Messe, se sídlem: Janův Důl 86.

¹²⁴ „Ve všech větších městech Rakouska a Německa se každý rok v určitém čase konají trhy.“

¹²⁵ AML – VI. (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507, Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Dopis Antona Hirschmanna. „Právě v našich těžkých časech, kdy doprava, podnik, průmysl, umění, řemeslo, sport a lidé jsou pod tlakem války a jejich následků, je na čase se všemi možnými prostředky vzbudit a ukázat světu, že v naší průmyslové oblasti panuje život a vůle.“

¹²⁶ Tamtéž.

Kronprinz v 9 hodin.¹²⁷ Dopis s podobnou prosbou byl na městskou radu doručen též od jiných libereckých občanů. Autor jednoho z nich věřil, „*dass es von vielen Seiten begrüsst werden dürfte*“.¹²⁸ Nejvíce zde pisatel dopisu poukazoval na „*die Hauptindustrie unserer Stadt*“,¹²⁹ kterým je bezesporu „*die Tuchindustrie. Diese könnte gewiss von der Einführung einer jährlichen Tuchmesse in Reichenberg nur gewinnen*“.¹³⁰ Dokonce se v prosbě občana objevuje návrh na místo, kde by bylo vhodné zřídit samotné výstaviště. „*Als Ort der Messe wäre ein Punkt in der Perpherie der Stadt*“.¹³¹

Shromáždění Obchodního grémia v Liberci za účelem založení tradice výstavních trhů v Liberci proběhlo 25. května 1919.¹³² Účastníci této schůzky hovořili především o potřebě vyrovnat se s reakcí Národních listů ve svém článku z 29. června 1919, kde komentovaly myšlenku zahájení výstavní tradice v Liberci.¹³³ Deník neustále poukazoval na menší význam Liberce, coby výstavního místa a dále hovořil naopak o Praze jako městě vhodném pro konání trhů. „*Die praktische Vernunft empfiehlt für diese Frage [výstavní trhy] die Stadt Prag*“.¹³⁴ Liberec se dle názoru autora článku nemohl vyrovnat výstavám v Praze, kde bylo trhům přizpůsobeno mnoho prostor,¹³⁵ zatímco Liberec žádné podobné prostory ani výstaviště nevlastnil a jejich výstavba by tak byla velice nákladná.¹³⁶ Národní Listy ale nepsaly pouze negativisticky, ale rovněž vyzdvihly význam pořádání trhů pro vývoj českého průmyslu a obchodu.¹³⁷ Národní Listy vyjádřily obavu, že kdyby v Liberci vystavovali čeští Němci, mohlo by to způsobit mezi oběma národy konflikt. Obchodní grémium také neopomnělo

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ „Že bude ze všech stran uvítáno, kdyby se v našem městě konaly každoroční trhy.“

¹²⁹ „Hlavní průmysl našeho města.“

¹³⁰ „Kterým je bezesporu soukenictví. Zavedením soukenických trhů každý rok by mohl Liberec jistě získat.“

¹³¹ AML – VI. (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. „Jako místo vhodné pro trhy by byl prostor na periferii města.“

¹³² Tamtéž, místo setkání není známé, ale předpokládám, že se konalo v sále Obchodní a živnostenské komory či v zasedací místnosti radnice na dnešním náměstí dr. E. Beneše.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž. „Z hlediska rozumu se doporučuje pro otázku trhů vnímat spíše Prahu.“

¹³⁵ Kvůli Jubilejní zemské výstavě v Praze, která se zde konala v roce 1891 bylo postaveno Výstaviště v dnešní oblasti Holešovic.

¹³⁶ AML – VI. (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

¹³⁷ Hovoříme o roce 1922, době, kdy v Liberci žilo především německé obyvatelstvo, tzv. čeští Němci. Proto by trhy pořádány českými Němci mohly vyvolat rozpory a závist mezi oběma národy, tedy tím českým i německým.

připomenout výbornou lokaci města, které bylo poblíž Saska, Pruska, Slezska a zároveň leželo v centru českého průmyslu, čímž usnadňovalo obchodní spojení se zahraničními trhy. Toto grémium - stejně jako zastupitelé města - řešilo hned několik otázek týkajících se založení trhů. Kdo by se stal ručitelem v nově vzniklém spolku? Jaký účel by plnily Liberecké trhy? Jakým způsobem trhy zorganizovat a zda by se prostřednictvím nich podporoval jen domácí, nebo i cizí průmysl?¹³⁸ Pro průmyslníky působící v oblasti Liberecka byl též vypracován dotazník. Otázky byly koncipovány zástupci města ve spolupráci s nově vzniklým spolkem Reichenberger Messe tak, aby se dle reakcí zodpovědně rozhodla, zda trhy na severu Čech uspořádat, či nikoli. Nejvíce městskou radu zajímalo, zda by byli průmyslníci ochotni na trzích vystavovat své zboží. Rozdáno bylo celkem 1 500 dotazníků, z nichž byly jasné tyto výsledky: Obnovit tradici výstavních trhů v Liberci posvětilo 274 osob, 239 průmyslníků bylo ochotno na trzích vystavovat a osob, které by byly ochotny stát se ručiteli spolku, bylo celkem 114.¹³⁹

Zájemci o založení veletržní tradice v Liberci, potencionální vystavovatelé a možní ručitelé, pokrývali různorodé oblasti průmyslu a řemesel - například dřevařský, papírenský a textilní průmysl a kameníci, zástupci elektrotechniky, kovoprůmyslu, kožedělného průmyslu, spedičních společností, chemického průmyslu, výrobců a obchodníků s hudebními nástroji, potravinářského průmyslu, výrobců barev a laků, umělců v oblasti fotografování a grafického umění, sklářů, výrobců předmětů z porcelánu, galanterie či výrobců hraček, květinářů, košíkářů, výrobců sportovního zboží.¹⁴⁰

Součástí přípravy prvního ročníku Libereckých trhů byla městem Liberec vydaná vyhláška ze dne 25. dubna 1920 o stabilní ceně potravin v době konání Libereckých trhů. „Der Magistrat wird übrigens auch Vorsorge treffen, dass aus Anlass der Messe keine Preiserhöhungen der Lebensmittel stattfinden dürfen“.¹⁴¹

4.3.1 Spolek Reichenberger Messe

Obchodní grémium, které se shromáždilo za účelem hovořit o vytvoření výstavní tradice v Liberci roku 1919, poukázalo především na potřebu založit spolek, jehož

¹³⁸ Zápis z konání porady Obchodního grémia a zastupitel města v Liberci dne 25. 5. 1919.

¹³⁹ AML – VI. (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž. „Magistrát se z preventivních opatření ještě sejde z důvodu zákazu zdražení potravin během Libereckých trhů.“

primárním cílem by byla samotná organizace trhů. V tomto ohledu měl spolek postupovat především dle lipského vzoru.¹⁴² Vzhledem k omezeným prostředkům, které by město mohlo pro tyto trhy věnovat, bylo především třeba převzít finanční zodpovědnost. Zástupci města nicméně nepopírali možnost záštity nad Libereckými trhy, ale také nad spolkem, o jehož vzniku bylo jednáno.

Spolek Reichenberger Messe byl založen¹⁴³ v roce 1919 za účelem organizovat trhy¹⁴⁴ a tím podpořit a oživit průmysl, živnosti a obchod v tomto regionu. Ne nadarmo se pak spolek pyšnil heslem: „*Kde je vůle, tam je i cesta.*“¹⁴⁵ Sídlo Reichenberger Messe bylo v Liberci, ale během doby své existence se několikrát měnilo. Vždy bylo ale v blízkosti centra dostupné veřejnosti.

První sídlo spolku Reichenberger Messe bylo v dnešní ulici 1. máje č. p. 53 v bytě jednoho člena představenstva Ericha Spiethoffa, libereckého průmyslníka. Po nějaké době bylo třeba změnit prostory, protože kapacita Spiethoffova bytu již nestačila pro narůstající počet členů, proto Theodor Liebieg rozhodl o přestěhování sídla spolku do dnešní Jablonecké ulice č. p. 33, domu patřícímu firmě Johann Liebieg a Comp.¹⁴⁶ Na konci června 1919 se už ale počet členů rozrostl tak, že bylo nutné opět hledat nové prostory. „*Die Arbeit im Messamt wachsen aber täglich mehr an,*“¹⁴⁷ argumentoval spolek při své žádosti ohledně změny sídla úřadu. Nárůst povinností a přípravných prací byl hlavní důvod, proč se spolek Reichenberger Messe obrátil na městskou radu s prosbou o nové prostory. Druhým důvodem byla navíc nevýhodná poloha na okraji města. Muselo se tedy hledat vhodné místo poblíž centra. Tentokrát se spolek Reichenberger Messe přestěhoval do dnešní Moskevské ulice č. p. 20, který patřil členovi spolku Ericha Spiethoffa.¹⁴⁸

Zpočátku bylo velmi obtížné zajistit financování samotného spolku. Z toho důvodu musel být v počátcích často dotován samotnými podnikateli a jednotlivými členy, kteří měli největší zájem na vytvoření výstavní tradice v Liberci. Nejvíce spolek

¹⁴² SOKa Liberec, AML – fond Gd, Kronika města Liberce (1858–1939), nezpracovaná část fondu, s. 1283.

¹⁴³ Spolek Reichenberger Messe byl založen na základě vyhlášky Z. S A, 2700/1, 1919 St. Z.978101 na základě rozhodnutí zemské rady v Praze, podle obsahu statutu ve smyslu par. 9 zákona z 18. Listopadu 1867 R. G. Bl. Nr. 134.

¹⁴⁴ Příloha – stanovy společnosti

¹⁴⁵ *Jahrbuch der Reichenberger Messe 1921*

¹⁴⁶ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. V této ulici byl veletržní úřad až do roku 1920.

¹⁴⁷ Tamtéž. Množství práce veletržního úřadu narůstá každým dnem.

¹⁴⁸ *Jahrbuch der Reichenberger Messe 1921* – nečíslováno.

během jeho vzniku finančně podpořil sám jeho prezident Theodor Liebieg. Zároveň se ale spolek nechal inspirovat Prahou, kdy organizátoři trhů získali pro jejich pořádání trhů částku ve výši 2 mil. Kč, a na městské radě požadoval 100 tis. Kč. Suma však byla spolku odepřena, a tak musel bez příspěvku města působit prvních 10 měsíců své existence.¹⁴⁹ Poté ale začaly tvořit základní kapitál spolku především peněžní příspěvky členů, dary, čistý zisk z trhů či příjmy z majetku, ve smyslu inventáře kanceláří spolku, či pudy.¹⁵⁰

Hlavním úkolem spolku Reichenberger Messe bylo především zajistit organizační záležitosti Libereckých trhů. Zajišťoval tedy vhodné podmínky pro vystavovatele a nakupující, vytvářel podmínky pro rozvoj jejich obchodu skrz reklamní opatření a dobré obchodní podmínky pro zlepšení hospodářského života v oblasti Liberecka a celého Československa.¹⁵¹

Součástí organizační struktury spolku Reichenberger Messe byla valná hromada, hlavní výbor a tzv. pracovní skupina a smírčí soud.¹⁵²

Vedení spolku Reichenberger Messe bylo v rukou hlavního výboru, který sdružoval předsedu, dva zástupce předsedy, zapisovatele, dva zástupce zapisovatele, pokladního, zástupce pokladního, deset členů hlavního výboru, pět náhradních členů výboru a dva revizory, kteří měli za úkol revidovat před valnou hromadou účetnictví a stav pokladny spolku. Na shromáždění valné hromady poté podali o účetním stavu zprávu. Byli povinni minimálně jednou za rok tento účetní stav dokladovat před předsedou hlavního výboru. Počet členů hlavního výboru mohl být na základě rozhodnutí valné hromady kdykoli zvýšen.¹⁵³ V době založení spolku se stal prezidentem Reichenberger Messe a předsedou hlavního výboru průmyslník Theodor Liebieg, zástupci předsedy byli právníci - Rudolf Kreisel a Fritz Soyka, podnikatel v papírenském průmyslu, zapisovatelem byl Erich Spiethoff, vlastník tiskárny a pisatel veletržního časopisu, průmyslník Oskar Horner byl členem komise pro zřízení veletržních paláců. Pokladníky se stali Georg Pichler a Otto Fleischer.¹⁵⁴ Hlavnímu výboru podléhalo představenstvo veletržního úřadu, mezi jehož členy patřil sekretář

¹⁴⁹ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

¹⁵⁰ AML – VI. (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 – Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci, Satzungen der Reichenberger Messe (dále: Satzungen der Reichenberger Messe).

¹⁵¹ Satzungen der Reichenberger Messe.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

a jeho pomocníci. Tato kancelář měla dohlížet především na obchodní pořádek na trzích. Hlavní výbor byl povinen podávat valné hromadě roční zprávu o činnosti spolku Reichenberger Messe, výkaz o využití finančních prostředků, které byly spolku k dispozici, svolával minimálně dvakrát za rok valnou hromadu a měl právo svolat též mimořádnou valnou hromadu, testoval nově přichozí členy spolku a rozhodoval o jejich přijetí či o ukončení jejich činnosti ve spolku. Výbor byl též povinen svolat schůzi všech svých členů minimálně jednou měsíčně. Jeho zasedání bylo usnášeníschopné, když byla přítomna minimálně polovina členů výboru a většina z nich s návrhem souhlasila. Pokud došlo ke shodě v hlasování, rozhodující hlas měl vždy předseda výboru. O následném výkonu poté rozhodoval také předseda výboru. O každém zasedání byl veden protokol a umístěn byl v knize protokolů.¹⁵⁵

Valná hromada byla založena nejdéle tři týdny po úředním povolení založit spolek Reichenberger Messe. Zrušen mohl být spolek opět pouze na základě rozhodnutí valné hromady, součástí níž mohli být členové spolku, sdružení nebo jednotlivé osoby s právem volit předsedu spolku. Mezi nejdůležitější úkony valné hromady patřila volba členů výboru, povolení tržních směrnic, potvrzení smluv vystavených hlavním výborem vystavovatelům, jmenování čestných členů výboru, kontrola ročního vyúčtování trhů vytvořeného hlavním výborem, stanovení členského poplatku, případná změna statutu spolku, možné rozpuštění spolku, stanovení data trhů a schválení vytvořeného programu trhů. Valná hromada byla povinna zasedat minimálně dvakrát ročně, zpravidla před konáním trhů nebo v první den trhů. Druhé shromáždění bylo zpravidla za čtvrt roku. Mimořádná valná hromada mohla být svolána na základě rozhodnutí hlavního výboru, popřípadě se muselo minimálně třicet členů spolku vyjádřit o potřebě mimořádného shromáždění. K valné hromadě náležel také pracovní výbor, který byl složen ze členů hlavního výboru. Tento výbor měl za úkol především přerozdělit práci mezi ostatní členy spolku a poté o těchto změnách informovat valnou hromadu. Především měl za úkol tvorbu tržních a obchodních směrnic veletržního úřadu.

V případě sporů v rámci spolku Reichenberger Messe rozhodoval smírčí soud. Každý spor byl osm dní po oznámení projednáván u hlavního výboru, jehož členy jsou dva smírčí soudci zvolení z členů spolku, a sice předsedou výboru nebo losem. Proti rozhodnutí smírčího soudu není odvolání. Ostatní spory mezi členy a širší veřejností byly řešeny před libereckým soudem.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

V průběhu trhů i po nich měli členové spolku za úkol informovat veřejnost a zodpovídat případné dotazy. Důležité otázky řešil výkonný výbor v rámci valné hromady spolku, kterou tvořilo přes 2000 členů, mezi něž patřili většinou průmyslníci působící v samotném Liberci a okolí. Členem se mohl stát každý dospělý člověk, sdružení nebo právnická osoba. Spolek se tak skládal z čestných členů, jmenovaných do této funkce valnou hromadou za mimořádné zásluhy v rámci fungování spolku, ze členů, kteří podporovali spolek ročním poplatkem ve výši minimálně 200 Kč a přispívajících členů, kteří ročně zaplatili 20 Kč do pokladny spolku.¹⁵⁷ Tyto osoby mohly své členství ukončit z několika důvodů, a sice dobrovolným vystoupením, vyloučením nebo úmrtím, přičemž rozhodl-li se člen odejít ze spolku z vlastního rozhodnutí, byl povinen sepsat písemnou žádost a zaplatit jednorázový poplatek za odstoupení. V případě vyloučení člena valnou hromadou bylo možné tuto osobu opět přijmout za základních podmínek, které musel splnit nový člen (viz výše). Každý člen měl volební právo pro volby do hlavního výboru a zároveň je povinen zaplatit roční příspěvek v plné výši.¹⁵⁸ Ruku v ruce se spolkem Reichenberger Messe zasedala také pracovní komise, jejíž hlavní pracovní náplní byl nábor nových zaměstnanců z Liberce a okolí.¹⁵⁹

Výjimečnost Libereckých trhů spočívala ve spolupráci s ministerstvy a důležitými státními úřady, což byl jev v průběhu organizace trhů nikterak běžný. Spolek Reichenberger Messe byl rovněž ve spojení s průmyslovými, hospodářskými a obchodními podniky v Československu i v zahraničí. Kooperace se zahraničím byla důležitá hlavně z celních důvodů, exportu, importu a prospěšná byla díky případné korespondenci s podniky.¹⁶⁰

Díky trhům též došlo k modernizaci v mnoha odvětvích, například v železniční dopravě, jež byla klíčová především pro zvýšení návštěvnosti trhů a samozřejmě pro přepravu zboží, poštovníctví nebo v telefonickém spojení. Tyto prostředky byly nutné pro bezproblémovou komunikaci organizátorů trhů s návštěvníky, a to jak vnitrostátními tak zahraničními.

K rozsáhlým přípravám docházelo i v oblasti stravování. Během trhů bylo nutné zařídit bezproblémové stravování všech vystavovatelů a návštěvníků. Z toho důvodu museli organizátoři zůstat v kontaktu se stravovacími zařízeními ve městě a okolí.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ *Jahrbuch der Reichenberger Messe für 1921, Reichenberg 1921* (nečíslováno).

¹⁶⁰ Tamtéž.

Ubytovací úřad, jenž sídlil v budově naproti vlakovému nádraží, na místě dnešního Skloexportu, se postaral o umístění zájemců z řad návštěvníků do vhodného ubytovacího zařízení.¹⁶¹

Důležitou součástí přípravy trhů byla jejich propagace. Proto byl spolek Reichenberger Messe neustále v kontaktu s tiskem v Československu i v zahraničí. Během Libereckých trhů byly vydávány veletržní noviny a spolek Reichenberger Messe byl jedním z vydavatelů. Vzhledem k mezinárodnímu charakteru trhů musely být tisk a veškeré propagační materiály vydávány v několika cizích jazycích.

Spolek Reichenberger Messe měl též za úkol obstarat policejní, hasičský i pohotovostní dohled nad některými budovami, v nichž se doprovodné akce konaly. Jednalo se například o divadelní představení, koncerty, plesy, varieté nebo jiné zábavní podniky.¹⁶²

Prvním z oddělení, které v rámci spolku Reichenberger Messe fungovalo, bylo personální oddělení, jehož hlavním úkolem bylo přijímání nových členů. Mnohdy se některé pracovní pozice prolínaly. Toto oddělení mělo též na starosti administrativní záležitosti, jako například vyřizování nájemních smluv, organizaci doprovodných služeb ve výstavních domech a udělování důležitých informací zájemcům z řad potencionálních vystavovatelů či návštěvníků. Vedoucím tohoto oddělení byl zástupce představenstva Fritz Staudt a Witek. Dalším oddělením bylo stavební, které sdružovalo stavební techniky, kteří zhotovili plány pro výstavbu výstavních budov, včetně jejich exteriérů. V rámci tohoto oddělení působila rovněž organizace mající za úkol ukončení celé akce, včetně zbourání mobilních domků a podobně. Součástí propagačního oddělení bylo dlouhou dobu nákupní oddělení, jehož úkolem bylo vyřizovat rozsáhlou korespondenci s případnými prodejci, tvorba legitimací nutných pro vstup do veletržních domů a odesílání odznaků zahraničním návštěvníkům. Vedoucím oddělení se stal Alfred Hacker. Oddělení propagace vedl Erich Spiethoff a předsedou byl Karl Pulz. Úkolem oddělení bylo propagovat trhy jak v Československu, tak v zahraničí. K tomuto účelu byly vydávány veletržní katalogy, prospekty, propagační materiály nebo informační tabule. Oddělení dopravy vedl doktor Weber-Obwalden. V době konání veletrhů bylo třeba upravit cenu jízdného, podporovat import a export pomocí nákladních vozidel a také zjednodušit příjezd cizinců do Československa. Vystavovatelé

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

i návštěvníci měli v této oblasti mnoho výhod, o nichž se zmiňuji dále.¹⁶³ Nákupní oddělení zároveň usnadňovalo a zařizovalo telefonické spojení zaměstnanců ve výstavních domech. Oddělení, jež mělo na starosti ubytování, vedl Rudolf Preihlsler, jehož hlavním úkolem bylo zprostředkovat vhodné ubytování pro vystavovatele a nakupující. Zároveň měl zajistit školní budovy pro výstavní účely. Stravovací oddělení muselo zajistit stravování pro přihlášené návštěvníky ze zahraničí. Vedoucím účetního oddělení, byli Otto Fleischer a Bayer.¹⁶⁴ Odpovědný za pokladnu byl Georg Pichler a Otto Fleischer, coby pokladní spolku Reichenberger Messe.¹⁶⁵

Veškeré právní záležitosti řešili Rudolf Kreisel a Georg Eichler. Za průmyslovou a hospodářskou situaci odpovídal Fritz Soyka a technický úsek měl na starosti Ing. Dr. Horner.¹⁶⁶

¹⁶³ *Jahrbuch der Reichenberger Messe für 1921, Reichenberg 1921.*

¹⁶⁴ *Jahrbuch der Reichenberger Messe für 1921* neuvádí křestní jméno pana Bayera.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

5 Výstavní budovy a výstaviště v letech 1920–1938

5.1 Výstaviště

V následující kapitole se zabývám přiblížením výstaviště a výstavních budov, v nichž se Liberecké trhy konaly.

Již od prvních myšlenek na zavedení veletržní tradice v Liberci bylo zřejmé, že pro prezentaci hospodářské a průmyslové činnosti bude třeba adekvátních výstavních prostor. Z toho důvodu začal v říjnu roku 1919 jednat spolek Reichenberger Messe s městskou radou o prostorech, v nichž by bylo možné výstavní trhy pořádat. „*Unmittelbar nach der gründenden Versammlung des gefertigten Vereines „Reichenberger Messe“ wurde heraus der Meinung Ausdruck verliehen, dass selbst wenn die Möglichkeit geboten wäre, die Messe in der Kaserne oder sonstigem Gebäude unterzubringen*“¹⁶⁷ a zároveň zde byla poprvé vyslovena myšlenka na výstavbu výstavních paláců. „*Die Errichtung eines Messe-Palastes sich als dringend notwendig erweist*“¹⁶⁸ po vzoru ostatních výstavních měst, jako byla například Praha, Lipsko či Frankfurt nad Mohanem.¹⁶⁹ Městská rada jednoznačně souhlasila se spolkem Reichenberger Messe a potvrdila nutnost postavit tyto paláce, což mělo mimo jiné přispět ke zvýšení prestiže budoucích Libereckých trhů, a stejně tak k vytvoření renomé v zahraničí. Projekt na výstavbu výstaviště byl podpořen také místními spořitelny a bankami. „*Die Vertreter der Sparkassen und Banken sprachen einstimmig sich für die Erbauung eines Messe-Palastes aus und sicherten ihre weitgehendste geldliche Beihilfe zu.*“¹⁷⁰

V témže roce se ale začalo uvažovat především o tom, kde by bylo možné místní hospodářské úspěchy vystavovat, aniž by bylo nutné začít s okamžitou výstavbou samotného výstaviště. Nejvhodnějšími kandidáty se tak staly školní budovy a Horní kasárna.

Důležité také bylo období, v němž se měly trhy konat. Zástupci spolku na říjnovém jednání v roce 1919 poukázali na možnost pořádat trhy v době letních

¹⁶⁷ „Bezprostředně po shromáždění spolku 'Reichenberger Messe' byla vyjádřena myšlenka, pokud by byla nabídnuta možnost, situovat trhy do kasáren či jiných budov.“

¹⁶⁸ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - , Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. „Zřízení jednoho veletržního paláce se ukázalo jako neodkladné.“

¹⁶⁹ Na tomto jednání byl zvolen předsedou spolku Reichenberger Messe, baron Theodor Liebieg.

¹⁷⁰ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. „Zástupci spořitelny a bank jednohlasně odsouhlasili stavbu výstavního paláce a přislíbili finanční pomoc.“

prázdnin, kdy by bylo možné využít právě prostory školních budov pro vystavování zboží firem, což by výrazně usnadnilo problém s hledáním výstavních prostor. Proto začal spolek Reichenberger Messe jednat s městskou radou především o využití školních budov jako výstavních prostor. Největší zájem měl spolek o Obchodní akademii, Institut vzdělávání učitelů v Rudolfově domě a Státní průmyslovou školu. Oproti roku 1920 došlo v dalších ročnících k rozšíření původního základu o Dívčí reformní gymnázium, školu na Keilově vrchu, tělocvičnu využívající především studenty Textilní školy, budovu kláštera a studentského internátu. Od roku 1922 se v deníku Reichenberger Zeitung objevuje zmínka také o velké výstavní hale v dnešní ulici 5. května, kde se vystavovaly především stroje a jejich komponenty.¹⁷¹ Spolek získal povolení pro využití škol od Zemské školní rady v Praze, ale pod podmínkou, že se stihnou opět otevřít na počátku září, kdy začínal nový školní rok. Zařízení škol a veškerý inventář neměly být pro výstavní potřeby použity a měly být uchovány na půdách škol, ve sklepních prostorech a v Lidových sadech. Dalším požadavkem spolku byla plná funkčnost elektroinstalace a plynu ve školních budovách během prázdnin.¹⁷² V první chvíli spolek žádal také o školu na Keilově vrchu, ale to bylo zástupci města Liberec zamítnuto. Bylo též možné využít prostory mateřských škol, ovšem kvůli možnosti nakažení tuberkulózou nebylo městským zastupitelstvem povoleno ani toto. Na druhé straně bylo Spolku Reichenberger Messe přislíbeno, že předměty, které by byly využity pro Liberecké trhy a současně byly majetkem spolku či města, budou uchovány na půdách školních budov i pro příští ročník trhů.¹⁷³ Na trzích se měl také prezentovat strojírenský průmysl a stavebnictví, nebylo možné stroje a předměty těchto oborů vystavovat ani v kasárnách, ani ve školních budovách. Neodpovídaly tomu ani prostory ani velikost místností ve školních budovách a kasárnách. Proto byla výstavba výstaviště tak důležitá. Pro první ročník Libereckých trhů ale výstaviště ještě postaveno nebylo. Vzhledem k pozdnímu jednání a plánovanému datu prvních Libereckých trhů, tedy k měsíci srpnu roku 1920, nenashromáždil spolek Reichenberger Messe společně s městem Liberec potřebné finanční prostředky. Prostory, které byly schváleny městskou radou, bylo obtížné v tak krátké době pro tento účel zajistit.¹⁷⁴ A tak byly v roce 1920

¹⁷¹ *Průvodce Libereckým veletrhem*, Praha 1921 (nečíslováno).

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž. Spolek Reichenberger Messe ve spolupráci s městem Liberec nenashromáždil potřebnou částku pro výstavbu výstavních paláců, proto se plány na výstavbu odložily až po prvních trzích v roce 1920. V první části bylo nutné zjistit, jak budou úspěšné a jaké finance to spolku a městu přinese. Je nutné

využity především školní budovy, jejichž prostory bylo možné využít pro prezentaci hospodářské činnosti českých Němců podnikajících v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vybrané školní budovy se nacházely v blízkosti tramvajové tratě.

Z korespondence mezi spolkem Reichenberger Messe a městskou radou ze dne 23. března 1920 vyplývá, že nejen školní budovy, ale také mobilní jarmareční stánky měly tvořit základ výstavních prostor. V roce 1922 již byly na dnešním Sokolovském náměstí, nám. Dr. E. Beneše a Nerudově náměstí k dispozici výstavní domečky od firem Christoph & Unmack, Höntsch & Comp.¹⁷⁵ V roce 1930 byly domečky umístěny v dnešní Žitavské ulici. Podmínkou pro možnost jejich umístění v prostorách náměstí bylo úplné rozebrání po skončení ročníku trhů.¹⁷⁶

Druhý ročník Libereckých trhů zaznamenal enormní nárůst vystavovatelů, což s sebou neslo nutnost adekvátního rozšíření počtu výstavních budov. V tomto ročníku jich bylo sedmnáct.¹⁷⁷ Tentokrát se začalo i s výstavbou zmíněného výstaviště,¹⁷⁸ na základě usnesení zasedání městské rady ze dne 27. října roku 1919 o výstavbě výstavních paláců,¹⁷⁹ jehož součástí byly čtyři dřevěné haly a k nim náležely další menší stavby a stánky.¹⁸⁰ Povolání ke stavbě těchto hal dostal spolek Reichenberger Messe až v polovině května roku 1921. „Infolge der überlaufs zahlreichen Anmeldungen für die diesjährige Messe musste sich der Verein Reichenberger Messe entschliessen, an die Erbauung von zwei weiteren Messehallen zu schreiten, die zur Ausstellung gelangen sollen.“¹⁸¹ Deník Reichenberger Zeitung¹⁸² se zmiňuje o dřevěných výstavních halách „Západ“ a „Východ“,¹⁸³ kde byly vystavovány především těžké stroje, elektrotechnika,

poznámenat, že po prvních trzích se opravdu potřebná částka nashromáždila a bylo možné z těchto peněz výstavní paláce postavit.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tento počet výstavních budov byl pouze v roce 1922, poté se počet výstavních budov pohyboval mezi deseti až dvanácti, a to od roku 1923 až do roku 1938.

¹⁷⁸ *Průvodce Libereckým veletrhem*, Praha 1921.

¹⁷⁹ AML-VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karta 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Dopis zaslán městskou radou spolku Reichenberger Messe, k rukám Dr. Rudolfa Kreisela dne 14. 11. 1919.

¹⁸⁰ TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří IV.*, Liberec, Liberec 1997, s. 30.

¹⁸¹ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karta 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. „Na základě velkého množství přihlášek (vystavovatelů) pro letošní trhy se musel spolek Reichenberger Messe rozhodnout přikročit ke stavbě dalších dvou výstavních hal, jejichž výstavní prostor by bylo využito.“

¹⁸² Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 64, 12. 8. 1923, s. 1.

¹⁸³ O samotném výstavišti, ani o výstavních pavilonech jsou bohužel jen dílčí informace, či jednoduché plány. Od počátku byly pavilony stavěny jako provizorní.

stavebnictví, kovové zboží, domácí a kuchyňské spotřebiče, příslušenství ke strojům a podobně.¹⁸⁴ Bylo obtížné nalézt vhodné místo pro tuto výstavbu. Z důvodu nevhodnosti vystavovat určité průmyslové stroje ve školních budovách, obrátil se spolek Reichenberger Messe na radu města s prosbou o pronájem vhodných parcel pro stavbu výstaviště. „*Da für die Baumesse und die Maschinenindustrie die Schulen nicht in Betracht kommen können, bitten wir den verehrl. Stadtrat, uns die im Princip zugesagten Gründe, Leipzigerplatz, Tennisplätze unterhalb der Staatsgewerbeschule für die Errichtung von ganz einfachen, leicht abtragbaren Messe-Palaste für die Messezeit zu überlassen.*“¹⁸⁵ V návaznosti na tuto prosbu byly v listopadu téhož roku městskou radou odhlasovány prostory kolem dnešní Masarykovy třídy a dnešního Tržního náměstí. Konkrétně se jednalo o tenisové kurty severovýchodně od Státní průmyslové školy. Oblast se zdála vhodnou hlavně z toho důvodu, že nájemní smlouva mezi Liberem a Libereckým sportovním klubem skončila.¹⁸⁶ Na tuto skutečnost také upozornil spolek Reichenberger Messe, když žádal radu města dne 5. února 1921 o výstavbu výstaviště. „*Die Tennisplätze betreffende Vertrag zwischen der Stadtgemeinde Reichenberg und dem Reichenberger Sportklub abgelaufen ist.*“¹⁸⁷ Tyto parcely byly spolku prodány městem v roce 1921 na období deseti let, tedy do roku 1930. Pokud by skončila činnost spolku Reichenberger Messe dříve, mělo město předkupní právo na pozemky či budovy nacházející se na těchto parcelách.¹⁸⁸ Již v prosinci roku 1919 začal spolek Reichenberger Messe jednat s policejním ředitelstvím, které dostalo základní instrukce o trzích a zároveň plán výstaviště z důvodu nutného zabezpečení těchto prostor.

Dne 16. srpna 1921 byla ustanovena městskou radou částka za pronájem výstavního prostoru na výstavišti. Tento poplatek činil 600 Kč.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Reichenberger Messeamt: *Wertblatt für die Messe*, in: Reichenberger Zeitung, 12. 8. 1922, s. 1 (dále ročníky 1923 - 1929).

¹⁸⁵ Tamtéž. „Pro stavební trhy a strojírenský průmysl nemohli připadat v úvahu jako výstavní budovy, prosíme váženou městskou radu, v principu nám vyhovujících důvodů, o přenechání pozemku na Lipském náměstí, tenisových kurtů pod Státní průmyslovou školou pro stavbu jednoduchých, snadno rozebratelných výstavních paláců v čase Libereckých trhů.“

¹⁸⁶ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

¹⁸⁷ Tamtéž. „Nájemní smlouva mezi městem Liberec a Sportovním klubem ohledně tenisových kurtů skončila.“

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

5.2 Prostory pro expozici textilního průmyslu

V této podkapitole se zabývám především významnými školními budovami, v nichž se vystavovalo v letech 1920–1938. Dne 5. ledna se k této problematice vyjádřila zemská školní rada se sídlem v Praze. V dopise adresovaném spolku Reichenberger Messe uvedla podmínky, za kterých mohly být školní budovy zahrnuty mezi výstavní budovy Libereckých trhů. *„Diese Gebäude nachher in demselben Zustande in welchen es übernommen wurde, rechtzeitig rückübergeben wird, so dass das Schuljahr 1920/21 zum vorgeschriebenen Termine eröffnet werden kann.“*¹⁹⁰

V počátcích se také diskutovalo o vhodné době, kdy by se mohly trhy konat. A tak se spolek Reichenberger Messe písemně obrátil 5. dubna 1920 na městskou radu s představou, kdy by se mohla tato akce uskutečnit a za jakých podmínek by mohly být školní budovy na trhy pronajaty. *„Voraussetzung für die Überlassung der Schulgebäude war, dass die erste Messe in den Ferien stattfindet und die damit verbundenen Kosten und Schäden von der Reichenberger Messe getragen werden.“*¹⁹¹

Největší artikl, který se na Libereckých trzích vystavoval, byly výrobky textilního průmyslu. V tomto případě se dá hovořit o výrobcích z bavlny, vlny, hedvábí nebo sametu. Dále se vystavovaly nitě, příze a oděvy, v neposlední řadě mohli také návštěvníci zhlédnout lehké textilní stroje, například mechanické tkalcovské stavy. Pro tento artikl sloužily vystavovatelům především školní budovy, a sice Textilní škola, jejíž historie sahá až do období Rakousko-Uherské monarchie. Nutnost otevřít odbornou školu vycítili občané Liberecka již v polovině 19. století. Proto byla v Liberci 14. června 1852 otevřena první tkalcovská škola v Rakousko-Uherské monarchii.¹⁹² Tato škola, která předcházela budoucí textilní škole, stála v cechovním domě soukeníků na dnešním Sokolovském náměstí.¹⁹³ Učební plán zpracoval Ignaz Kafka, pracovník firmy Johann Liebieg a Comp.

Dílna pro tkaní, jež byla součástí této školy fungovala dvakrát týdně ve večerních hodinách a v neděli.¹⁹⁴ V roce 1862 získala škola bronzovou medaili na

¹⁹⁰ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. „Tyto budovy budou předány v dobrém stavu, včas, aby mohly být pro další školní rok 1920/21 otevřeny.“

¹⁹¹ Tamtéž. Podmínkou pro přenechání školních budov pro první trhy bylo, že se budou konat o prázdninách a s tím spojené náklady a škody uhradí spolek Reichenberger Messe.

¹⁹² LUG, Viktor - RESSEL, Anton, *Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in Böhmen IV-I*, Reichenberg, 1938, s. 99.

¹⁹³ TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I.*, Liberec 1992, s. 57.

¹⁹⁴ LUG, Viktor - RESSEL, Anton: c. d., s. 99.

světové výstavě v Londýně a v roce 1867 se prezentovala též na pařížské výstavě.¹⁹⁵ Pro zvyšující se zájem o studium, musela být postavena nová budova. Stavba byla zadána firmě Sachers & Gärtner, pro niž ji navrhl architekt Adolf Bürger v roce 1887 v dnešní Šamánkově ulici.¹⁹⁶ Ke škole přiléhala dvoupodlažní trakt přádelny a přízemní mechanická dílna se strojovnou. V roce 1911 byla do jejich prostor přesunuta Obchodní akademie a zadní trakt školy byl zbourán.¹⁹⁷ Po třiceti letech přestala stavba vyhovovat stávajícím nárokům studentů a zvyšující se kapacitě zájemců, a tak byla roku 1910 postavena v dnešní Tyršově ulici libereckých architektem Oskarem Rösslerem nová budova. Jednalo se o pozdně secesní stavbu, jejíž vstupní průčelí zdobily plastiky vídeňského sochaře Heinricha Scholze. K samotné budově přiléhaly ještě další prostory pro praktickou výuku studentů.¹⁹⁸ Kdysi patřilo místo, na němž byla textilní škola postavena, do areálu libereckého zámku. Po roce 1945 byly ke škole přistavěny další prostory, které odpovídaly požadavkům současné pedagogiky.¹⁹⁹

Roku 1920, tedy již během prvního ročníku Libereckých výstavních trhů, bylo v prostorách textilní školy v dnešní Tyršově ulici vystavováno zboží týkající se textilního průmyslu. Například příze, nitě, vlněné a bavlněné zboží či lehké textilní stroje. V budově školy se vystavovaly tyto předměty nepřetržitě od roku 1920 až do roku 1938.²⁰⁰

Další výstavní prostory vhodné pro prezentaci firem podnikajících v textilním průmyslu skýtala například budova tělocvičny, kterou postavil A. Bürger v roce 1893 v dnešní Jablonecké ulici. Zajímavostí je, že již od svého vzniku měla budova ústřední vytápění a v rámci velikosti a vzhledu byla považována za jednu z nejlepších zařízení tohoto typu v Rakousko-Uhersku.²⁰¹ Budova byla postavena v jednoduchém půdorysu tvořícím písmeno T, v níž se nacházel sál 28 metrů dlouhý, 19 metrů široký a 12 metrů vysoký. Součástí budovy byl ještě malý sál o rozloze 187 metrů čtverečných.²⁰² Oba sály sloužily nejen potřebám tělesné výchovy, ale též k různým společenským akcím

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ TECHNIK, Svatopluk, *Liberecké domy hovoří I.*, Liberec 1992, s. 57.

¹⁹⁷ KARPAŠ, Roman, TECHNIK, Svatopluk: *Liberec – město škol*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, c. d., s. 231.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ TECHNIK, Svatopluk: *Liberec minulosti a současnosti*, 2. přepr. vyd. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980, s. 239.

²⁰⁰ Die Messehäuser, in: *Reichenberger Zeitung*, 1920–1938.

²⁰¹ TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I.*, s. 42.

²⁰² TALLER, Ivan: *Čtení kratochvilné o starém Liberci*, Liberec 1996, s. 75.

včetně libereckých trhů.²⁰³

Pro výstavu koberců a tapisérií se využívala především budova Státní reálné školy. Původně škola fungovala v bývalém Appeltově domě čp. 264/1 na dnešním Sokolovském náměstí. V současnosti je budova sídlem stavební průmyslové školy.²⁰⁴ Dům nechal v roce 1794 postavit Anton Appelt, obchodník a výrobce sukna. Přízemí domu sloužilo pro obchodní činnost a ostatní části domu k rezidenčním účelům. Kvůli špatné finanční situaci musela Appeltova rodina dům prodat v roce 1823 městu. Radním se zdála budova vhodná pro výstavbu reálné školy.²⁰⁵ První významný sponzorský dar, 24 000 zlatých, pro zřízení této školy odkázal městu ve své závěti roku 1804 Hubert Till.²⁰⁶ Díky štědrému donátorovi tak mohlo být k budově v roce 1837 přistavěno křídlo s učebnami. Téhož roku zde došlo k otevření nižší reálné školy, a sice díky nadaci pražského arcibiskupa Václava Leopolda Chlumčanského. Zpočátku zde vyučovali mniši řádu piaristů, poté premonstráti a až roku 1851 zde začali vyučovat světské učitelé. Díky rozšíření o tři třídy se škola dostala na úroveň ostatních středních škol. V roce 1872 se nižší „reálka“ přeměnila na čtyřtřídní reálné gymnázium a o čtyři roky později se zde zřídilo vyšší gymnázium. V roce 1878 byla rozpuštěna vyšší „reálka“. Ústavy se v roce 1901 rozdělily a vzniklo tak osmitřídní gymnázium a sedmitřídní „reálka.“ Ta dostala v lednu roku 1914 novou budovu na Husově třídě (dnešní 14. ZŠ). V budově také vznikl Živnostenský spolek a v roce 1851 zde proběhla první liberecká uměleckoprůmyslová výstava (viz kapitola 4).²⁰⁷ Právě díky své výstavní minulosti byla škola uznána za vhodnou také pro Liberecké trhy.

V dnešní Šamánkově ulici, kde se dnes nalézá základní škola, stával původně městský chudobinec. Tato novorenesanční budova byla postavena architektem Streitem v roce 1873 a provozována pod názvem Rudolfův chudobinec. Protože se nepodařilo budovu zaplnit chudinou, starými a nemocnými lidmi, byl zde v roce 1876 umístěn ročník Vyšší c. k. průmyslové školy. Ta zde fungovala až do roku 1884, kdy získala škola vlastní budovu na dnešní Masarykově ulici. V podkroví budovy nad to vše od

²⁰³ TECHNIK, Svatopluk: *Liberec minulosti a současnosti*..., s. 75.

²⁰⁴ TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I*..., s. 19.

²⁰⁵ KARPAŠ, Roman - BÍLKOVÁ, Libuše: *Zlatý věk soukenictví a první manufaktury*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 71.

²⁰⁶ KARPAŠ, Roman - TECHNIK, Svatopluk: *Liberec – město škol*, in: KARPAŠ, Roman et al.: c. d., s. 232.

²⁰⁷ KARPAŠ, Roman - BÍLKOVÁ, Libuše: *Zlatý věk soukenictví a první manufaktury*, in: KARPAŠ, Roman et al.: c. d., s. 71.

roku 1885 fungovala první veřejná česká škola.²⁰⁸

V roce 1899 byl chudobinec přesunut a budova sloužila jako Učitelský ústav. Při tomto ústavu existovala čtyřtřídní škola pro praxi budoucích učitelů a učitelek.²⁰⁹ Rudolfova škola byla postavena v novorenesančním slohu v letech 1878 a 1879 libereckými staviteli Franzem Sachersem, Heinriche Gärtnerem a Adolfem Kaulfersem na křižovatce dnešních ulic Šamánkovy a 5. května. V době svého vzniku se jednalo o největší školu v Liberci. Škola, jež byla původně založena pro pětiletou dívčí a chlapeckou obecnou školu, spolu s chlapeckou měšťankou. Roku 1931 sem byla umístěna také česká škola pro dívčí povolání.²¹⁰

Na Libereckých trzích měli možnost vystavovat nejen podnikatelé v textilním průmyslu. V dívčím reformním gymnáziu na dnešním Sokolovském náměstí se zpravidla vystavoval nábytek či výrobky ze dřeva, v budově obchodní akademie v dnešní Šamánkově ulici se prezentovaly chemické výrobky a inventář do laboratoří, ve škole na Keilově vrchu byl představen především potravinářský průmysl, v gymnáziu na dnešní Vítězné ulici byla instalována expozice skleněných předmětů, bižuterie, porcelánu, hraček,²¹¹ galanterie, osvětlení, uměleckých předmětů a kuřáckých potřeb.²¹² V průmyslové škole mohli návštěvníci zhlédnout klavírní a radiové trhy, zařízení bytu či telefonické přístroje.²¹³

Těžké zemědělské a textilní stroje byly vystavovány v roce 1920 v provizorním stanu postaveném naproti budově vlakového nádraží a od roku 1921 poté v západní či východní hale v prostorách výstaviště. Tyto haly také hostily výstavu automobilů, motocyklů či bicyklů. Nejen v halách byly ale tyto předměty vystaveny. Kvůli jejich velikosti jim byl vyhrazen také prostor na dvoře výstaviště. Často zde byl k vidění i automobil, hlavní výhra stavební loterie, která trhy doprovázela a jejíž losy bylo možné zakoupit v místě veletržního úřadu.²¹⁴

²⁰⁸ TALLER, Martin et al.: c. d., s. 53.

²⁰⁹ KARPAŠ, Roman - TECHNIK, Svatopluk: *Liberec – město škol*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 231.

²¹⁰ TECHNIK, Svatopluk, *Liberec minulosti a současnosti...*, s. 67.

²¹¹ Die Messehäuser, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 1924.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Die Messehäuser, *eichenberger Zeitung*, roč. 1927. Reichenberger Messebau-Lotterie, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 2 in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 1927.

²¹⁴ Průvodce Libereckým veletrhem 1921 (nečíslováno). „Spolku Reichenberger Messe bylo povoleno zvláštním výnosem ministerstva financí v Praze pro vedení loterie ve prospěch stavebního fondu libereckého veletrhu.“

5.3 Ostatní budovy

Jak již bylo zmíněno, nejen školní budovy skýtaly výstavní prostory Libereckých trhů. Dalšími byla například kasárna, Obchodní a živnostenská komora či klášter sv. Voršily. V této kapitole opět přiblížím především historický význam zmíněných budov, které byly pro Liberecké trhy tak nepostradatelné, aby bylo možné lépe pochopit význam staveb pro organizátory trhů, kteří se rozhodli pro jejich využití.

Kasárna

V Liberci byla stálá vojenská posádka až od roku 1867,²¹⁵ pro niž bylo nutné postavit odpovídající prostorný objekt. A tak byla v místě dnešního obchodního centra Forum (Blažkova ulice) zakoupena bývalá továrna Demuth čp. 536-IV, jež byla přestavěna na kasárna. Tyto prostory z hlediska velikosti nevyhovovaly, a proto byla postavena nová budova kasáren na dnešním Žižkově náměstí. Trvale zde sídlil prapor polních myslivců čítající 35 důstojníků a 494 vojáků různých vojenských hodností.²¹⁶ Tyto prostory nestačily nárůstu počtu vojáků, a tak byla vybudována další kasárna na plochách vojenského cvičiště v místě, kde kdysi stávala šibenice, tzv. Horní nebo Dělostřelecká kasárna v dnešní ulici Generála Píky. Ty se skládaly z osmi budov a po roce 1918 sloužily československé armádě.²¹⁷

Součástí Dolních kasáren bylo dvanáct budov (osm větších a čtyři menší) kolem obdélníkového nádvoří s rozměry 290x150 metrů,²¹⁸ jež projektoval A. Kaulfers podle směrnic tehdejšího Ministerstva války. V novorománském slohu je stavěly celkem čtyři firmy, a sice P. Wagler, A. Horn, E. Beckert, Schär-Leupelt (1891–1893).²¹⁹ Bylo zde umístěno dohromady 1 015 mužů pěšího pluku. Dominantou kasáren je i nyní čtyřboká věž, kterou ze severní strany později dále doplnily pavilon poddůstojníků, konírny, dílny, sklady a objekty sloužící k ubytování mužstva.²²⁰

Právě rozlehlé prostory komplexu budov kasáren byly vhodnými výstavními budovami. V roce 1922 se zde vystavoval potravinářský průmysl, nábytek, předměty ze

²¹⁵ Rozhodl se tak magistrát města Liberce po Prusko-rakouské válce roku 1866.

²¹⁶ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a budoucnosti*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství v Liberci 1961, str. 111.

²¹⁷ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír: c. d., s. 64.

²¹⁸ KARPAŠ, Roman - TECHNIK, Svatopluk: *Policie, četnictvo, soudy, vojsko*, in: KARPAŠ, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, c. d., str. 224–225.

²¹⁹ TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a současnosti...*, s. 64.

²²⁰ KARPAŠ, Roman - TECHNIK, Svatopluk: *Policie, četnictvo, soudy, vojsko*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., s. 224.

dřeva, rákosu, papíru, grafické zboží, kancelářské potřeby, kopírovací stroje.²²¹ V ostatních letech nahradily kasárna jiné budovy postavené v rámci výstaviště nebo další školní budovy.

Obchodní a živnostenská komora

Po vzniku Československa byla sídlem živnostenských komor města Praha, Plzeň, České Budějovice, Cheb a Liberec. I po první světové válce si Liberec udržel svůj význam průmyslového města, zejména v oblasti textilu. Po ukončení světového konfliktu však bylo, následkem značných celních bariér, stále problematičtější vyvážet zboží. Silnou konkurencí se staly především trhy Německa, Velké Británie, Japonska, Číny a Indie. Mnoho libereckých průmyslníků (Liebieg, Ginzkey, Kopetzky...) vytvořilo pobočky svých podniků i v zahraničí.²²²

V takové situaci se stalo klíčové navázání nových obchodních kontaktů, zejména se zahraničím. Čeští Němci se chtěli v zahraničí prezentovat především svými novinkami v průmyslu. To byl také jeden z důvodů, proč byly v Liberci v roce 1920 uspořádány Liberecké trhy. Mezi hlavní organizátory patřila právě Obchodní a živnostenská komora, jejímž cílem bylo pořádat přehlídky průmyslového zboží podle vzoru lipského veletrhu.²²³

Oborem působnosti Obchodní a živnostenské komory byla poradenská činnost, jež na žádost vládních i samosprávních úřadů podávala dobrozdání k návrhům zákonů a nařízení i správní opatření, pokud se týkala hospodářské činnosti, vlastnila komorní znalce a důvěrníky pro zvláštní porady, referenty zasílala k poradám zákonodárných sborů a jejich komisí i do orgánů územní samosprávy. Dalším byla správní činnost, která vlastnila známkový a vzorkový rejstřík a vydávala různá potvrzení a vysvědčení o různých okolnostech z hospodářského oboru mající charakter veřejných listů. Při komorách působily rozhodčí soudy a smírčí komise, jež fungovaly v případě tzv. nekalých soutěží. Do iniciativní činnosti patřilo informovat zájemce, korporace a úřady veřejné správy o těchto praktikách. Obchodní a živnostenská komora se také zabývala vydáváním různých odborných časopisů. Díky všem těmto oborům působnosti přispěla Obchodní a živnostenská komora v Liberci ke správnému fungování a organizaci

²²¹ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 1.

²²² BRUNCLÍK, Zdeněk - VINKLÁT, D. Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní hospodářská komora Liberec, Agentura 555 2000, ISBN 80-902887-3-1, s. 23–24.

²²³ Tamtéž, s. 23–24.

Libereckých trhů od jejich prvního ročníku, tedy roku 1920, až do roku 1938, kdy byla tradice Libereckých trhů ukončena. Po druhé světové válce začala v Liberci, také díky intervenci Obchodní a živnostenské komory, nová tradice - Liberecké výstavní trhy, které byly opět pod jejím patronátem.²²⁴

Klášter

Klášter řádu svaté Voršily (tzv. Voršilky)²²⁵ byl stavěn mezi lety 1894–1896 podle návrhu Adolfa Bürgera v novogotickém slohu.²²⁶ Komplex klášterních budov byl seskupen kolem čtvercového nádvoří a obklopen rozlehlým parkem, v němž se nachází socha Sv. Jana Nepomuckého, přemístěná z nároží dnešní Jablonecké a Klášterní ulice. Budovám dodnes dominuje 44 metrů vysoká věž kostela Božího Srdce Páně. V přední budově byla zřízena klášterní škola pro mladé dívky římskokatolického vyznání, která byla spravována sestrami řádu Voršilek.²²⁷ Část tohoto kláštera byla využívána pro výstavní účely v roce 1922, tedy pro třetí ročník Libereckých trhů a sloužila především k expozici textilního průmyslu, a to především příze, nitě, vlněné zboží a bavlněné zboží.²²⁸ Součástí tohoto komplexu byl klášter, novogotický kostel, tedy předpokládám, že se vystavovalo právě v prostorech školní budovy vzhledem k ubytovaným řádovým sestrám v klášteře.

Severočeské muzeum

Popis objektu muzea by bezesporu vydal na rozsáhlou samostatnou monografii, přesto však alespoň stručně zmíním jeho historii, neboť celá tato budova byla významnou složkou Libereckých trhů.

První myšlenka na založení muzea v Liberci pocházela od Živnostenského spolku. Koncem sedmdesátých let 19. století byl Liberec sídlem průmyslu a podnikatelů, kteří zde vlastnili závody. A právě Liebiegové, jako jedni z nejvlivnějších, si uvědomovali nutnost zvýšení vzdělání svých pracovníků i ostatních lidí.²²⁹ A tak bylo roku 1873 založeno muzeum, jako konkurence uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Zpočátku byly sbírky rozmístěny v různých

²²⁴ SOKa Obchodní a živnostenská komora v Liberci 1841-1949, Liberec 1969.

²²⁵ Dnes poliklinika pro dospělé.

²²⁶ TECHNIK, Svatopluk. - RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a současnosti*..., s. 125.

²²⁷ TECHNIK, Svatopluk: *Secese a počátky modernismu*, in: KARPAS, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, c. d., str. 257.

²²⁸ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, Nr. 188, s. 1.

²²⁹ Kolektiv autorů: *100 let Severočeského muzea v Liberci*, Liberec, Severočeské muzeum 1973, s. 8–10.

budovách po městě.²³⁰ V roce 1882 získala sbírka prostory v novorenesančním Görlachově domu v dnešní Palachově ulici.²³¹ Roku 1882 vznikl samostatný muzejní spolek, do jehož vlastnictví byly převedeny sbírky muzea. Byla založena instituce, která se nazývala Severočeské průmyslové muzeum, v jejímž čele stál profesor Karl Genauck.

Muzeum bylo postaveno za přispění Zemského výboru v Praze, který si jako podmínku pro poskytnutí dotace stanovil jmenování Čecha do muzejního kuratoria a vydání průvodce i katalogů knihoven v češtině. Zároveň mělo muzeum poskytovat stejné vzdělání Čechům i Němcům.²³² Dále bylo postaveno za přispění libereckých průmyslníků i za využití vlastního fondu, který již od prvotního záměru měl sloužit pro výstavbu nové budovy muzea.²³³ Muzejní kuratorium si přálo postavit budovu muzea blízko centra, nejlépe v okolí budovy Spořitelny, aby dotvořila ráz dnešního Zámeckého náměstí. Od výstavby na tomto místě se ale ustoupilo z důvodu možného požáru v centru města, který by mohl poškodit sbírky muzea a také kvůli stinnému charakteru místa.²³⁴ A tak byla jako místo, vhodné pro výstavbu této budovy, vybrána nově vznikající vilová čtvrť podél dnešní Masarykovy ulice, která se začala zastavovat od roku 1895.²³⁵ Již roku 1895 byl pozemek poskytnut městským zastupitelstvem zdarma pro výstavbu muzea muzejnímu kuratoriu, jež vypsal architektonickou soutěž. Soutěž vyhrál Friedrich Ohmann, profesor umělecko-průmyslové školy v Praze a projekt byl přepracován do neorenesančního slohu.²³⁶ Z důvodu zpoždění projektové dokumentace architektem Ohmannem, zadali členové muzejního spolku práci na projektu berlínskému architektu Hansi Griesbachovi.²³⁷ Projekt byl dokončen roku 1896 a již v lednu roku následujícího započala stavba samotné budovy muzea bratry Gustavem a Ferdinandem Mikschovými.

Díky využití velkého počtu pracovníků při stavbě budovy, došlo 18. prosince 1898 – necelé dva roky od zahájení výstavby – k slavnostnímu otevření muzea.²³⁸

²³⁰ Půdní prostory školy v Orlí ulici, dům U Červeného orla na dnešním Sokolovském náměstí.

²³¹ Ročenka liberecké architektury 05/2009, Liberec 2010, str. 26–31.

²³² Kolektiv autorů, *100 let Severočeského muzea...*, s. 9.

²³³ KARPAŠ, Roman, *Liberecké muzeum*, in: KARPAŠ, Roman, et al.: c. d., str. 238–241.

²³⁴ ČTVERÁČEK, Karel: *Ročenka liberecké architektury*, 2009, Liberec, č. 5, ISSN 1801-6227, str. 26–31.

²³⁵ Tamtéž.

²³⁶ ŘEHÁČEK, Marek, - PIKOUS, Jan: c. d., s. 65–69.

²³⁷ ČTVERÁČEK, Karel: *ročenka liberecké architektury*, 2009, Liberec, č. 5, ISSN 1801-6227, str. 26–31.

²³⁸ Kolektiv autorů, *100 let...*, s. 10, Na věž lze v současné době vystoupat při příležitosti muzejní noci nebo Dnů evropského kulturního dědictví, které se konají v Liberci každý rok v měsíci září.

Provoz muzea byl zahájen v roce 1899, tedy na výročí 50 let panování císaře Františka Josefa I.²³⁹

Od roku 1927 sloužila budova Severočeského průmyslového muzea různým doprovodným výstavám Libereckých trhů, čili ne jako výstavní budova v pravém smyslu. Roku 1927 zde budova hostila výstavu „*Díla českých a německých spolků působících v Československu*“,²⁴⁰ v roce 1929 – při příležitosti jubilejních desátých Libereckých trhů - hostilo muzeum výstavu vynálezů a novinek „*ENA*“,²⁴¹ či expozici „*Muž a dáma*“,²⁴² v roce 1932 zde byla uvedena expozice „*Moderní bydlení*“.²⁴³

²³⁹ ČTVERÁČEK, Karel: *ročenka liberecké architektury*, 2009, č. 5, ISSN: 1801-6227, s. 26–31.

²⁴⁰ *Die Messehäuser*, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 68, 13. 8. 1927, s. 1.

²⁴¹ V roce 1933 se tato výstava konala na půdě Učitelského ústavu.

²⁴² AML – soudobá dokumentace, Liberecké veletrhy 1920–1936, pozvánky, propagace.

²⁴³ *Die Messehäuser*, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 73, 16. 8. 1932, s. 2.

6 První ročník Libereckých trhů

První ročník byl ve své době velmi výjimečný. Konal se i přesto, že se ve městě nenacházelo žádné výstaviště či budovy postavené k výstavním účelům. Pro první ročník se tedy přistoupilo k provizornímu řešení, které nakonec provázelo trhy dalších osmnáct let, podle něhož se pro výstavní účely využívaly především školní budovy. Nárůst vystavovatelů a návštěvníků ale ukázal, že tyto prostory přestaly stačit. A tak se již v roce 1922 přistoupilo ke zřízení výstaviště (viz kapitola č. 5.1)

Pro pořádání prvního ročníku Libereckých trhů byl zvolen čas mezi 14. a 22. srpnem 1920. První výstavní budovy se návštěvníkům otevřely v 8 hodin a poslední návštěvníci mohli expozici navštívit maximálně do 18 hodin v neděli 22. srpna. Do exhibičních prostor byli vpuštěni poslední návštěvníci nejpozději v 17 hodin. Každý divák se do výstavních budov mohl dostat pouze na základě předložení nepřenosné legitimace označené evidenčním číslem. Návštěvníci i vystavovatelé se mohli též prokázat odznakem vyrobeným k příležitosti Libereckých trhů (viz příloha), přičemž každý měl jinou barvu a označení.²⁴⁴

Liberecké trhy doprovázela bohatá reklamní kampaň. V první den veletrhů (sobota 14. srpna) se konal reklamní průvod městem „*An dem Umzuge sind etwa hundert Firmen der verschiedensten Branchen aus Reichenberg, Gablonz, Prag, Warnsdorf und vielen anderen Städten sowie auch ausländische Firmen beteiligt*“.²⁴⁵ Ve vlacích na Liberecku a tramvajích organizátoři umístili reklamy a propagační materiály. Samotný reklamní průvod vycházel v 9 hodin od budovy vlakového nádraží a pokračoval dnešní ulicí 1. máje, Pražskou ulicí, na náměstí Dr. E. Beneše, na Sokolovské náměstí, Chrastavskou ulicí, zpět Frýdlantsku ulicí, na náměstí Dr. E. Beneše, Střeleckou ulicí k Lidovým sadům, na Jabloneckou ulici k firmě Johann Liebieg a Comp. a zpět k budově vlakového nádraží.²⁴⁶

Během prvních Libereckých trhů spolek Reichenberger Messe vydával Veletržní noviny, zvláštní přílohu deníku Reichenberger Zeitung, kde mohli čtenáři získat základní informace týkající se organizace trhů (vystavovatelé, výstavní prostory), a také veletržní katalog,²⁴⁷ v němž se nacházel kompletní seznam vystavovatelů, firem, a také doprovodný program konající se po celou dobu trvání trhů.

²⁴⁴ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 14. 8. 1920, s. 1.

²⁴⁵ V průvodu se prezentovalo kolem 100 firem z nejrůznějších oborů z Liberce, Jablonce, Prahy, Varnsdorfu a z jiných, i zahraničních firem.

²⁴⁶ Die Eröffnung der Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 14. 8. 1920, s. 1.

²⁴⁷ Katalog der Reichenberger Messe.

V prvním ročníku Libereckých trhů se vystavovalo především ve školních budovách a ve stanu, který byl postaven naproti vlakovému nádraží v místě dnešního Skloexportu.

Obrázek č. 1 – plánek výstavních budov

Zdroj: *Die Messehäuser*, in: Reichenberger Zeitung, roč. 1920, s. 1.

Budovou číslo jedna se stala Textilní škola v dnešní Tyršově ulici²⁴⁸ – (viz blíže podkapitola 5.3). V této budově vystavovaly firmy zabývající se textilním průmyslem. Podnikatelé zde prezentovali jak svou firmu, tak své výrobky. Výstavní budovou číslo dvě se stala Státní reálná škola na dnešní Husově ulici,²⁴⁹ ve které byly vhodné prostory pro vystavování strojírenství, elektrotechniky, malých zahradních pomůcek a přístrojů, bicyklů, nábytku a zboží, které souviselo se stavebnictvím – (viz blíže podkapitola 5.3). Nové gymnázium v dnešní Hálkově ulici (dnes budova A Technické univerzity)²⁵⁰ – (viz blíže podkapitola 5.3). V prostorech této školy se vystavovaly skleněné výrobky, porcelán, bižuterie, lampy a svítidla, hračky a jiné umělecké předměty. Státní

²⁴⁸ Felsengasse 1.

²⁴⁹ Heinrich Liebieg Strasse 4.

²⁵⁰ Radetzky Strasse.

průmyslová škola na dnešní Masarykově třídě²⁵¹, výstavní dům číslo čtyři, nabízela svým návštěvníkům možnost obdivovat díla různých fotografů či kovové předměty – (viz blíže podkapitola 5.3). Výstavní budova číslo pět, Rudolfova škola v dnešní ulici 5. května²⁵², sloužila pro výstavu papírenského průmyslu, koženého, sportovního zboží, předmětů vhodných pro cestování a kancelářského zboží- (viz blíže kapitola 5.3). Obchodní akademie v dnešní Šamánkově ulici²⁵³ sloužila pro prezentaci potravinářského průmyslu, chemického průmyslu a farmacie – (viz blíže podkapitola 5.3). Šesté výstavní prostory se nacházely v Učitelském ústavu rovněž v dnešní Šamánkově ulici – (viz blíže podkapitola 5.3). Další prostor skýtal výstavní stan naproti vlakovému nádraží, kde byl vystavován především těžký průmysl a velké zemědělské stroje.²⁵⁴

Tyto výstavní prostory byly doplněny též jinými stavbami, které sloužily k organizaci trhů. Mezi takové patřila například budova naproti vlakovému nádraží, kde se nacházelo překladatelské centrum pro cizince, spediční kancelář u nádražní haly, pošta, která byla v dnešní ulici 1. máje s otevírací dobou od 8–19 hodin. Prostory pro setkání s tiskem byly v místnosti Obchodní a živnostenské komory. Telefonní centrála se nacházela ve veletržní budově číslo čtyři, Státní průmyslové škole. Zde bylo možné vykonávat pouze lokální hovory, nikoli mezinárodní. Hasiči sídlili v Učitelském ústavu, záchranná služba měla sídlo v dnešní ulici U Náspu²⁵⁵ centrum pro výrobu a úschovu plakátů a zboží potřebného pro jejich výrobu se nacházelo ve Státní reálné škole na dnešním Sokolovském náměstí. Pro snadný průběh Libereckých trhů byla také důležitá součinnost spolku Reichenberger Messe a dalších subjektů, např. hlavního celního úřadu, Obchodní a živnostenské komory, radnice, policejního úřadu, místní vojenské posádky směnárny a Severočeského muzea.

První ročník Libereckých trhů byl zhodnocen velmi kladně. „*Unsere erste Messe ein Erfolg ist, ein voller Erfolg, der auch die kühnsten Erwartungen weit zurücklässt*“,²⁵⁶ píše deník *Reichenberger Zeitung* a poukazuje dále na úspěch německého průmyslu a německých živností v této oblasti. Zároveň vyzdvihuje význam

²⁵¹ Kaiser Josef Strasse.

²⁵² Schützengasse.

²⁵³ Rudolfgasse.

²⁵⁴ Wertbaltt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 15. 8. 1920, s. 1.

²⁵⁵ Z pramenů nebylo možné blíže určit, ve které budově se sídlo hasičů nacházelo. Pravděpodobně byla zřízena dočasná oddělení těchto institucí během Libereckých trhů.

²⁵⁶ Der Erfolg der Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 22. 8. 1920, s. 1. Naše první trhy měly velký úspěch a předčily očekávání.

německého hospodářského života v Československu.²⁵⁷ O úspěchu těchto trhů také hovoří korespondence mezi spolkem Reichenberger Messe a městskou radou ze 7. září 1920. „*Die vor wenigen Tagen zu Ende gegangene erste Reichenberger Messe hat einen grossen, allseits anerkannten Erfolg auszuweisen.*“²⁵⁸ Zároveň spolek poděkoval zástupcům města za pomoc při organizaci trhů. „*Wir gestatten uns daher, im Besondern den geehrten Stadtrate und den Stadtverordnetenkollegium unseren ergebensten und verbindlichsten Dank auszusprechen.*“²⁵⁹ Pro město i jeho obyvatele to tak znamenalo možný hospodářský a ekonomický vzestup, protože bylo představeno jako průmyslové město v Československu i v zahraničí. Díky výraznému úspěchu bylo Zemskou školní radou v Praze přislíbeno využití škol coby výstavních budov i pro další ročníky Libereckých trhů. Také město Liberec přislíbilo jak finanční pomoc, tak opětovnou záštitu nad touto akcí.²⁶⁰ Tohoto ročníku se zúčastnilo 2 000 vystavovatelů, kteří své výrobky prezentovali ve dvaceti skupinách zboží v sedmi výstavních domech. Liberecké trhy navštívilo 35 000 návštěvníků, z nichž pocházelo 5 000 osob ze zahraničí, konkrétně z Německa, Anglie, Holandska, Španělska, Rumunska, Maďarska, Jižní Ameriky, Egypta a Turecka.²⁶¹

Také týdeník Ještědský obzor psal shrnující články o prvním ročníku Libereckých trhů vesměs pozitivně. Již 6. srpna, tedy osm dní před zahájením prvního ročníku Libereckých trhů, se tento tisk zapojil do výzvy obyvatelům Liberce, „*aby se postaralo o vhodné ubytování cizích návštěvníků a vyzdobení oken květinami*“.²⁶² Návštěvnost města v době konání trhů byla mnohem vyšší než v jiné době. Ještědský Obzor dokonce hovořil o Liberci, který získal „*ráz velkoměsta*“ díky davu cizinců, kteří se na trzích objevili.²⁶³ Již v hodnocení tohoto ročníku trhů ale tisk hovoří o nacionálním rázu německé strany celé této akce. „*Na trhy bylo pozváno také ministerstvo zahraničí i obchodní ministerstvo, ale nepřijeli. Proto je možné, že veletrh vezme pouze ráz německý a poškodí české vystavovatele. Němečtí průmyslníci ukázali*

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. „První trhy, které před několika dny skončily, měly na všech stranách nevídaný úspěch.“

²⁵⁹ „Mimořádně bychom chtěli poděkovat městské radě a městskému kolegiu.“

²⁶⁰ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

²⁶¹ SOKA Liberec, AML – fond Gd, Kronika města Liberce (1858–1939), s. 567–570.

²⁶² Zprávy z Liberce a okolí, in: *Ještědský Obzor*, roč. XI., 6. 8. 1920, č. 31, s. 2.

²⁶³ Liberecké veletrhy, in: *Ještědský Obzor*, roč. XI., 20. 8. 1920, č. 33, s. 2.

*převahu na poli hospodářském nad českými.*²⁶⁴

První ročník Libereckých trhů byl tedy tiskem hodnocen velmi kladně. Rivalita mezi oběma národy se projevila až v člancích následujících, které provázely další ročníky Libereckých trhů.

²⁶⁴ Tamtéž.

7 Průběh Libereckých trhů mezi světovými válkami

7.1 Průběh Libereckých trhů

Protože musel být každý ročník Libereckých trhů pečlivě připraven a zorganizován, je třeba se na následujících stránkách zabývat samotným průběhem těchto trhů od jejich zahájení a záležitostí, které s tím souvisely, až po jejich ukončení. Zaměřila jsem se též na záležitosti, které měly návštěvnost trhů zvýšit. V další části se pak věnuji především doprovodnému programu, který byl nedílnou součástí Libereckých trhů již od jejich prvního ročníku.

Na první den zahájení Libereckých trhů byli do města pozváni významní hosté z řad politiků, zástupců státu či vyslanců různých zemí. V roce 1920 byli přizváni na trhy také zástupci ministerstva zahraničí a ministerstva obchodu, do Liberce se však nedostavili, proto se mohlo zdát, že získal Liberecký trh vyloženě německý ráz a pravděpodobně mohla tato absence zástupců státu v jistém smyslu poznamenat české vystavovatele.²⁶⁵ Množství zahraničních návštěvníků a vystavovatelů účastnících se ročníků Libereckých trhů záviselo na různých faktorech, z nichž nejvýraznější byla devizová opatření, která proběhla po hospodářské krizi ve třicátých letech.²⁶⁶ Největší pokles zahraničních návštěvníků trhy zaznamenaly mezi lety 1932–1936.²⁶⁷ Na druhou stranu byl velký nárůst návštěvníků z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Liberec se od počátku pořádání Libereckých trhů stal severočeskou metropolí, kde bylo možné potkávat cizince z různých evropských zemí - afrických, asijských a dále Blízkého východu.²⁶⁸ Tito lidé byli v první den konání trhů provedeni po výstavních halách, a to jak samotným prezidentem Libereckých trhů Theodorem Liebiegem, tak starostou Liberce (viz příloha).²⁶⁹ Liberecké trhy byly takto zahajovány prakticky celých 18 let,

²⁶⁵ Liberecké veletrhy, in: *Ještědský Obzor*, roč. XI., 20. 8. 1920, č. 33, s. 2.

²⁶⁶ Hospodářská a sociální krize zasáhla na konci roku 1930 velmi citelně také Československo. Postihla průmysl i zemědělství a měla sociální důsledky. Československý průmysl se tak vrátil do stavu 20. let. Nejnižší výroba byla v roce 1933 (pokles o 33%). Československo také pocítilo celosvětový pád zahraničního obchodu. Muselo vývoz územně přeorientovat do vzdálenějších zemí – latinskoamerické a asijské trhy. V Liberci krize nejvíce postihla textilní průmysl a strojírenství. Oživení průmyslu je znatelné až od roku 1936 především kvůli potřebě obrany státu a zvýšené zbrojní výrobě.

²⁶⁷ Mezi těmito lety v Československu ještě doznívala hospodářská krize. Celosvětově zasáhla krize také měnu. Znehodnocení světových měn mělo vliv na devaluaci koruny o 30%. Více: KVAČEK, R., *České dějiny II.*, Praha 2002.

²⁶⁸ Návštěvníci byly z Rakouska, Německa, Maďarska, Polska, Belgie, Estonska, Dánska, Švédska, Holandska, Francie, Itálie, Anglie, Švýcarska, Lotyšska, Ruska, Turecka, Řecka, Palestiny, Albánie, Bulharska, Portugalska, Egypta, Argentiny, Brazílie a Filipín.

²⁶⁹ *Reichenberger Zeitung*, 1920–1938.

až do svého posledního ročníku v roce 1938. Místem setkání pro prvotní prohlídku byl prostor před samotným výstavištěm mezi půl desátou a desátou hodinou ranní.

V roce 1925 si vedení Libereckých trhů uvědomovalo nutnost usnadnit přístup návštěvníků do veletržního Liberce. Dle tohoto stanoviska měly trhy zprostředkovávat odbyt průmyslového zboží na mezinárodním trhu a tím podporovat národní hospodářství, proto bylo třeba zvýhodnit návštěvníkům jízdné či udat slevy na vízu.²⁷⁰ Ministerstvo veřejných prací v Praze²⁷¹ apelovalo svým výnosem č. 3387/21 fin. ze dne 5. března 1921 na zástupce československých úřadů, kteří působili v zahraničí, aby vycházeli všem zahraničním návštěvníkům, jež se prokážou platnou legitimací, co nejvíce vstříc.²⁷² „*Liberecké veletrhy mají zprostředkovávati jako mezinárodní nákupní trh, odbyt našich průmyslových výrobků a podporovati celé národní hospodářství, to jest tržní správa za nejprvnější povinnost přijmout každého návštěvníka veletrhu co nejlépe a býti mu ve všem nápomocna.*“²⁷³

Ve druhém ročníku byla pro návštěvníky z Německa, Polska, Maďarska a z Balkánských zemí uvedeným výnosem udělena 50% sleva na poplatky z víz, pro návštěvníky z Rakouska byla sleva stanovena dokonce na 75%. Pro obyvatele Žitavy byl přechod hranic snazší než kdykoli jindy. Tito návštěvníci vízum k přechodu československé hranice nepotřebovali díky výnosu Ministerstva vnitra v souladu s Ministerstvem financí č. 53286/21 ze dne 2. června 1921. I pro rezidenty zde platily výjimky. Dle rozhodnutí libereckého Magistrátu města návštěvníci Libereckých trhů nepotřebovali pro vstup do obytných zón žádné zvláštní povolení ani legitimaci k příjezdu. Stačila jim pouze veletržní legitimace, opravňující ke vstupu do veletržních budov.²⁷⁴ Podnikatelé Liberecka chtěli znovu navázat obchodní vztahy se zahraničím,

²⁷⁰ VI. Mezinárodní veletrh v Liberci, in: *Ještědský Obzor*, 30. 7. 1925, roč. XVI., č. 30, s. 2.

²⁷¹ Říšské ministerstvo veřejných prací vzniklo nejvyšším rozhodnutím ze dne 8. května 1848. Jeho působnost se vztahovala na hornictví, hutnictví, stavby a provoz státních železnic, telegrafy, stavby silnic a vodní stavby. Toto ministerstvo zaniklo 21. listopadu 1848, ale 21. března roku 1908 bylo znovu obnoveno. Ministerstvo převzalo agendu stavebních záležitostí, výkon nejvyšší instance báňské správy a správu průmyslového školství. Ministerstvu byly vyhrazeny především stavební záležitosti, věci vodních, silničních a mostních staveb, bylo mu podřízeno veškeré hornictví a všechny střední a vysoké ústavy tohoto druhu. Příslušel mu dozor nad živnostenským průmyslovým školstvím, dozor nad patentním a cejchovním úřadem a podpora zvelebování živností a cestovního ruchu. Ministerstvo veřejných prací sídlilo na Smíchově v Prestově ulici číslo 6.

²⁷² AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

²⁷³ VI. Mezinárodní veletrh v Liberci, in: *Ještědský Obzor*, roč. XVI., 30. 7. 1925, číslo 30, s. 2.

²⁷⁴ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Dopis mezi spolkem Reichenberger Messe a městskou radou ze dne 27. 5. 1922.

které byly přerušeny po rozpadu Rakouska-Uherska, proto měli velký zájem dopravit na pořádanou akci co nejvíce návštěvníků. K tomuto účelu bylo důležité využít jak vnitrostátní, tak také zahraniční železniční společnosti. Tohoto cíle se mělo dosáhnout zvýšením počtu spojů v trase vedoucí do Liberce, čímž mělo dojít ke zvýšení návštěvnosti. S Československým ministerstvem železnic v Praze,²⁷⁵ generálním ředitelstvím Ústecko-teplické železnice,²⁷⁶ dopravním ředitelstvím Frýdlantských okresních drah,²⁷⁷ exekutivním komitétem Košicko-bohumínské železnice,²⁷⁸ generálním ředitelstvím Liberecko-jablonecko-tanvaldské dráhy,²⁷⁹ rakouského státního úřadu pro dopravu ve Vídni, generálním ředitelstvím železnic Vídeň-Aspang, generálním ředitelstvím italských státních železnic v Římě a královským bulharským ministerstvem železnic v Sofii byla ujednána spolupráce v rámci Libereckých trhů.²⁸⁰ Snahou, jak ulehčit návštěvníkům cestu z Německa do Liberce se zabývalo především ředitelství trhů v čele s průmyslníkem Theodorem Liebiegem. *„Seitens der Reichenberger Messeleitung wurden alle Schritte unternommen, um den Besuchern der diesjährigen Reichenberger Messe die Reise nach Reichenberg zu erleichtern. So hat sich das Messeamt, sowohl mit der österreichischen, als auch der deutschen Eisenbahnverwaltung und auch mit den inländischen Staatsbahndirektionen in Verbindung gesetzt, im Bedarfsfalle direkte Sonderwägen zur Reichenberger Messe einzustellen und bis Reichenberg als solche weiterzuleiten.“*²⁸¹

²⁷⁵ Československé ministerstvo vzniklo po rozpadu Rakouska-Uherska 1919 a sdružovalo některé vnitrostátní železnice.

²⁷⁶ Ústecko-teplická železnice (c. k. privilegierte Aussig-Teplitzer Eisenbahn, A. T. E.) byla nejvýnosnější železniční společností v monarchii až do roku 1923, kdy byla integrována do Československých státních drah. Nejprve byla zprovozněna trať ve směru Ústí nad Labem-Teplice a v roce 1900 trať ve směru Teplice-Liberec. Touto železničí se především převáželo uhlí do Německa.

²⁷⁷ Společnost Frýdlantské dráhy zprovoznila na Frýdlantsku tři tratě, z toho dvě byly postaveny s přechodem do Německa. Roku 1925 byla tato železnice zestátněna.

²⁷⁸ Košicko-bohumínská železnice (Kaschau-Oderberger Bahn (KOB)) byla vybudována v roce 1872. Tato dráha jako jediná spojovala české země s východním Slovenskem. V roce 1921 železnice fungovala v rámci ČSD, ale ve vlastnictví soukromé společnosti.

²⁷⁹ Především průmyslník Johann Liebieg intervenoval za vybudování železniční tratě ve směru Liberec-Jablonec nad Nisou. On sám vlastnil několik podniků po této trase. V roce 1875 byla schválena trasa Liberec-Pardubice přes Turnov, nikoli přes Jablonec. A tak byla zřízena nízkorozchodová elektrická pouliční dráha. Samotná železnice ve směru Liberec-Jablonec nad Nisou-Tanvald. Také tyto dráhy byly po rozpadu Rakousko-Uherska zestátněny.

²⁸⁰ Průvodce libereckým veletrhem, Praha-Vinohrady, 1920, jedná se pouze o výčet v průvodce libereckým trhem, kde není popsána dohoda s těmito jednotlivými železnicemi. V tomto případě tedy mohou hovořit o spolupráci, která byla splněna výpravou zvláštních vlaků či slevami na jízdném.

²⁸¹ Reiseerleichterung, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 65, 8. 8. 1924, s. 4, Tyto výjimky se konkrétně týkaly trasy na trati Liberec-Žitava-Varnsdorf, vlak ve směru Liberec-Varnsdorf se zastávkami Machnín, Andělská hora, Chrastava, Bílý kostel a Hrádek nad Nisou, Žitava, Großschönau. „Vedení Libereckých

Spolek Reichenberger Messe se snažil vyjít návštěvníkům co nejvíce vstříc. Po dobu konání trhů mohli totiž využít v rámci veletržní legitimace 33% slevy jízdného na všech tratích státních i soukromých drah. Sleva se vztahovala na zpáteční jízdenku z místa, kde návštěvník bydlel, do Liberce a zpět, navíc si sám mohl vybrat třídu, kterou chtěl cestovat. Na slevu bylo možné využít rychlíky i osobní vlaky. K této akci se ale nevztahovaly slevy na jízdném v expresních a luxusních vlacích, naopak podmínkou k využití slevy bylo cestovat co možná nejkratší cestou.²⁸² Návštěvníci z Moravy, Slezska a Slovenska směli využít přímých rychlíků přes Prahu. Podrobné informace k využití tohoto dopravního zvýhodnění byly napsány na druhé straně veletržní legitimace.²⁸³ Další z podmínek byla nutnost si před nástupem do vlaku nechat legitimaci okolkovat a opatřit ji železniční kontrolní známkou.²⁸⁴ 19. srpna 1936, v den, kdy Liberec navštívil prezident republiky Edvard Beneš, bylo Ministerstvo československých drah organizátory trhů požádáno o výjimku, a sice „33% ermässigten Sonntagsrückfahrkarten für die Strecken: Turnau-Seidenberg, Reichenberg-Böhm. Leipa, Reichenberg – Polaun, und auf den Friedländer Bezirksbahnen.“²⁸⁵ V rámci každé veletržní legitimace byla též sleva 33% z ceny jízdného na všech tratích Československa. Vedle železnice usnadňoval návštěvníkům během Libereckých trhů příjezd do Liberce rovněž autobus, jenž jezdil pravidelně o víkendech z Liberce do Jablonce nad Nisou v intervalu každé dvou hodin.²⁸⁶ Přesný jízdní řád byl uveden v každé příloze trhů v deníku Reichenberger Zeitung.

Pro úspěšný průběh Libereckých trhů nesměla chybět mediální podpora. Firmou A. Hirschmann a Comp. byl vydáván ilustrovaný průvodce Libereckým veletrhem. Toto dílo bylo k dostání zdarma, a to přímo v sídle firmy A. Hirschmann nebo v sídle veletržního úřadu. Rovněž vycházela ročenka Libereckých trhů, veletržní katalog a příloha deníku Reichenberger Zeitung. Mediální kampaň byla doplněna plakáty a 400 propagačními tabulemi, které byly umístěny ve městě, především pak před budovou

trhů podniklo všechny kroky, aby usnadnilo návštěvníkům cestu v letošním roce na trhy, a tak se spojil veletržní úřad s rakouskou a německou správou železnic a ředitelstvím vnitrostátních drah a rozhodli se v případě potřeby vypravit zvláštní vlaky do Liberce.

²⁸² AML – soudobá dokumentace, Liberecké veletrhy 1920-1936, pozvánky, propagace.

²⁸³ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

²⁸⁴ AML – soudobá dokumentace, Liberecké veletrhy 1920-1936, pozvánky, propagace.

²⁸⁵ Ermässigte Sonntagsrückfahrkarten zur Reichenberger Messe für den 19. August, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 77, 15. 8. 1936, č. 191, s. 2. 33% zvýhodnění nedělních zpátečních jízdenek pro cestu: Turnov-Zawidowa, Liberec-Česká Lípa, Liberec-Polubný a pro frýdlantské oblastní dráhy.

²⁸⁶ Messe Fahrplan, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 65, 9. 8. 1924, Nr. 1, s. 2.

vlakového nádraží.²⁸⁷ O instalaci jedné takové reklamy žádal spolek Reichenberger Messe radu města ve svém dopise z 29. března 1920. „*Der Verein Reichenberger Messe ersucht hiermit um die Bewilligung zur Anbringung einer Reklametafel an dem reklamständer auf dem Baron Liebieg'schen Grundstück, gegenüber dem Bahnhofe, oberhalb der Tafel des städtischen Arbeitsnachweises.*“²⁸⁸ Nejen tabule ve městě byly základem snah spolku Reichenberger Messe propagovat Liberecké trhy. V tramvajích byly též umístěny propagační materiály. Spolek požádal radu města „*zur Durchführung einer wirksamen Propaganda um die Bewilligung zur unentgeltlichen Anbringung von kleinen Reklamtafeln, welche den Zeitpunkt der Reichenberger Messe enthalten, in den Wagen der elektr. Strassenbahnen*“.²⁸⁹ Největší reklamní kampaň proběhla v roce 1933,²⁹⁰ kdy bylo, dle redaktora týdeníku Ještědský Obzor, „*obchodníkům rozesláno na desetitisíce prospektů a tisíce výtisků veletržního časopisu*“.²⁹¹ Ve městě bylo možné zaznamenat zvýšený výskyt veletržních plakátů různých velikostí a inzerátů.²⁹² Během roku 1935 bylo například „*všem význačným listům odesláno [oddělením Libereckých trhů] 150 000 prospektů v 10 řečích*“,²⁹³ které ve více než tisíci městech zvaly k návštěvě Libereckých trhů. V novinách a odborných listech redaktori psali reportáže z dění a organizátoři trhů dokonce propagovali i zvláštní dopisní papíry, dopisní známky, zvláštní dopisnice a malé plakáty s logem spolku Reichenberger Messe (viz příloha).²⁹⁴ Největším poutačem Libereckých trhů byl ale obrovský magnet. „*Abend zur Abend bildet der Rathausplatz den Anziehungspunkt vieler Einheimischer und Fremder. Der Reklamemagnet der Unstreitig erst der inneren Stadt das richtige Messegepräge verleiht, erstrahlt in vollem Lichterglänze.*“²⁹⁵ Magnet byl ověšen reklamami od firmy Anton Hirschmann a Comp. a prezentoval jednotlivé firmy, potažmo vystavovatele.²⁹⁶

²⁸⁷ Hauptversammlung der Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 18. 8. 1922, s. 7.

²⁸⁸ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507- Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Spolek Reichenberger Messe požádal o povolení připevnit reklamní tabuli na reklamní plochu na Liebiegův pozemek naproti nádraží nad tabulí nabídek práce ve městě.

²⁸⁹ Tamtéž. „o realizaci efektivní propagandy pomocí upevnění malých tabulí, které budou obsahovat výjevy trhů ve vozech libereckých tramvajů“.

²⁹⁰ V letech 1933 a 1935 bylo třeba zvýšit návštěvnost Libereckých trhů. Z důvodu doznívající hospodářské krize v Československu zaznamenal průmysl a odbyt výrobků této oblasti značný pokles.

²⁹¹ Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXIV., 10. 8. 1933, č. 32, s. 4.

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ XVI. Mezinárodní Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. 1935, 8. 8. 1935, č. 32, s. 2.

²⁹⁴ Tamtéž.

²⁹⁵ Večer co večer je radniční náměstí přitažlivé místo pro rezidenty i zahraniční návštěvníky. Magnet, nesporně první ve městě veletržního charakteru osvětlil město.

²⁹⁶ Die Riefemagnet zur Messezeit, in: *Reichenberger Zeitung*, 17. 8. 1922, s. 1. Magnet byl umístěn proti nádražní budově v ulici 1. máje pouze v době prvního ročníku Libereckých trhů, od roku 1922 byl

Byl 16 metrů vysoký, 10 metrů široký a v noci jej osvětlovalo na 1000 žárovek. Magnet se stal symbolem několika po sobě jdoucích ročníků Libereckých trhů.²⁹⁷ „*Als Neuheit werden heuer [třetí ročník Libereckých trhů] am Magneten Lichtbilder und Industriefilme vorgeführt*“.²⁹⁸ Vedle tohoto magnetu bylo umístěno plátno, na kterém organizátoři promítali reklamy, jež měly prezentovat samotné vystavovatele a samozřejmě také československý průmysl.²⁹⁹ Toto promítací plátno bylo umístěno v budově Státní průmyslové školy a v Severočeském průmyslovém muzeu.³⁰⁰ Dalším využívaným mediálním prostředkem byl rozhlas, respektive speciální vstupy do vysílání, které upozorňovaly na průběh Libereckých trhů.³⁰¹

Jedenáctý ročník trhů připravil pro návštěvníky velké zpestření v podobě vyhlídkových a okružních letů nad Libercem. Během nich byly shazovány propagační materiály různých firem a živnostníků na město. Za shazení jednoho kila materiálů museli zájemci zaplatit 70 Kč. V případě zájmu o tento způsob propagace, bylo nutné uhradit poplatek v sídle Masarykovy letecké ligy.³⁰² Pokud hovoříme o propagaci Libereckých trhů, pak je důležité zmínit také průvod, který každý rok veletrhy zahajoval (viz blíže podkapitola 5.1).³⁰³ Týdeník Naše Hory na celou tuto akci pohlížel poněkud nacionálně. Autor článku z roku 1921 popisuje průvod takto: „*V popředí průvodu byl nesen velký plakát místního časopisu Grade Michel, na kterém si dvě postavy přátelsky podávaly ruce. Figury byly alegorií dvou přátel ztělesněných Německem a Ruskem, již trahli mírové smlouvy, a pod nimi „křepčily“ postavičky Anglie, Francie, Itálie a dalších dohodových států. Nechyběl ani Čechoslovák, kterého tak tak nezašlápla bota ruského bolševika*“.³⁰⁴ Reklamní tabule zdobily i křižovatky ve městě. Je nutné poznamenat, že tyto orientační cedule a tabule nebyly psány v češtině, proto se na trhy

umístěn na dnešním náměstí Dr. E. Beneše. Prameny na uvedený magnet poukazují pouze první tři ročníky Libereckých trhů, dále se o něm nezmiňují, ale předpokládám, že když se magnet stal symbolem trhů, byl zde každý rok.

²⁹⁷ TALLER, Martin et al.: c. d., s. 123.

²⁹⁸ Die Riefenmagnet zur Messezeit, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 17. 8. 1922, Nr. 5, s. 1. Jako novinka letošních trhů bylo promítání filmů o průmyslu na magnet.

²⁹⁹ Vyhlídkové lety nad Libercem v době veletrhu, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXI., 19. 8. 1921, č. 33, s. 2.

³⁰⁰ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Dne 11. 7. 1920 žádal spolek Reichenberger Messe prostřednictvím dopisu městskou radu o zřízení tohoto „veletržního kina“.

³⁰¹ Hauptversammlung der Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 18. 8. 1922, Nr. 6, s. 7.

³⁰² Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XII., 21. 8. 1930, č. 34, s. 3.

³⁰³ Die Reklame-Umzüge, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 14. 8. 1920, s. 1.

³⁰⁴ Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XII., 19. 8. 1921, č. 33, s. 2. Obrázek jsem bohužel neměla k dispozici.

nahlíželo jako na silně nacionální z německé strany.³⁰⁵

Vzhledem k tomu, že bylo město pyšné (nutno dodat, že právem) na to, že se stalo veletržním městem, souhlasili obyvatelé města s výzvou magistrátu Liberce vyzdobit své domy květinami a vlajkami.³⁰⁶ Tato výzva byla vydána na základě prosby spolku Reichenberger Messe směřovanou na radu města. „*Die gefertigte Reichenberger Messe glaubt, dass ihr durch einen Aufruf des geehrten Stadtrates an die Bevölkerung eine besondere Förderung entstünde bittet einen solchen Aufruf freundlich in Erwägung ziehen zu Allen, dahingehend, dass die Bevölkerung in der Messezeit ihre Häuser mit Blumen und Girlanden schmücken möge, die Bürgersteige rein halten und die Schaufenster festlich ordnen solle.*“³⁰⁷ Našlo se jen málo výjimek, které by chtěly kompletní výzdobu města nějakým způsobem zhatit. Firmy, jejichž obchody se nacházely v centru města, měly nádherně vyzdobené výlohy a obyvatelé bytů v centru města a v okolí výstavních budov měli okna zdobená květinami. O další výzdobě města podrobně vypovídá deník Reichenberger Zeitung: „*Eine Flaggen gala in der Bahnhofstrasse, wehende Fahnen, farbenstroe Reklamebänder, welche ganze Strassenzüge überspannen, Wegweisertafeln an allen Strassenkreuzungen, der Riesenmagnet auf dem Aldstädter Platze und mit allen diesen für die Messezeit charakteristischen, in die Augen springenden Ausserlichkeiten das gastfreundliche Reichenberg in seiner Gesamtheit grüssen die Besucher der Reichenberger Messe.*“³⁰⁸ Pro medializaci Libereckých trhů bylo také důležité pravidelné setkávání s tiskem, které se téměř všechny ročníky³⁰⁹ konalo v místnosti hotelu Říšský dvůr nebo v hotelu Zlatý lev. Pro tento účel ale byly vyhrazeny také místnosti v Obchodní a živnostenské komoře v dnešní Masarykově ulici ³¹⁰ „*Erschienen waren zahlreiche Pressevertreter des*

³⁰⁵ Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XII., 19. 8. 1921, č. 33, s. 2.

³⁰⁶ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Podnět k výzvě, kterou liberecký magistrát uveřejnil, dal spolek Reichenberger Messe dopisem ze dne 17. 6. 1920. Spolek Reichenberger Messe též žádal o výzvu k vyvěšení městských vlajek na městských budovách.

³⁰⁷ Tamtéž. Spolek Reichenberger Messe věří, že výzva rady města obyvatelům mimořádně podpoří zdobení domů květinami, girlandami, chodníky budou očištěné a výlohy slavnostně upravené.

³⁰⁸ Der Erste Eindruck, in: *Reichenberger Zeitung*, Reichenberg, roč. 63, 13. 8. 1922, s. 1. Slavnostní vlajka v nádražní ulici, vlající praporek, barevné reklamní banery, které celou ulici zdobí, ukazatelé na všech křižovatkách, magnet na staroměstském náměstí byly pro tento veletržní čas charakteristické zdraví veřejnost a návštěvníky trhů.

³⁰⁹ S výjimkou 6. ročníku Libereckých trhů, kdy se setkání s tiskem konalo v hotelu Löwen.

³¹⁰ Liberecké trhy: Na tato setkání nebyl přizván český tisk. České noviny ani časopisy také nedostaly ucelené zprávy o probíhajících trzích.

Inlandes und und Auslandes.³¹¹ Nejprve byli zástupci tisku přivítáni prezidentem spolku Reichenberger Messe, Liebiegem a dále jim byl představován následující program Libereckých trhů, hovořilo se především o vystavovatelích, výstavních prostorech a organizačních záležitostech. Díky pravidelným setkáním mohl tisk podávat ucelené informace o průběhu Libereckých trhů.³¹²

Liberecké trhy mohli navštívit pouze lidé na základě prokázání se veletržní legitimací.³¹³ A i když se prameny zmiňují o druhých legitimace pouze do roku 1928, tedy do osmého ročníku Libereckých trhů, lze předpokládat, že legitimace byla pro vstup do veletržních budov třeba i ve zbylých ročnících. Předpokládá se též, že její cena se měnila podobně jako v předchozích letech.³¹⁴ V roce 1921 bylo možné legitimaci zakoupit s dopravním zvýhodněním za 20 Kč a bez dopravního zvýhodnění za 10 Kč. K této legitimaci si ale mohli zájemci zakoupit též speciální veletržní odznak za 20 Kč. Členové spolku Reichenberger Messe dostali legitimaci zdarma.³¹⁵ Ve třetím ročníku došlo ke změně nákupní ceny legitimace. Pořídit ji bylo možné za 30 Kč s dopravním zvýhodněním, nebo bez dopravního zvýhodnění. Legitimace pro návštěvníky byla ve dvojím provedení, a to pro ženy a pro muže. Rozlišení bylo provedeno jen v barevnosti, protože obě legitimace se prodávaly za jednotnou cenu 40 Kč, ať už zahrnovala dopravní zvýhodnění 33% nebo nezahrnovala. V roce 1923 již klesla cena za nákup legitimace a v tomto duchu se pokračovalo – jak dokazují jednotlivé ročníky deníku Reichenberger Zeitung – i v dalších ročnících. Výjimkou, kterou tento ročník vedení Libereckých trhů připravilo pro své návštěvníky, byla také tzv. denní karta, již bylo možné zakoupit za cenu 6 Kč. Legitimace pro vystavovatele byla opět ve dvou provedeních (pro muže a ženy) k dostání shodně za cenu 10 Kč. Zájemci si znovu mohli zakoupit legitimaci s 33% dopravním zvýhodněním za 20 Kč.³¹⁶ Pro pátý ročník bylo návštěvníkům připraveno další příjemné překvapení v podobě zlevněné legitimace dokonce na 15 Kč, a sice v obou mutacích.³¹⁷ Pro další ročníky se cena ustálila na této

³¹¹ Presse Empfang, in: *Reichenberger Zeitung*, Reichenberg, 16. 8. 1925, s. 2. Objevili se zástupci vnitrostátního a zahraničního tisku.

³¹² Tamtéž.

³¹³ Internacionální veletrh, in: *Naše Hory*, roč. V., 24. 8. 1923, č. 34, s. 3. Nápisys na legitimaci byly psány pouze v německém jazyce.

³¹⁴ Od devátého ročníku deníku Reichenberger Zeitung již nebyla příloha k Libereckým trhům, proto zde nebyly uvedeny tyto základní organizační informace.

³¹⁵ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 61, 14. 8. 1920, s. 1.

³¹⁶ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 64, 11. 8. 1923, s. 1.

³¹⁷ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 65, 9. 8. 1924, Nr. 1, s. 1.

hodnotě.³¹⁸

Téměř všechny ročníky Libereckých trhů se mohly pochlubit zvláštními výstavami, které trhy doprovázely.³¹⁹ Šestý ročník provázela výstava „*Podniková technika spolku německých inženýrů v Berlíně*“³²⁰ pod vedením Ing. W. Wiedemanna z Berlína. Inženýři se zde pozastavovali nad věcmi, které zapříčinily hospodářský pokrok. V prvním sále byly k vidění testovací aparáty pro textilní průmysl (termohygrograf, psychrometr, hygrometr, anemometr, polarizační aparáty atd.). V rámci výstavy byla také prezentována nová metoda profesora Moedehe, profesora Rappa a doktora Schulteho v oblasti personální politiky a otázky zvýšení produktivity práce.³²¹ Sedmý a osmý ročník trhů byl ve znamení spolupráce se Severočeským průmyslovým muzeem. Byla zde připravena výstava „*Svaz německých řemeslníků*“,³²² při níž si návštěvníci mohli prohlédnout expozici prezentující vybavení moderního bytu. Zároveň zde byly představeny nové materiály, které se tehdy začaly při tvorbě nábytku používat.³²³ Devátý ročník přichystal pro návštěvníky velké překvapení a to v podobě výstavy „*Dáma*“,³²⁴ která byla instalována v Severočeském průmyslovém muzeu. Prezentovaly se zde především firmy G. A. Fröhlichs Sohn z Varnsdorfu, firma Elias Palme módní salon Marie Soukup, firma Rafael a Karl Wilner z Liberce, jablonecká odborná škola, firma I. Ginzkey z Vratislavic nad Nisou, Heinrich Grünbaum z Karlových Varů, dámy Tony Roth Dierkes a Tina Brode. Návštěvníci si zde mohli prohlédnout oblečení pro dámy i včetně oděvů určených pro různou denní dobu, stejně jako doplňky a pokrývky hlavy.³²⁵ Zároveň se zde prezentovala proslulá pařížská móda. Celá výstavní místnost byla doplněna anglickým nábytkem, porcelánem a předměty ze skla. Také se zde představilo moderní ložní prádlo, povlaky na polštáře či prostírání na stůl. Důležitou součástí dámské garderoby byla také obuv. Tu zde nabízela firma Josef Mestitz z Liberce.³²⁶ Jubilejní desátý ročník hostil již zmiňovanou výstavu vynálezů a novinek „*ENA*“. „*Tato expozice měla zhodnotit a představit novinky a vynálezy na trhu. Zájemci*

³¹⁸ Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, 1925–1928.

³¹⁹ SOKa Liberec, AML – fond Gd, Kronika města Liberce (1858–1939), nezpracovaná část fondu, s. 1284–1285.

³²⁰ „Betriebstechnische Ausstellung des Vereines deutscher Ingenieure in Berlin.“

³²¹ Die Betriebstechnische Ausstellung des Vereines deutscher Ingenieure in Berlin, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 66, 21. 8. 1925, s. 2.

³²² „Die Ausstellung des Werkbundes der Deutschen.“

³²³ Der Erste Eindruck, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 68, 14. 8. 1927, s. 2.

³²⁴ „Die Dame.“

³²⁵ H. G – H, Sonderausstellung: Die Dame, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 69, 21. 8. 1928, s. 1–3.

³²⁶ Tamtéž.

si zde mohli zakoupit vynálezy za zvýhodněné ceny, ale také ochranná práva nebo pouze licenci k těmto předmětům či přístrojům. Výstava byla doplněna autentickým předváděním vystavených exponátů.³²⁷ Dále zde byla umístěna - též již zmiňovaná - výstava s názvem „Muž a žena“,³²⁸ jejíž expozice měla předvést vše, co mohli žena i muž potřebovat pro určité příležitosti, a to v různou denní i roční dobu. Tato výstava byla umělecky koncipována.³²⁹ Reklamní výstava měla sloužit k uvědomění si potřeby propagace a reklamních prostředků pro úspěšný prodej. V součinnosti s touto výstavou existovala i zvláštní expozice s názvem „Reklama zrcadlem naší doby“. Expozice nastínila možnost psychologického vlivu, který mohla mít reklama na zákazníka.³³⁰ Výstava s názvem „Živnosti a technika“, uskutečněná během trhů v roce 1930, měla předvést racionální použití přístrojů, strojů a technických pomůcek. Bylo zde možné prohlédnout si stroje také v provozu.³³¹ Ve dnech 17. až 30. srpna 1931 mezi 9. a 12. hodinou a mezi 14. a 18. hodinou byla veřejnosti přístupná výstava moderní architektury Německé říše. Výstava obsahovala přes 150 fotografií, na nichž se nacházela nejvýznamnější díla světové moderní architektury sestavená německým společenstvem. Expozici mohli navštívit nejen odborníci z oboru, ale také široká veřejnost se zájmem o architekturu. Ti, kteří si zakoupili legitimaci, mohli tuto výstavu po jejím předložení u vstupu navštívit zdarma. Ostatní zájemci museli vstupné uhradit, a to ve výši 2 Kč dospělí a 1 Kč studenti.³³²

V roce 1932 se v rámci Libereckých trhů konala opět výstava „Obchodník“ a navíc v tomto roce Liberec představil – vůbec poprvé v Československu – odborné trhy pro kosmetiku a péči o tělo.³³³ 14. ročník měl zřejmě morálně motivovat dospělé i děti. Liberec totiž navštívila putovní výstava „Žena a dítě“,³³⁴ která prezentovala nebezpečí v podobě alkoholu, tabáku a nemocí, jež s těmito zlovyky souvisely.³³⁵ Tato výstava byla k vidění od 12. do 18. srpna 1933. Nacházel se zde národopisný materiál k tématům - Žena jako matka a manželka; péče o matku a kojence; poradna matek; vzorný pokoj pro šestinedělky; malé děcko; dítě navštěvující školu; dítě v době

³²⁷ AML – Soudobá dokumentace: Liberecké veletrhy 1920-1936, pozvánky, propagace.

³²⁸ „Herr und Frau.“

³²⁹ AML – Soudobá dokumentace, Liberecké veletrhy 1920-1936, pozvánky, propagace.

³³⁰ AML soudobá dokumentace, Liberecké veletrhy 1920-1936, pozvánky, propagace.

³³¹ Liberecký veletrh a domácí živnosti, in: *Ještědský Obzor*, 14. 8. 1933, roč. XXI, č. 33, s. 2.

³³² Ausstellung reichsdeutscher Architekten der Gegenwart, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 72, 14. 8. 1931, s. 3.

³³³ In. *Reichenberger Zeitung*, roč. 73, 14. 8. 1932, č. 191, s. 13.

³³⁴ „Die Frau und das Kind.“

³³⁵ Die Frau und das Kind, in: *Reicheberger Zeitung*, roč. 74, 13. 8., s. 20.

dospívání; péče o mládež; zdravá výživa; dietní kuchyně; ošetřování zubů; dědičnost; hygiena rasy; populační politika; nervózní žena; onemocnění rakovinou; péče o nemocné děti. Dále se zde konala přednáška s názvem „Žena a gymnastika“. Mladistvé osoby do šestnácti let mohly výstavu navštívit pouze za doprovodu rodičů a majitelé veletržní legitimace nebo denního lístku měli vstup zdarma.³³⁶ Také v tomto ročníku byla pro návštěvníky připravena výstava novinek a vynálezů „ENA“.³³⁷ Roku 1934 mohli zájemci o moderní předměty zhlédnout výstavu spolku fotografů,³³⁸ který prezentoval amatérské osvětlovací techniky vymyšlené tímto spolkem.³³⁹ Další výstavou představující velkou novinku na těchto trzích byla výstava „Obchodník“,³⁴⁰ kterou hostily prostory Obchodní akademie. Výstavu připravila odborná škola v Berlíně a měla pomoci obchodníkům vyrovnat se s krizí, která dopadla na svět v roce 1929. Zájemci se zde mohli dozvědět, jak si zařídit obchod, aby se stal lákadlem pro zákazníky a další praktické rady. Druhá část výstavy se zabývala psychikou nakupujících a jak jim ze strany obchodníků nabídnout vhodné zboží.³⁴¹ 17. ročník byl spojen s návštěvou československého prezidenta dr. Edvarda Beneše, stejně jako s mnohými výstavami, například s výstavou Spolku německých letců v Československu.³⁴² Součástí expozice byly komponenty z letadel, letecké modely a fotografie moderních letadel Československa, Německa, Francie, Anglie, Itálie, Švýcarska, Holandska, Polska a Ameriky. Dále se zde nacházely například atrapy leteckých bomb, padáky, masky a prospekty Československých aerolinií a Air France. Také tento ročník se mohl pyšnit výstavou „ENA“.³⁴³ Dále zde byla k vidění výstava členů německého textilního spolku.³⁴⁴ Tato výstava sdružovala cca 100 firem, které prezentovaly textilní průmysl.³⁴⁵ Výstava společenstva živnostníků podnikajících v textilním průmyslu a jejich dodavatelů.³⁴⁶ Vystavovala především práci ševců a výrobců bot.

³³⁶ Žena a dítě, in: *Naše Hory*, roč. XV., 11. 8. 1933, č. 32, s. 11.

³³⁷ „ENA“, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 73, 15. 8. 1933, s. 7.

³³⁸ „Lichtbild“.

³³⁹ Lichtbild, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 74, 19. 8. 1934, s. 2.

³⁴⁰ „Der Kaufmann.“

³⁴¹ Was ist Dienst am Kunden?, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 74, 19. 8. 1934, s. 23.

³⁴² „Die Ausstellung des Verbandes deutscher Flieger in der Tschechoslovakei.“

³⁴³ Die Erfindungen – und Neuheiten-ausstellung „ENA“, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 76, 16. 8. 1936, s. 17.

³⁴⁴ „Kollektivausstellung der Mitglieder des Allgemeinen Deutschen Textilverbandes.“

³⁴⁵ Gemeinschaftsausstellung der Bekleidungsgewerbes und dessen Lieferfirmen, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 76, 16. 8. 1936, s. 18.

³⁴⁶ „Gemeinschaftsausstellung des Bekleidungsgewerbe und dessen Lieferfirmen.“

Poslední, devatenáctý, ročník hostil putovní výstavu „*Oči Vašich dětí jsou v nebezpečí*“³⁴⁷ o vlivu světla na zrak dětí. Představovaly se zde moderní svítící techniky a svítidla.³⁴⁸ Turistický spolek pro Ještěd a Jizerské hory (Fremdenverkehrsverband für das Jeschken und Isergebirge)³⁴⁹ si pro tento rok připravil výstavu letních a zimních fotografií pod názvem „*Přijď sportovat do našich hor*“,³⁵⁰ která měla podpořit cestovní ruch na Liberecku a v Jizerských horách. Poprvé v rámci Libereckých trhů, 20. srpna 1937, se také představily první československé známkové trhy, na kterých se prezentovali němečtí filatelisté působící v Československu. Tyto trhy byly zahájeny v půl deváté ráno v budově Obchodní akademie.³⁵¹ V rámci trhů se zde konala filatelistická výstava s ukázkou portrétů prezidenta dr. Edvarda Beneše vyobrazeného na poštovních známkách, kterou projektoval architekt Josef Fafek, technický úředník telegrafického stavebního úřadu v Liberci.³⁵² Vzhledem k výjimečnosti této události byla výstava prezentována již od 1. srpna 1937, čili 14 dní před začátkem Libereckých trhů, v deníku *Reichenberger Zeitung*. Pro ni byl vydán katalog a upomínkový list, přístupný zájemcům za 10 Kč.³⁵³ Od roku 1930 byly součástí Libereckých trhů nejen textilní trhy, ale také například klavírní a nábytkový trh, kde se představily novinky v bytovém zařízení a vnitřní výzdobě bytů. Zároveň se zde prezentovaly domácí továrny na výrobu nábytku a piana, kde byla vidět výrobní zdatnost firem a radiový trh, který prezentoval slibně se rozvíjející rozhlasový průmysl, a to díky zvýšenému počtu posluchačů radia. Součástí trhů byla i samotná prezentace a zkušební provoz radiopřijímačů přímo před zraky potencionálních nakupujících.³⁵⁴

Základní program Libereckých trhů nedoplňovaly pouze samotné výstavy, mnoho ročníků provázel rovněž bohatý doprovodný program, který se konal v kulturních a restauračních zařízeních, či v jiném prostředí (viz blíže podkapitola 6.3.1). V roce 1921 se ale Liberecké trhy kryly s jinou, pro český národ důležitou, událostí. Jednalo se o Sokolský slet Pojizerského kraje, který se konal 14. srpna téhož roku. Dle

³⁴⁷ „Die Augen Ihrer Kinder sind in Gefahr.“

³⁴⁸ Die Elektro-Sonderschau „Strom überall“, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 77, 13. 8. 1937, s. 13–14.

³⁴⁹ Tento spolek byl založen v roce 1884. Největším počinem spolku byla stavba ještědského hotelu dokončeného roku 1907. Tento hotel shořel roku 1963.

³⁵⁰ „Komm zum Wintersport in unser Gebirge.“

³⁵¹ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

³⁵² Expozice ministerstva pošt a telegrafů na Libereckém veletrhu, in: *Naše Hory*, roč. XVIII, 13. 8. 1937, č. 32, s. 2.

³⁵³ Sonderschau „Die Briefmarke“, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 77, 15. 8. 1937, s. 18.

³⁵⁴ XI. Liberecký vzorkový veletrh, in: *Naše Hory*, roč. XII, 15. 8. 1930, č. 33, s. 7.

týdenníku Ještědský Obzor „bylo stanovení stejného dne, čirá náhoda“.³⁵⁵ Přesto mohla být tato akce chápána jako možnost navázat kulturní a obchodní vztahy mezi oběma národy nebo v opačném případě možnost jak „německé výstavě“ odlákat zákazníky. Bylo třeba, aby si němečtí obchodníci uvědomili, že jejich průmysl je závislý také na českém zákazníkovi. Městská rada před plánovaným sletem vydala provolání k německému obyvatelstvu, aby zachovalo klid při sokolském průvodu a aby se nedalo strhnout k násilnostem. O to samé byli žádáni účastníci Sokolského sletu.³⁵⁶ Téhož roku se konal v budově radnice také lékárnický den, na němž se shromáždili místní i zahraniční farmaceuti.³⁵⁷

Dne 19. srpna 1923 se v Liberci konala proněmecká akce, a to v 11 hodin na divadelním náměstí shromáždění mladých sboristů, kteří pozdravili veletrh i hosty a posléze přednesli pádné nacionální chóry a lidové písně, do nichž se ozvalo: „*O das Gott der Herr dich segne, grosses deutsches Vaterland*“ a „*Einig durch des Liedes Band, schirm dich Gott Sudetenland*“.³⁵⁸ Následovalo tleskání a výkřiky „*Heil!*“.³⁵⁹

Některé roky Libereckých trhů byly doprovázeny sportovními týdny. Tato tradice začala v roce 1925, během šestého ročníku Libereckých trhů.³⁶⁰ Součástí sportovního týdne obvykle bylo hned několik disciplín, například fotbal, lehká atletika, cyklistické závody, plavání, box, tenis apod.³⁶¹ Ve dnech 18. až 24. srpna 1928 byly promítány cestovatelské filmy vytvořené v Mnichově a v Hamburku, které prezentovaly německá města.³⁶² Byl zde promítán například film o cestě do Helgolandu, Kasslu, Hannoveru Düsseldorfu, Norimberku a Lübecku, Drážďanech, Mnichově a Hamburku. Dále zde mohli návštěvníci zhlédnout dokumenty s přírodní tematikou, které byly promítány pro předplatitele deníku Reichenberger Zeitung zdarma, jednalo se například o filmy Zugspitze a Hamburg. Téhož večera dne 21. srpna, bylo promítání doplněno pouštěním hudby z gramofonu. Proto bylo vstupné na promítání dražší než v ostatní

³⁵⁵ Sokolský slet a Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XII., 12. 8. 1921, č. 32, s. 1.

³⁵⁶ Sokolský slet a Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XII., 12. 8. 1921, č. 32, s. 1.

³⁵⁷ AML - VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

³⁵⁸ „Pane bože žehnáme Tě, velký otče německé země!“, „Jednotně prostřednictvím této písně voláme, staň se bohem Sudet.“

³⁵⁹ Liberecký veletrh ve znamení velkoněmecké irridenty!, in: *Naše Hory*, roč. X, 31. 8. 1923, č. 33, s. 3.

³⁶⁰ D. S. - V. Leipa in Reichenberg, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 66, 14. 8. 1925, s. 6.

³⁶¹ 2. R. Z. Staffel, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 67, 14. 8. 1926, Nr. 1, s. 2–4.

³⁶² Od 29. října 1918 byl Liberec součástí provincie Deutschböhmen. Postavení Čechů v Liberci nebylo z hlediska lokace tohoto města snadné již od roku 1918, přesto národnosti žili pokojně vedle sebe. Domnívám se, že promítáním německých filmů, chtěli organizátoři poukázat především na německý národ, a to kvůli narůstajícímu nacionalismu v Německu.

dny. V tomto případě museli zájemci zaplatit 2 Kč.³⁶³ 22. srpna se také promítaly cestovatelské filmy, ale večer byl věnován promítání především reklamních spotů, které měly podpořit kupní sílu Libereckých trhů. Poslední promítací den (24. srpen), byl doprovázen německým orchestrem s různorodým repertoárem. Návštěvníci si tak mohli poslechnout klasickou i moderní operetu. Všechna představení byla za jednotné vstupné 1,10 Kč s výjimkou 22. srpna, kdy bylo možné se zúčastnit promítání po předložení veletržní legitimace zdarma.³⁶⁴

Další sportovní týden byl pořádán v roce 1929. Město Liberec pomohlo spolku Reichenberger Messe s propagací a především finančními prostředky.³⁶⁵ Téhož roku se také na přehradě konal tzv. „Plážový festival“, který byl povolen městskou radou dne 26. června.,, *Der Stadtrat ist bereit, das Talsperrenbad 17. bis einschliesslich 22. August 1929 [pro tento festival] zu stellen.*³⁶⁶

Výjimečnou záležitostí Libereckých trhů byly vyhlídkové lety, což se stalo charakteristické zejména pro jedenáctý ročník. Masarykova letecká liga provozovala 6–8minutové lety po všechny dny trhů od soboty 16. srpna s výjimkou neděle 17. srpna 1930. Letadla pilotoval zkušený polní letec Altmann. Každý člověk, který nastoupil do letadla, byl pojištěn na 80 000 Kč. Vyhlídkový let pro jednu osobu bylo možné si zakoupit za 80 Kč s tím, že členové Masarykovy letecké ligy měli let za sníženou cenu 50 Kč. Letadlo vzlétalo ze závodní dráhy ve Starých Pavlovicích. Do tohoto místa také jezdila pravidelná kyvadlová doprava, jejímž nástupním místem bylo náměstí Dr. E. Beneše.³⁶⁷ V pátek 13. srpna. 1931 zažilo liberecké letiště v Růžodole I další důležitý okamžik. Přistálo zde letadlo, které bylo dokonce k vidění v hangáru na sportovním hřišti v již zmíněných Starých Pavlovicích, takže si mohli zájemci prohlédnout stroj velmi zblízka. Sloužilo nejen k výstavním účelům, ale bylo s ním možné podniknout také vyhlídkový let nad městem, a to denně v 15 hodin, za cenu 60 Kč/os. Letadlo pilotoval pražský pilot Beivera.³⁶⁸ V den, kdy letadlo přistálo na letišti, došlo k

³⁶³ Lichtbild und Film im Dienste der Industrie und des Fremdenverkehrs, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 69, 18. 8. 1928, Nr. 1, s. 2.

³⁶⁴ Lichtbild und Film im Dienste der Industrie und des Fremdenverkehrs, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 69, 18. 8. 1928, Nr. 1, s. 2, Tato akce nebyla pořádána organizátory trhů. Nejednalo se tedy o akci uspořádanou v rámci Libereckých trhů.

³⁶⁵ AML – VI (Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507. Spolek Reichenberger Messe žádal o pomoc město dopisem ze dne 28. 5. 1929.

³⁶⁶ Tamtéž. Město zapůjčí přehradu ve dnech 17.–22. 8. 1929.

³⁶⁷ Vyhlídkové lety nad Libercem po dobu veletrhů, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXI., 21. 8. 1930, roč. XXI, č. 34, s. 3.

³⁶⁸ Das erste Flugzeug auf dem Reichenberger Flugplatz, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 72, 14. 8. 1931,

slavnostnímu přivítání hostů vrchním finančním radou Dr. Karlem Wagnerem,³⁶⁹ starostou Richterem, státním radou Luxem a stavebním ředitelem Grünwaldem. Tohoto přivítání se mimo zájemců o aviatiku a letectví zúčastnili také zástupci tisku, včetně zástupců deníku *Reichenberger Zeitung*.³⁷⁰ Nejen tento ročník ale mohl nadchnout zájemce o letectví.

V roce 1934 byl uspořádán Masarykovou leteckou ligou velký letecký den na letišti v dnešní části Liberce – Růžodol I.³⁷¹ Konala se zde aviatická přehlídka, na kterou bylo přihlášeno téměř 30 letadel. První cenou pro nejlepší aviatický výkon byla částka 1 500 Kč, druhé místo získalo ocenění v hodnotě 1 000 Kč. Pro veřejnost byla tato přehlídka připravena po dva dny, a sice na půl třetí odpoledne v sobotu 18. srpna 1934 a její konec byl ohlášen na neděli v 17 hodin. Letiště bylo v tento den pod zpřísněným policejním dohledem. Zároveň byla k letišti vypravována kyvadlová doprava.³⁷² Vedle civilních letadel měla také svou přehlídku vojenská letadla, která zahrnovala i bombardéry a letadla prvního leteckého regimentu. Celý program začínal vyvěšením státní vlajky za poslechu státní hymny.³⁷³ Letecký den skončil ve 21 hodin téhož dne.³⁷⁴ Zároveň se zde demonstrovala pohotovost hasičských sborů při případné letecké havárii. Leteckého dne se zúčastnilo téměř 25 tisíc diváků, kteří se přišli podívat na šéfpilota vysoké školy Aero, pana Kustlocha, rotmistra Krmného, štábního rotmistra Nováka a podplukovníka Heřmanského. Největší atrakcí tohoto dne pak byl bezesporu start větroně, kterého pilotoval Rodovský za motorovým letadlem. Po ukončení oficiálního programu leteckého dne byla možnost provést vyhlídkové lety nad Libercem za 50 Kč pro dospělé a za 20 Kč pro děti. Masarykova letecká liga byla s tímto dnem velice spokojena, protože návštěvnost byla „více než nadprůměrná“.³⁷⁵ Roku 1937 se v termínu Libereckých trhů konala také hasičská slavnost českého Podještědí v Machníně,

s. 2.

³⁶⁹ Vlastník lomu v Liberci.

³⁷⁰ Das erste Flugzeug auf dem Reichenberger Flugplatz, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 72, 14. 8. 1931, s. 23.

³⁷¹ Dne 23. 4. 1934 bylo v Liberci na okraji Růžodolu I. uvedeno do provozu letiště. Jednalo se o travnaté letiště, bez nočního osvětlení, s jedním zděným hangárem, skladištěm a příruční dílnou.

³⁷² O intervalech, kdy kyvadlová doprava jezdila není záznam.

³⁷³ Vstupné: děti, studenti, vojáci: 2 Kč, na stání: 5 Kč, sezení u stolu: 30 Kč, rodinná vstupenka: 2 Kč (tři děti zdarma).

³⁷⁴ Morgen Sonntag grosser Flugtag in Reichenberg, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 75, 18. 8. 1934, s. 2.

³⁷⁵ Masarykova letecká liga uspořádala letecký den, který se ve všech směrech vydařil, in: *Naše Hory*, roč. XVI., 24. 8. 1934, č. 34, s. 2, prameny neuvádí přesný počet návštěvníků.

která měla též „*velikou účast i z řad laiků*“.³⁷⁶

Liberecké trhy byly doplněny například také soutěží nazvanou „*Liberecká veletržní stavební loterie*“. Ta byla povolena zvláštním výnosem Ministerstva financí v Praze a uspořádána ve prospěch stavebního fondu Libereckého veletrhu. V rámci organizačních záležitostí „*prodej losů počne ihned po jejich zhotovení. Zástupci spolku Liberecké veletrhy v celé Československé republice, trafiky, bankovní místa, zvláštní agentury a. t. d. budou se prodávati*“.³⁷⁷ Během 19 ročníků Libereckých trhů se měnila především částka vyplácená výhercům, mimo finanční částku si první tři výherci mohli odnést rovněž předměty, které byly na trzích vystavovány. Například v roce 1922 si tak hlavní výherce mohl odvézt automobil Fiat, který bylo možné zakoupit za 200 000 Kč. Tento automobil byl vystaven ve velké veletržní hale na výstavišti.³⁷⁸ Také ostatní výhry, například šperky, zařízení bytu či motocykl nebo klavír, ložní prádlo, oblečení³⁷⁹ byly rovněž vystaveny ve výstavních budovách.

Liberecké trhy probíhaly vždy od sobotního rána do večerních nedělních hodin. Ukončení trhů nebylo doprovázeno slavnostmi či oficiálními slovy vedením spolku Reichenberger Messe, ale pouze hlavním shromážděním, na němž se zhodnotila úspěšnost právě končícího trhu.³⁸⁰

Dle časopisu *Naše Hory* měly Liberecké trhy i několik nevýhod. Především se to týkalo výstavních budov, jež byly „*příliš daleko od sebe*“,³⁸¹ v některých místnostech byly expozice, které se k sobě příliš nehodily (například výstava skla, kožených výrobků, hraček a kuřáckých potřeb) a zároveň měly být uvedené výrobky údajně vystavovány opakovaně v jiných pavilonech: „*Jednotlivé průjezdy v pavilonech byly tak zastavěné, že dvě osoby vedle sebe neprošly*.“ „*Nevystavovali zde pouze výrobci*“ [jak se na veletrh patří], „*ale také krámkaři a překupníci tak, že si člověk často myslel, že je na jarmarku*“.³⁸² Další mezerou, podle českých listů, byla často v organizačních záležitostech špatná příprava doprovodných výstav, které se během trhů konaly. Například v roce 1921 byla výstava druhý den po otevření výstavních budov

³⁷⁶ Hasičská slavnost českého Podještědí v Machnině u Liberce, in: *Naše Hory*, roč. XVIII., 13. 8. 1937, č. 32, s. 2.

³⁷⁷ *Průvodce Libereckým veletrhem 1921*.

³⁷⁸ Reichenberger Messebau-Lotterie, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 15. 8. 1922, s. 3.

³⁷⁹ Lotterie der Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 75, 16. 8. 1934, s. 2, 4.

³⁸⁰ Hauptversammlung der Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 21. 8. 1922, s. 1.

³⁸¹ Internacionální veletrh, in: *Naše Hory*, roč. V., 24. 8. 1923, č. 34, s. 3.

³⁸² Tamtéž.

„dokončena jen z jedné třetiny“.³⁸³

Během Libereckých trhů se konalo také mnoho setkání odborníků z různých oborů a odvětví průmyslu. Jednalo se například o Baumeistertag [Den stavitelů], Hauptverein deutscher Ingenieure [Spolek německých inženýrů], Deutscher Hauptverband der Industrie [Spolek průmyslníků], Deutscher Textilverband [Německý textilní spolek], Verein Reichenberger Messe [Spolek Liberecké trhy],³⁸⁴ Verein der Kaufmänner [Spolek kupců], Verein der deutsche Geschäftsreisende in der Tschechoslowakischen Republik [Spolek německých obchodníků podnikajících v Československu],³⁸⁵ Polytechnischer Verband in der Tschechoslowakei [Představenstvo polytechnického spolku v Československu], Kreisverband der Genossenschaft deutscher Baumeister für den nordlichen Gerichtsbezirk der Reichenberger Handelskammer [Společenstvo německých stavitelů pro severní oblast liberecké Obchodní komory], Landverband der deutschen Müllergenossenschaft [Spolek německých mlynářů a podobně].³⁸⁶

Dalším výrazným problémem byly samotné česko-německé vztahy, které se na trzích projevovaly. Trhy navštívilo mnoho českých občanů z vnitrozemí, ale již během druhého ročníku trhů byli poněkud rozčarováni. Návštěvníci „*mohli vidět nejen německou podnikavost na výstavišti, ale seznali také, že je mezinárodní veletrh v podstatě čistě národní a že pořadatelstvo nerespektuje české vystavovatele a nesčetné české návštěvníky ani v nejmenším*“.³⁸⁷ Usuzovat lze především z toho, že „*oficiální vyhlášky, propagační materiály, veletržní legitimace a informační systém ve městě byly pouze německy, nikoli česky. Pracovníci, již se starali o chod trhů česky často ani neuměli*“.³⁸⁸ Velmi negativní bylo také samotné chování Němců k Čechům a opačně. Zajímavá příhoda se udála například v roce 1921, kdy si český vystavovatel označil stánek česko-německým nápisem a druhý den ráno našel přeškrtnutý český název, u něhož bylo napsáno: „*Deutsche kauft bei Deutschen!*“³⁸⁹ Nejen, že na veletrzích nebyly k vidění barvy Československa, ale také jako by československé koruny

³⁸³ Liberecký veletrh, in: *Naše Hory*, roč. II., 27, 8, 1923, číslo 34, s. 1–2.

³⁸⁴ Tagungen während der III. Internationalen Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 2.

³⁸⁵ Tagungen während der V. Internationalen Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 65, 9. 8. 1924, Nr. 1, s. 2.

³⁸⁶ Tagungen während der Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 66, 15. 8. 1925, Nr. 1, s. 3–4.

³⁸⁷ Liberecký veletrh, in: *Naše Hory*, roč. II., 27. 8. 1921, č. 34, s. 1–2.

³⁸⁸ Tamtéž.

³⁸⁹ Po veletrhu, in: *Ještědský Obzor*, roč. XII., 26. 8. 1921, č. 34, s. 2.

vymizely. Pro veletržní účely byly vydány speciální papírové peníze, tzv. Gutscheiny,³⁹⁰ na nichž byla částka napsána sice česky, ale nikoli gramaticky správně. Bohužel není jisté, která tiskárna peníze tiskla, ale redaktoři časopisu *Ještědský Obzor* se domnívají, že to byla tiskárna Stiepel, rovněž vydávající noviny *Reichenberger Zeitung*.³⁹¹ Trhy, které by byly zaměřeny především na československý průmysl a místní vystavovatele, se konaly v roce 1925 v rámci Libereckých trhů.³⁹² Bylo to tehdy poprvé (a také naposledy), kdy bylo na jednom místě možné vidět takové množství československých vystavovatelů, kteří zde prezentovali svou hospodářskou činnost.

Deník *Reichenberger Zeitung* zveřejnil rozsáhlou konečnou zprávu o průběhu Libereckých trhů v roce 1922, přičemž neopomněl připomenout situaci předešlých dvou ročníků. Roky 1920 a 1921 byly poznamenány doznívající hospodářskou krizí, která následovala po první světové válce. I přes tuto vážnou situaci nastal právě v roce 1922 zlom a počet návštěvníků vzrostl zhruba na 2 000 osob. Dne 18. srpna. 1922 v 18 hodin se konalo shromáždění spolku *Reichenberger Messe* ve velké zasedací místnosti Obchodní a živnostenské komory. Schůze byla zahájena prezidentem trhů Theodorem Liebiegem, viceprezidentem Rudolfem Kreiselem a ředitelem trhů Otto Mareschem.³⁹³ Finanční referent spolku, Georg Pichler zde hovořil o úspěchu trhů z finančního hlediska. V roce 1922 mohl spolek *Reichenberger Messe* disponovat s více jak dvěma miliony korun. Největší část nákladů pohltila výstavba výstaviště, inventář do výstavních budov a veletržního úřadu, propagace, reklamy a vydávání veletržního časopisu, novin a katalogů. Zbývajících 100 000 korun muselo být uschováno ve zvláštním fondu pro náhlé výdaje. K tomuto roku je nutné poznamenat, že příjmy od návštěvníků se téměř rovnaly nákladům vydaným spolkem.³⁹⁴

Továrník *Klingenberg* z Brna, který navštívil třetí Liberecké trhy, poznamenal, že organizace trhů tímto spolkem byla výborná. Spolek *Reichenberger Messe*, v jehož čele dlouhá léta stál sám Theodor Liebieg, byl dobrým organizátorem těchto trhů. Průmyslník hovořil dokonce o možnosti transformace spolku *Reichenberger Messe* v akciovou společnost. Zároveň do budoucna zamýšlel odstranit problémy při dopravním spojení do města. Bohužel zde také poukazoval na zvýšení cen v hostinských a ubytovacích zařízeních během konání trhů, což bylo zakázáno vyhláškou magistrátu

³⁹⁰ Peníze, za které bylo možné zakoupit také zboží.

³⁹¹ Liberecký veletrh, in: *Ještědský Obzor*, roč. XIII., 18. 8. 1922, č. 33, s. 3.

³⁹² VI. Mezinárodní veletrh v Liberci, in: *Ještědský Obzor*, roč. XVI., 30. 7. 1930, č. 30, s. 2

³⁹³ Hauptversammlung der Reichenberger Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 19. 8. 1922, s. 1.

³⁹⁴ Der Finanzbericht, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 19. 8. 1922, s. 2.

města ze dne 25. 4. 1920 (viz výše). K těmto podnětným poznámkám se vyjadřoval především Dr. Ing. Horner, člen prezidia Libereckých trhů. Podle něho by byla přeměna spolku na akciovou společnost nevýhodná, protože by akcionáři, stejně jako správní rada, doufali v zisk, který nebylo možné zaručit vzhledem k současným příjmům. Ostatní otázky akceptoval, nicméně dle pramenů se k nim již nevyjádřil.³⁹⁵ Setkání ukončil další viceprezident spolku Reichenberger Messe, Ing. Sonka, těmito slovy: „*Die Mehrzahl dieser Anregungen bereits in Beratung gezogen wurden. Seiten des Präsidiums werde aber alles getan werden, um die Besucher in jeder Weise zufrieden zu stellen.*“³⁹⁶

Trhy byly bezesporu úspěšné, a to i přes různá pojetí německých a českých listů (viz výše). Trhy měly podpořit odbyt domácího zboží, což se bezesporu podařilo, jak o tom vypovídaly počty přijatých objednávek na zboží. Nejvíce jich bylo na zboží textilního průmyslu a strojírenství. Počet návštěvníků i vystavovatelů se během 19 ročníků měnil téměř každý rok.

Jak vypovídá statistika, kterou vypracoval Dr. Viktor Lug v Kronice města Liberec, tak pro ukázkou navštívilo v roce 1920 výstavu i expozice 35 000 občanů žijících v Československu a 5 000 lidí, kteří měli trvalé bydliště v zahraničí. Výstavní prostory byly pro první ročník omezené. I přesto zde ale vystavovalo své zboží na 2 000 vystavovatelů. V roce 1921 trhy zaznamenaly markantní nárůst, když se zde objevilo až 100 000 návštěvníků. Nárůst byl zaznamenán v tomto roce také v počtu vystavovatelů, jichž tehdy bylo téměř 3 000. Od roku 1923 byla zaznamenána návštěvnost 40 000 lidí. Světová hospodářská krize zapříčinila úbytek zahraničních návštěvníků na Libereckých trzích, a to kvůli různým devizovým opatřením.³⁹⁷ Toto období bylo významné pro nárůst československých návštěvníků, kteří tak podpořili československý průmysl. Opětovný nárůst zahraničních návštěvníků se objevuje až po roce 1937.³⁹⁸

Návštěva prezidenta Edvarda Beneše v Liberci v roce 1936

Prezident Edvard Beneš navštívil Liberec 19. srpna 1936 na pozvání starosty

³⁹⁵ Tamtéž.

³⁹⁶ Wünsche und Beschwerden, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 19. 8. 1922, s. 2–3. Řada podnětů od lidí byla prodiskutována a ze strany spolku Reichenberger Messe bylo děláno vše, tak, aby byl návštěvník v každém případě spokojen.

³⁹⁷ Devizová opatření nastala během světové hospodářské krize.

³⁹⁸ SOkA Liberec, AML – fond Gd, Kronika města Liberce (1858–1939), nezpracovaná část fondu, s. 567–570.

města Carla Kostky, jenž ho přivítal před libereckou radnicí.³⁹⁹ Ač při této návštěvě došlo ke zhlédnutí Libereckých trhů, pravým důvodem jeho návštěvy bylo přednést stanovisko k vnitropolitické situaci, neboť česko-německé vztahy se v pohraničí stále zhoršovaly. Svůj projev zahájil větou „*Ich bin Präsident aller in diesem Staat*“,⁴⁰⁰ a dále hovořil o projevení dobré vůle na české i německé straně při řešení národnostních a hospodářských problémů. Při své cestě mimo jiné navštívil další města, a sice Jablonec nad Nisou a Železný Brod.

Vzhledem k datu konání státní návštěvy v Liberci se posléze Edvard Beneš odebral za doprovodu prezidenta spolku Reichenberger Messe a ředitele Libereckých trhů Otto Maresche k prohlídce Libereckých trhů,⁴⁰¹ poté poobědval v hotelu Zlatý lev s hlavními představiteli města a libereckého průmyslu. Svou návštěvu ukončil prohlídkou Severočeského muzea, české školy v Komenského ulici a německé textilní školy v dnešní Tyršově ulici.⁴⁰²

Spolek Reichenberger Messe, stejně jako celý Liberec, se na návštěvu prezidenta důkladně připravily. Mimo jiné byly ve městě vyzdobeny jak státní, tak soukromé objekty. Bylo to totiž poprvé, kdy Liberec navštívil prezident republiky. Výstavní budovy měly pro tuto příležitost otevřeno až do sedmi hodin večer. Všechny výstavní prostory byly pro tento rok obsazeny vystavovateli z řad průmyslníků. Zároveň se očekávala vysoká návštěvnost výstavních budov.⁴⁰³

7.2 Doprovodný program

Během Libereckých trhů mohli návštěvníci zhlédnout nejen výstavu exponátů ve výstavních budovách nebo na samotném výstavišti, ale také navštívit množství dílčích výstav, zúčastnit se různých akcí, navštívit tzv. „Prátr“, nebo navštívit různá představení v jednom z místních kulturních zařízení. Také hotely či restaurace byly uzpůsobeny pro

³⁹⁹ *Naše Hory*, roč. 1936, 21. 8. 1936, č. 35, s. 1–3.

⁴⁰⁰ Willkommen!, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 77, 19. 8. 1936, Nr. 193, s. 1. Jsem prezident všech v tomto státě.

⁴⁰¹ Der tschechische Willkommengruss, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 77, 20. 8. 1936, s. 3. Prezident Beneš jako hlava státu se pokusil usmířit obě strany a poukázal na respektování Němců, coby menšiny v Československu, ale právě návštěvou Libereckých trhů, které představovaly průmysl českých Němců byl bohužel efekt opačný, a to obzvláště v době, která byla pro Čechy v pohraničí tak složitá, především událostí z 30. ledna 1933, kdy byla v Německu jmenována Hitlerova vláda a v dubnu roku 1935 jmenována Sudetendeutsche Partei.

⁴⁰² BRUNCLÍK, Zdeněk: *Nástup k rozbití republiky*, in: KARPÁŠ, Roman, et al.: c. d., s. 348.

⁴⁰³ Die 17. Reichenberger Messe – Ein voller Erfolg, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 77, 16. 8. 1936, Nr. 191, s. 1.

pořádání zábavních večerů, kabaretů a podobných akcí. V roce 1920 do Liberce zavítal cirkus Kludský a bylo mu pronajato místo na dnešním Tržním náměstí.⁴⁰⁴

Nejvíce akcí se pořádalo v kulturním centru Lidové sady, jehož historie sahá až do roku 1897, kdy se poprvé začalo jednat o přestavbě restaurace Belvédér na honosnější restauraci a kulturní centrum.⁴⁰⁵ V Lidových sadech se po dobu trhů konala především varieté a koncerty.⁴⁰⁶ Veletržní plesy se v Lidových sadech konaly v sále i několikrát během trhů.⁴⁰⁷ Zároveň se zde konala setkání odborníků v různých odvětvích průmyslu.⁴⁰⁸ Také zde například v roce 1922 vystupovali hostující umělci vídeňského divadla, varieté a kabaretu pod vedením spisovatele Karla Mitsche a pod hudebním vedením ředitele orchestru Morizte Thanna, kapelního mistra vídeňského Burgtheater.⁴⁰⁹ Dalším místem, kde se konaly plesy, byla budova tělocvičny na dnešní Jablonecké ulici. V roce 1921 se tam konal tzv. „Reklamní bál“, na němž se prezentovali především vystavovatelé. Vstupenky na ples si mohli zájemci vyzvednout po předložení veletržní legitimace.⁴¹⁰

Dalším významným kulturním zařízením bylo městské divadlo, v němž se pravidelně po celých 19 ročníků Libereckých trhů konala různá představení, většinou komedie. Nahrlo se jen na půdě městského divadla, ale také v přírodním divadle nedaleko Lidových sadů. Nejednalo se pouze o večerní představení, ale rovněž odpolední a noční, které obvykle začínalo v půl jedenácté.⁴¹¹

Doprovodný program se nekonal jen v zařízeních k tomu určených, ale také v hotelových či restauračních zařízeních. Liberecké hotely byly obvykle uzpůsobeny pro konání nejrůznějších akcí. Součástí hotelu byl většinou prostorný sál. Je třeba zmínit například hotel Imperial, který byl postaven kvůli zvyšujícímu se počtu návštěvníků města v roce 1930 v dnešní ulici 1. máje nebo hotel Zlatý lev v dnešní Gutenbergově

⁴⁰⁴ AML – VI (gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci. Pronájem byl schválen městskou radou dne 4. 8. 1920.

⁴⁰⁵ ŘEHÁČEK, Marek - PIKOUS, Jan: c. d., s. 125-128.

⁴⁰⁶ Srov. Vergnügungs Anzeiger, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 3, Vergnügungs Anzeiger vom 9. August, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 64, 9. 8. 1924, Nr. 1, s. 3.

⁴⁰⁷ AML – VI (gd), karton 507, sign. 187. Na základě dopisu mezi spolkem Reichenberger Messe a městskou radou ze dne 19. 8. 1920 bylo povoleno pořádat tyto plesy do ranních hodin.

⁴⁰⁸ Reichenberger Messeamt: Wertblatt für die Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, Reichenberg, roč. 61, 15. 8. 1920, Nr. 1, s. 1.

⁴⁰⁹ Messe kleinkunstbühne im Volksgarten, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 2.

⁴¹⁰ AML – VI (gd), karton 507, sign. 187.

⁴¹¹ Stadtheater während der Messe, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 2.

ulici. Konala se zde především varetní představení či plesy.⁴¹²

Oblíbeným místem, kde se setkávali návštěvníci trhů, byla také kina. Populární bylo především kino, které dnes známe pod názvem Adria v dnešní Rumunské ulici nebo již neexistující Reformní kino v dnešní Pražské ulici, kde se promítaly filmy i několikrát denně, a k dispozici byla po všechny dny konání Libereckých trhů.⁴¹³ Taneční večery a kabaret pořádaly pro své hosty také některé liberecké hotely a kavárny.⁴¹⁴

7.2.1 „Prátr“

V místě dnešního Tržního náměstí, kde se v současnosti nachází OC Interspar,⁴¹⁵ byl ještě v polovině 19. století močál. Ten byl postupně zasypán a zarovnan a město začalo pomalu uvažovat, jak využít nově vzniklou oblast. Prostory tak začaly sloužit pro jarmarky a příležitostné pouťové atrakce.⁴¹⁶

Protože Liberecké trhy navštěvovalo stále více lidí, bylo třeba pro ně připravit adekvátní doprovodný program, který by dokázal zabavit celé rodiny s dětmi. V roce 1923 zde byl z toho důvodu postaven firmou A. Hirschmann a Comp. zábavní park, kde se měl konat doprovodný program Libereckých trhů. Soustředily se zde hlavně zábavní a umělecké podniky. Plakáty prezentovaly „Prátr“, zábavní park, jehož pojmenování mělo znázorňovat připodobnění k vídeňskému lunaparku,⁴¹⁷ jako největší a nejkrásnější zábavní park v republice.⁴¹⁸ Při vstupu návštěvníky vítala brána, kterou v noci osvětlovalo tisíce žárovek. Za ní bylo umístěno množství stánků, pódium na pořádání koncertů, restaurace a stánky s občerstvením. Unikátem „Prátru“ bylo tzv. „Hornické divadlo“ vytvořené již v roce 1891 Janem Vavrochem, které mělo prezentovat kamenouhelné nýřanské doly u Plzně a stalo se atrakcí pro návštěvníky „Prátru“. Zvědavci tak mohli vidět demonstraci veškeré práce horníků, například nebezpečné a namáhavé hloubení šachty, podkopávání, zasekávání a trhání uhlí, odstraňování

⁴¹² Vergnügungs Anzeiger, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 69, 18. 8. 1928, Nr. 1, s. 4.

⁴¹³ Vergnügungs Anzeiger, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 63, 12. 8. 1922, s. 3.

⁴¹⁴ Vergnügungs Anzeiger, in: *Reichenberger Zeitung*, roč. 1922–1929.

⁴¹⁵ BRUNCLÍK, Zdeněk: *Kulturní zařízení a zábavní podniky*, in: KARPAS, Roman, et al.: c. d., s. 335.

⁴¹⁶ TALLER, Martin, et al.: c. d., s. 1.

⁴¹⁷ Park byl založen již v roce 1766 panovníkem Josefem II., ale první atrakce zde byla instalována až v roce 1897. Jednalo se o proslulý Wiener Riesenrad – 64 metrů vysoké ruské kolo. Prátr byl místo setkávání významných vídeňských osob, skladatelů – například Johanna Strausse. Ještě před svou funkcí zábavního parku zastával spíše účel výstaviště, kde se v roce 1873 konala Světová výstava, kde se prezentovalo kolem 50 000 vystavovatelů.

⁴¹⁸ TALLER, Martin, et al.: c. d., s. 113.

pískovce a vodních pramenů. Rovněž zde bylo možné spatřit, jak jsou horníci nuceni v těžce přístupných místech při slabších vrstvách podkopávat uhlí vleže nebo vleče. Dále zde byly znázorněny hlavní a pobočné štoly, kterými dopravovali tzv. „běháči“ ve vozíkách uhlí k šachtě. Zajímavá byla také demonstrace záchrany zasypaných horníků. Celkem bylo v divadle instalováno na 800 automatických sošek, které se v pohyb uváděly parním strojem při elektrickém osvětlení.⁴¹⁹

V roce 1930 poskytl tajemník výboru, který provozoval tento zábavní park, místním listům údaje o parku. V „Prátru“ bylo zaměstnáno 180–200 osob, na mzdách se vyplácelo týdně průměrně 32 000 Kč. Místní koncerty stály 50 000–70 000 Kč a městu se na daních ze zábav, za spotřebu elektrického proudu a daně z nápojů a nájemného odvádělo celkem 250 000–280 000 Kč. Jen Taneční palác „Varieté“ platil za nájem 100 000 Kč.⁴²⁰ Z každé vstupenky bylo odváděno 10 haléřů do městské pokladny.⁴²¹ Vzhledem k výbornému osvětlení celého areálu a denním i nočním hlídkám, které se staraly o bezpečnost, se zde koncerty, zvláště vojenské hudby či jiné akce, mohly konat až do nočních hodin.⁴²² Jednou z akcí, která se v Prátru osvědčila, bylo opékání vola na rožni, které se stalo tradiční součástí Libereckých trhů.⁴²³ Každý čtvrtek v týdnu konání trhů byl v tomto parku velký ohňostroj.⁴²⁴ Tato tradice přetrvala až do roku 1938.

S koncem trhů také souviselo ukončení sezóny „Prátru“, který nebyl v provozu jen v době trhů, ale celou sezónu. Na poslední den, kdy byl zábavní park ještě otevřen, připravila Správa libereckého Prátru pro své návštěvníky překvapení v podobě zlatých hodinek pro návštěvníka, který se prokázal zvláštní vstupenkou.⁴²⁵ V poslední den, kdy byl park otevřen, se tak, jako každý rok, očekávala jeho zvýšená návštěvnost.⁴²⁶

⁴¹⁹ Něco o Libereckém Prátru, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXI, 7. 8. 1930, č. 32, s. 3–4.

⁴²⁰ Tamtéž. Dostupný zdroj neuváděl, zda byly částky odváděny měsíčně, ale domnívám se, že byly placeny za cyklus, kdy byl Prátr v provozu po dobu trhů, tedy kolem osmi dní.

⁴²¹ AML – VI (gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 - Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.

⁴²² Něco o Libereckém Prátru, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXI., 7. 8. 1930, č. 32, s. 3–4.

⁴²³ Liberecký Prátr, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXII., 28. 8. 1932, č. 30, s. 3.

⁴²⁴ TALLER, Martin, et al.: c. d., s. 113.

⁴²⁵ Prameny nehovoří o přesné podobě označení této vstupenky.

⁴²⁶ Liberecký Prátr, in: *Ještědský Obzor*, roč. XXII., 20. 8. 1931, č. 33, s. 3.

8 Závěr

V začátcích bádání jsem si myslela, že téma zahrnující prakticky celých 19 let dějin Liberce, se objeví ve větším množství odborných děl zabývajících se historií města. Překvapivě tomu tak nebylo a primárním zdrojem informací se tak pro mne stal především německý denní tisk. Zpočátku nebylo snadné oddělit podstatné využitelné informace od nepodstatných. Postupem času jsem se ale dokázala v těchto novinách orientovat a nasbírat tak cenné informace, díky nimž jsem mohla rekonstruovat průběh Libereckých trhů v meziválečném období. Vzhledem k tomu, že jsem měla k dispozici také český tisk, bylo třeba dát si pozor, aby práce analyzovala co nejobjektivněji názor na tyto události.

Při svém bádání jsem kladla důraz na následující otázky: a) Proč bylo právě toto severočeské město vhodné k pořádání mezinárodních trhů? b) Jaké faktory mohly negativně ovlivnit průběh Libereckých trhů? c) Jak během devatenácti let ovlivnilo pořádání trhů město Liberec, a zanechaly trhy městu něco po ukončení tradice?

Máme-li odpovědět na první otázku, musíme se ohlédnout již do 19. století, v němž město Liberec budovalo bohatou výstavní tradici a objevil se zde veliký průmyslový a výstavní potenciál. Počátkem 19. století se v Liberci začala rozvíjet tovární výroba a v polovině 19. století zde začala převládat textilní výroba. Na území města podnikalo několik významných průmyslníků působících v tomto odvětví. Konkrétně hovořím například o firmách Johann Liebieg a Comp. nebo Ignatz Ginzkey, které v této oblasti držely prim, co se týče odbytu svých textilních výrobků. Období po první světové válce bylo v obchodní oblasti komplikované z důvodu zavedení celních opatření. Proto se především vlivní podnikatelé, kteří na území Liberce vlastnili své továrny, zasadili o založení Libereckých trhů. Město má také významnou geografickou polohu. Nachází se v blízkosti hranic s Německem, což podporovalo odbyt výrobků především českých Němců v zahraničí. Zároveň se Liberec stal sídlem Obchodní a živnostenské komory a také jedné z nejvýznamnějších organizací československých textilních průmyslníků – Všeobecného německého textilního svazu, do kterého též spadal Moravsko-slezský svaz německých textilních průmyslníků. Dalším aspektem, který podpořil oblast Liberecka pro výstavní činnost, byl rozvoj dopravy, zejména té železniční. Nejen železnice ale měla vliv na prestiž Liberce, ale rovněž vytvoření bohaté sítě tramvajových linek, které již na začátku 20. století dokázaly pokrýt dopravní

obslužnost téměř celého města. Všechny tyto aspekty měly vliv na založení výstavní tradice v Liberci.

Dále je důležité odpovědět si na otázku, jaké faktory mohly mít negativní vliv na průběh Libereckých trhů? V počátcích to byly jistě nedostatečné finanční prostředky. Spolek Reichenberger Messe musel organizační záležitosti financovat z větší části z prostředků členů spolku, kterými byli místní úspěšní podnikatelé. Úspěch prvního ročníku, jak vypovídá finanční zpráva, jež je součástí práce, navýšil množství peněžních prostředků, se kterými mohl spolek disponovat. Zapříčinil to také nárůst vystavovatelů a návštěvníků, jejichž zakoupení členské či vstupní legitimace znamenalo nárůst financí v pokladně spolku. Dalším aspektem byla bezesporu absence samotného výstaviště v prvním roce konání trhů. Prostory školních budov sloužící výstavním účelům byly veliké, nicméně vešlo se do nich jen omezené množství vystavovatelů a návštěvníků. Po prvním ročníku se ale město spolu se spolkem Reichenberger Messe usneslo na potřebě zřídit v Liberci výstaviště, které by umožnilo každoročně přijímat větší množství podnikatelů mající zájem prezentovat na trzích své produkty. Negativně na Liberecké trhy také bezesporu působila světová hospodářská krize ve třicátých letech. Největší dopad měla krize na Liberecké trhy především mezi lety 1932–1936. Klesl odbyt domácích výrobků a především textilní průmysl zaznamenal úbytek svých domácích i zahraničních odběratelů. Trhy tak zaznamenaly jak pokles zahraničních návštěvníků, tak také samotných vystavovatelů. Dle mého názoru ale měly největší vliv na průběh Libereckých trhů česko-německé vztahy. Po první světové válce se postavení Němců v Čechách změnilo. Národnostní diferenci podtrhoval dále denní tisk. Německý velebil především umění německých průmyslníků, poukazoval na hospodářské výsledky německých podniků a o československých vystavovatelích se nezmiňoval. Organizaci i celý průběh Libereckých trhů prezentoval jako velice úspěšné. Ze stránek československého tisku jsem se poprvé dozvěděla také protichůdné názory, v nichž záporně hodnotily samotnou organizaci trhů a potlačení českého jazyka při jejich propagaci. Napětí mezi Čechy a Němci vyvrcholily rokem 1938 podepsáním Mnichovské dohody, události, jež na dlouhou dobu ovlivnila vztahy mezi Němci a Čechy v této oblasti.

Jakým způsobem ovlivnila devatenáctiletá éra Libereckých trhů město? Již před zahájením veletržní tradice v Liberci zde bylo mnoho věcí zmodernizováno. Jednalo se především o elektrifikaci města, dopravní spojení ve městě, dostavbu nádraží či rozšíření železniční sítě v okolí Liberce. Jisté novinky byly zaznamenány v oboru

stavebnictví, vzniklo zde například mnoho nových budov a funkčních domů, ale výstavba v podstatě pokračovala stejným tempem jako před začátkem éry trhů. Největší vliv ovšem trhy měly na regionální rozvoj průmyslu, především textilního. Zvětšení odbytových možností, návštěvy různých zahraničních delegací, jež inspirovaly svým uměním místní podnikatele či možnost dovážet své zboží po železnici do zahraničí. To vše mělo vliv na rozvoj obchodu a průmyslu v této oblasti. V diplomové práci toto podkládám statistickými údaji o návštěvnosti trhů. Poslední trhy se konaly rok před vypuknutím druhé světové války a po ní se sice tradice výstavních trhů do Liberce navrátila, nicméně s nástupem komunistického režimu souvisely také změny v podnikatelském sektoru a na Libereckých výstavních trzích, jak se podnik jmenoval, již nebylo možné vystavovat produkci soukromých subjektů, ale především státních podniků, protože došlo ke znárodnění soukromého sektoru.

Smyslem této práce bylo přehledně zrekonstruovat průběh Libereckých trhů v meziválečném období z důvodu zaplnění jisté mezery v historii Liberce. Domnívám se, že práce může být přínosem především pro zájemce o regionální historii a dějin průmyslu v Českých zemích. Během své práce jsem narazila také na témata, která by byla vhodná pro další bádání. Jedná se například o odborné spolky, jež na Liberecku působily a účastnily se doprovodného programu trhů, vliv propagandy trhů na české a německé obyvatele a rozvoj vyhlídkových letů v rámci trhů a podrobné zmapování česko-německých vztahů během Libereckých trhů.

9 Použité prameny a literatura

9.1 Prameny

Státní okresní archiv v Liberci (dále SOkA Liberec)

- SOkA Liberec, Archiv města Liberec – fond Gd, VI. díl, sign. 197, inv. č. 877, karton 541–542 – Liberecké veletrhy – žádosti o přidělení míst na stavby a staveniště. Přehledy o průběhu veletrhů, různá obchodní dokumentace.
- SOkA Liberec, AML – fond Gd, VI. díl, sign. 187, inv. č. 828, karton 507 – Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci.
- SOkA Liberec, AML – fond Gd, VI. díl, sign. 563, inv. č. 164, karton 143 – Místa na trzích (stánky) – řízení – seznamy osob požadujících povolení k prodeji na trzích, korespondence, stížnosti, přestupky.
- SOkA Liberec, AML – fond Gd, VI. díl, sign. 142, inv. č. 1314, karton 665 – Spolek „Reichenberger Messe“ Liberecké veletrhy – volba zástupců.
- SOkA Liberec, AML – fond Gd, VI. díl, sign. 120, inv. č. 924, karton 559 – Liberecké veletrhy – žádosti o reklamy, nákresy reklam, obchodní jednání.
- SOkA Liberec, AML – fond č. 57, Pozůstalost rodu Liebiegů (1821–1943).
- SOkA Liberec, AML – fond Gd, Kronika města Liberce (1525–1925, 1858–1939), nezpracovaná část fondu.
- SOkA Liberec, AML – fond Gd, inv. č. 3279, karton 892 – plány výstaviště z let 1926–1945.
- SOkA Liberec, AML – fond Gd – soudobá dokumentace, Liberecké veletrhy 1920–1936, pozvánky, propagace, nezpracovaná část fondu.
- Jahrbuch und Wohnungs-Anzeiger der Stadt Reichenberg: für das Jahr. Reichenberg: Stadt Reichenberg, 1921, 1926.
- Illustrierter Führer durch die Messestadt Reichenberg und die die daran interessierten Industriegebiete und Handelsgebiete, Kurorte und Bäder usw., Reichenberg, 1921.
- Průvodce Libereckými veletrhy, Reichenberg 1921.
- Jahrbuch der Reichenberger Messe für 1921, Reichenberg 1921.
- Katalog der Reichenberger Messe 1921, Reichenberg 1921.

- Reichenberger Zeitung, 1919–1938.
- Ještědský Obzor, 1919–1938.

Krajská vědecká knihovna v Liberci

- Naše Hory, 1920–1938.

9.2 Literatura

BRUNCLÍK, Zdeněk - VINKLÁT, Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní hospodářská komora Liberec, Agentura 555 2000, ISBN 80-902887-3-1.

FRANĚK, Miroslav: *125 let průmyslové školy v Liberci*, Liberec, Střední průmyslová škola strojní a elektrotechnická 2001.

HORÁKOVÁ, Libuše: *Ze starého Liberce 1352–1945*, Městský Národní výbor v Liberci, Liberec, 1970.

HLAVAČKA, Milan: *Jubilejní výstava 1891*, 1. vyd. Praha, Techkom 1991, 80-901016-0-7.

KARPAŠ, Roman et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4.

LUG, Viktor – RESSEL, Anton: *Heimatkunde des Bezirkes Reichenberg in Böhmen IV*, Liberec, 1938.

LUG, Viktor: *Das älteste Reichenberger Stadtbuch*, Liberec, 1943.

MELANOVÁ, Miloslava: *Liberecká výstava 1906*, Liberec 1996.

OKURKA, Tomáš: *Všeobecná německá výstava v Ústí nad Labem 1903*, 1. vyd. Ústí nad Labem 2005, ISBN 80-86646-II-6.

OTTO, Jan et al.: *Sto let práce-zpráva o Všeobecné zemské výstavě v Praze 1891 na oslavu jubilea první průmyslové výstavy roku 1791 v Praze pod protektorátem jeho císařského a královského veličenstva císaře a krále Františka Josefa I.*, Praha 1893.

PAVLŮ, Dušan: *Veletrhy a výstavy, kultura, komunikace, multimedialita, marketing*, 1. vyd. Příbram, Professional Publishing 2009, ISBN 978-80-86946-38-2.

ŘEHÁČEK, Marek - PIKOUS, Jan: *Procházka do Lidových sadů*, 1. vyd. Liberec, Pavel Akrman – epicentrum 2010, ISBN 978-80-254-8645-0.

TALLER, Ivan: *Čtení kratochvilné o starém Liberci I., II.*, Liberec 1996, 1997.

- TALLER, Ivan: *Galerie úspěchu, Liberec a okolí*, 1. vyd. Liberec, Profil 1996.
- TALLER, Martin, et al.: *Historie a současnost podnikání na Liberecku*, 1. vyd. Žehušice, Městské knihy s. r. o. 2006, ISBN 80-86699-42-0.
- TECHNIK, Svatopluk - RUDA, Vladimír: *Liberec minulosti a budoucnosti*, Liberec, Severočeské krajské nakladatelství v Liberci 1961.
- TECHNIK, Svatopluk: *Liberec minulosti a současnosti*, 2. přepr. vyd. Ústí nad Labem, Severočeské nakladatelství 1980.
- TECHNIK, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I. - V.*, Liberec 1992–2001.
- UMLAUF, Václav et al.: *Střed Liberce v proměnách staletí*, 1. vyd. Liberec, Technická Univerzita 2011, Liberec, ISBN 978-80-7372-804-5.
- VYSEKALOVÁ, Jitka, et al.: *Veletrhy a výstavy, efektivní prezentace pro úspěšný prodej*, 1. vyd. Praha, Grada 2004, ISBN 80-2470894-9.
- ZEMAN, Jaroslav: *Liberec, urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*, 1. vyd. Liberec, Knihy 555 2011, ISBN 978-80-86660-33-2.

9.3 Encyklopedie, lexikony

- Biographisches Lexikon zur Geschichte der Böhmischen Länder Band I, II: A – H, I – M*, Mnichov, 1979, 1984.
- Universum – sv. 9*, Praha, Odeon 2001, ISBN 80-207-1071-X.

9.4 Ročenky Liberecké architektury

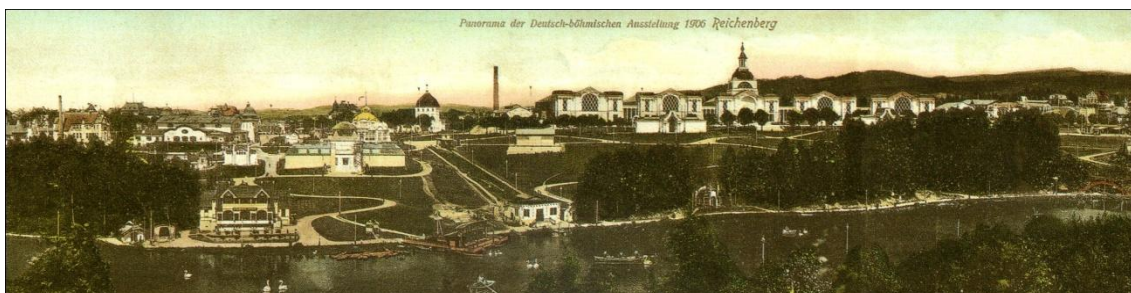
- ČTVERÁČEK, Karel. Liberec: *Ročenka liberecké architektury* 2005, roč. 1, Liberec: Fotoarchiv města Liberce, 2006, ISSN 1801-6227.
- ČTVERÁČEK, Karel. Liberec: *Ročenka liberecké architektury* 2006, Liberec: Fotoarchiv města Liberce, 2007, ISSN 1801-6227.
- ČTVERÁČEK, Karel. Liberec: *Ročenka liberecké architektury* 2008, roč. 4, Liberec: Fotoarchiv města Liberce, 2009, ISSN 1801-6227.
- ČTVERÁČEK, Karel. Liberec: *Ročenka liberecké architektury* 2009, roč. 5, Liberec: Fotoarchiv města Liberce, 2010, ISSN 1801-6227.

10 Seznam příloh

<i>Příloha č. 1</i>	Německo-česká výstava v Liberci 1906
<i>Příloha č. 2</i>	Dopis Antona Hirschmanna
<i>Příloha č. 3</i>	Výstavní budovy, výstaviště
<i>Příloha č. 4</i>	Obrázky z Libereckých trhů
<i>Příloha č. 5</i>	Doprovodný program
<i>Příloha č. 6</i>	Návštěva prezidenta republiky Edvarda Beneše v Liberci, 19. 8.1936
<i>Příloha č. 7</i>	Organizace a propagace trhů
<i>Příloha č. 8</i>	Vystavovatelé textilního průmyslu

Příloha č. 1 – Německo-česká výstava v Liberci 1906

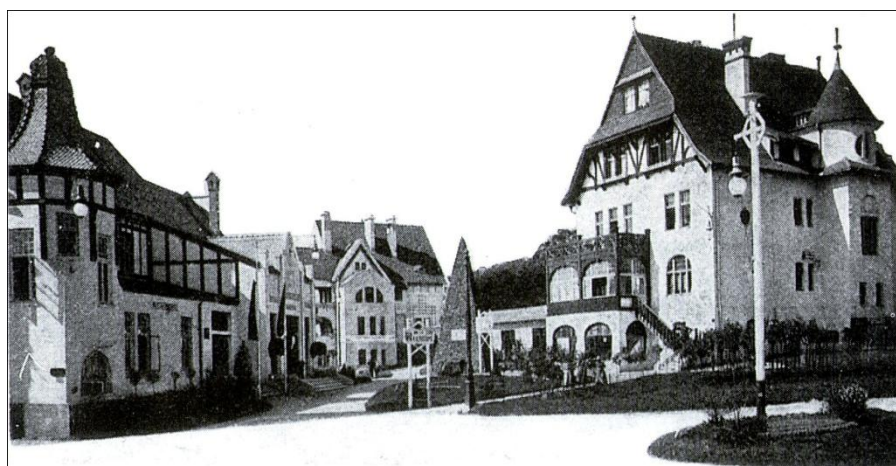
Výstaviště nad Harcovskou přehradou, 1906

Zdroj: BRUNCLÍK, Zdeněk - VINKLÁT, Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní a hospodářská komora Liberec, Agnetura 555 2000, ISBN80-902887-3-1, s. 19.

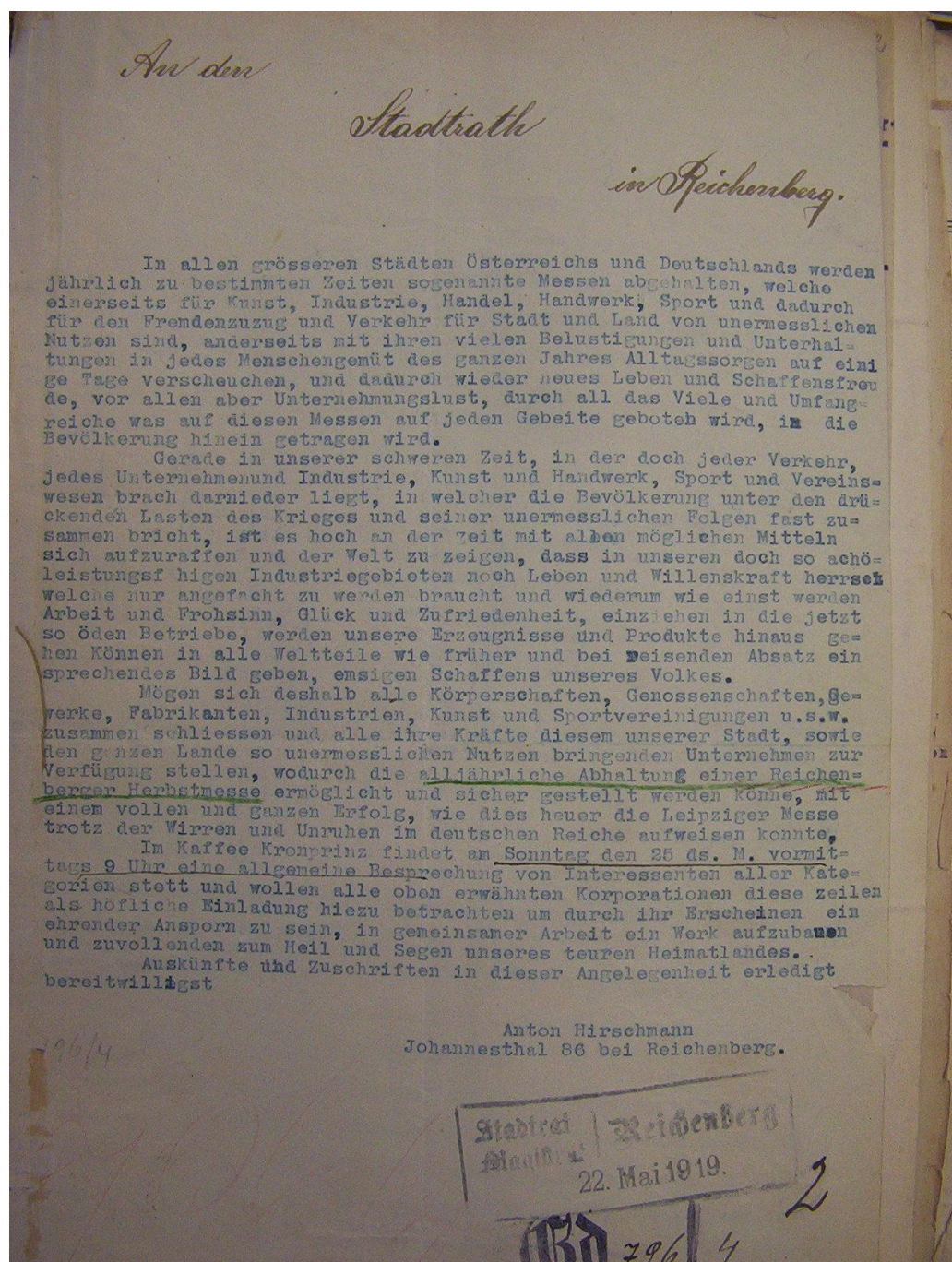
Zdroj: MELANOVÁ, Miloslava: *Liberecká výstava 1906*, Liberec 1996, s. 12.

Zdroj: MELANOVÁ, Miloslava: *Liberecká výstava 1906*, Liberec 1996, s. 10.

K dřevěným výstavním pavilonům patřily také zděné budovy. Na obrázku se nachází kancelář a správa výstavy (vlevo).

Příloha č. 2 – Dopis Antona Hirschmanna

Zdroj: AML – VI(Gd), sign. 187, inv. č. 828, karton 507 – Liberecké veletrhy (výstaviště) – zřízení, veškerá agenda ve vztahu k obci, nečíslováno.

Příloha č. 3 – Výstavní budovy, výstaviště

Oblast výstaviště – dnešní Masarykova ulice na konci 19. století

Zdroj: ŘEHÁČEK, Marek – PIKOUS, Jan: *Procházka do Lidových sadů*, 1. vyd. Liberec, Pavel Akrman – Epicentrum 2010, ISBN 978-80-254-8645-0, s. 56.

Výstavní budovy

Učitelství ústav, dnešní ZŠ v Šamánkově ulici

ZŠ na Keilově vrchu

Zdroj: ŘEHÁČEK, Marek – PIKOUS, Jan: *Procházka do Lidových sadů*, 1. vyd. Liberec, Pavel Akrman – Epicentrum 2010, ISBN 978-80-254-8645-0, s. 36.

Zdroj: TALLER, Martin, et al.: *Historie a současnost podnikání na Liberecku*, 1. vyd. Žehušice, Městské knihy s. r. o. 2006, ISBN 80-86699-42-0, s. 131.

Tělocvična, dnešní TJ Lokomotiva

Kasárna

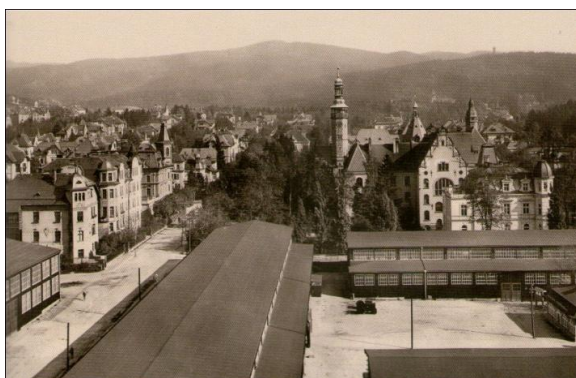
Zdroj: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 244, 224.

Výstaviště

Tenisové kurty – vhodné místo pro zřízení výstaviště

Zdroj: KARPÁŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 244.

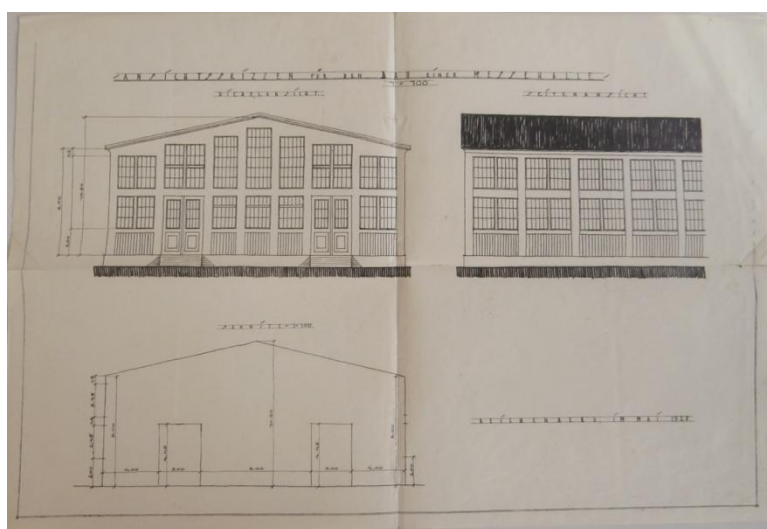
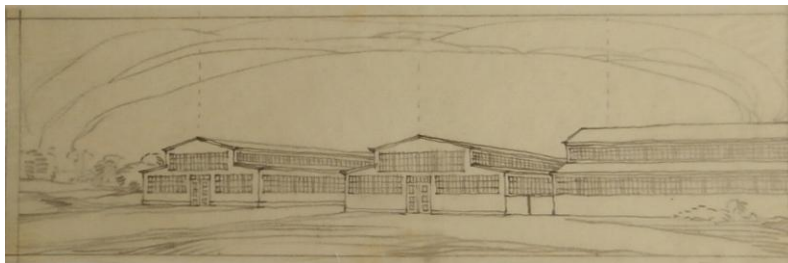

Zdroj: ŘEHÁČEK, Marek – PIKOUS, Jan: *Procházka do Lidových sadů*, 1. vyd. Liberec, Pavel Akrman – Epicentrum 2010, ISBN 978-80-254-8645-0, s. 43.

Zdroj: BRUNCLÍK, Zdeněk – VINKLÁT, Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní a hospodářská komora Liberec, Agentura 555 2000, ISBN 80-902887-3-1, s. 24.

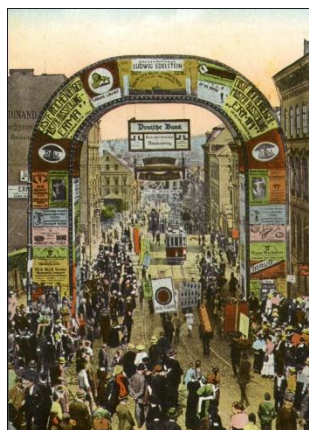
Zdroj: KARPAŠ, Roman, et. al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 321.

Zdroj: SOKA Liberec, AML – fond Gd, inv. č. 3279, karton 892 – plány výstaviště z let 1926–1945.

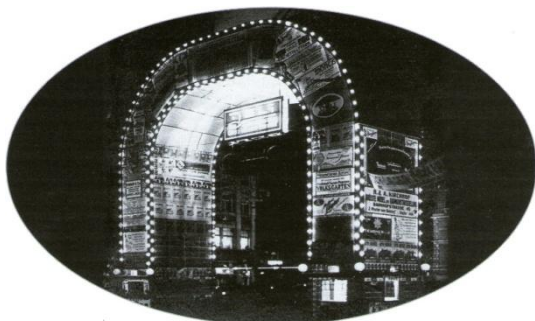
Příloha č. 4 – *Obrázky z Libereckých trhů*

Zahájení Libereckých trhů Theodorem Liebiegem (vpředu) Magnet, který vítal návštěvníky trhů
Zde: ulice 1. máje.

Zdroj: Reichenberger Zeitung, 15. 8. 1930, s. 5.

Zdroj: BRUNCLÍK, Zdeněk – VINKLÁT, Pavel: *150 let hospodářské komory v Liberci 1851–2001*, Liberec, Okresní hospodářská komora Liberec, Agentura 555 2000, ISBN 80-902887-3-1, s. 24.

Zdroj: TALLER, Martin, et al.: *Historie a současnost podnikání na Liberecku*, 1. vyd. Žehušice, Městské knihy s. r. o. 2006, ISBN 80-86699-42-0, s. 113.

Magnet byl instalován od roku 1921 na dnešním nám. Dr. E. Beneše.

Zdroj: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 3.

Zdroj: Reichenberger Zeitung, 13. 8. 1932, s. 6.

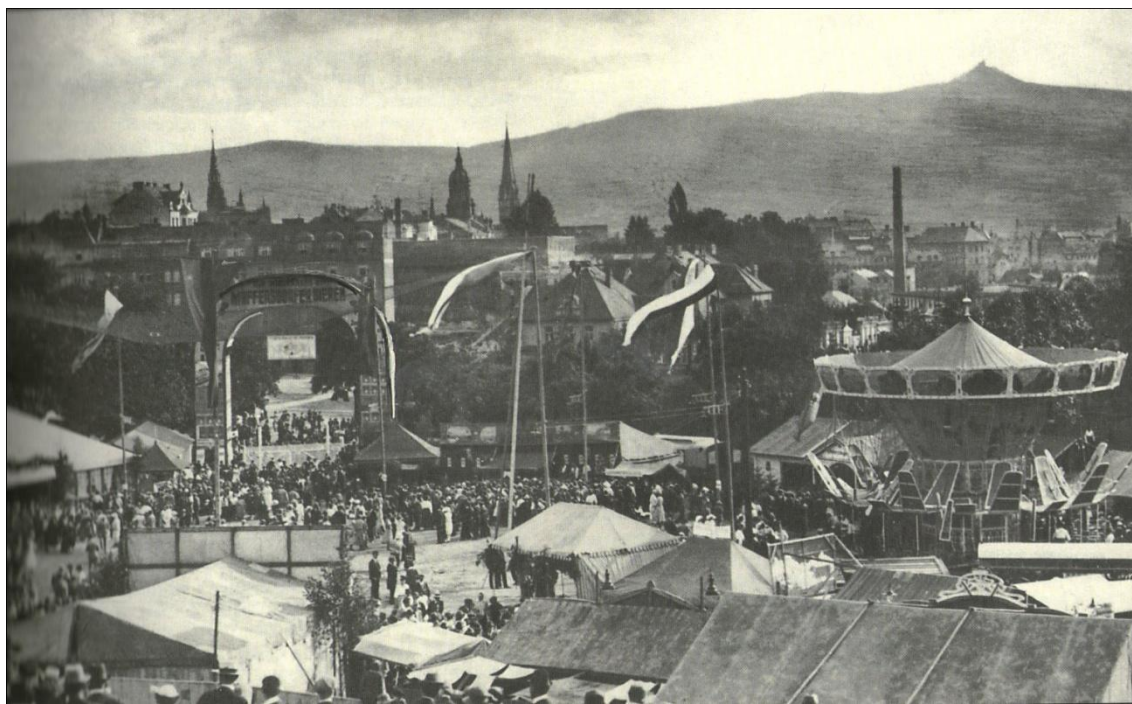
Zdroj: Reichenberger Zeitung, 16. 8. 1937, s. 5.

Zdroj: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 321.

Příloha č. 5 – *Doprovodný program*

„Prátr“

Zdroj všech obrázků na této straně: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 335.

Příloha č. 6 – *Návštěva prezidenta republiky v Liberci, 19. 8. 1936*

Zdroj: *Reichenberger Zeitung*, 19. 8. 1936, s. 6.

Zdroj: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 348.

Příloha č. 7 – Organizace a propagace trhů

Zdroj: SOKA Liberec, AML – Gd - Liberecké veletrhy – soudobá dokumentace, propagace (nečíslováno).

Zdroj: KARPAŠ, Roman, et al.: *Kniha o Liberci*, 2. oprav. a rozš. vyd. Liberec, Dialog 2004, ISBN 80-86761-13-4, s. 273.

Příloha č. 8 - Vystavovatelé textilního průmyslu

Liberec a okolí

Aug. Liebisch Söhne	Gross-Schönau i.B.	Velké Šanovy
Brosche & Comp.	Reichenberg i. B.	Liberec
Josef Schorisch	Gross-Schönau	Velké Šanovy
Hille & Hampel	Gross-Schönau	Velké Šanovy
Anton Michler	Reichenberg	Liberec
Brüder Braunstein	Hainspach	Lipová
Wondrak & Richter	Reichenberg	Liberec
Freund & Münster	Reichenberg i. B.	Liberec
Fritz Künzel & Comp.	Asch	Aš
Mez, Vater & Söhne	Riechenberg	Liberec
Petters & Kumpf	Wölmsdorf	Wölmsdorf
Johann Liebisch	Gross-schönau	Velké Šanovy
Adolf Sauer	Gross-schönau	Velké Šanovy
August Rasche d. J.	Lobendau	Lobendava
Johann Grumbach	Nieder - Einsiedel	Dolní Poustevna
Bänder u. Gurten	Nixdorf	Mikulášovice
Josef Richter	Hainspach	Lipová
Walter Günther & Comp.	Gross-Schönau	Velké Šanovy
Carl Josef Schneider	Nixdorf	Mikulášovice
Adolf Jakob	Reichenberg	Liberec
Franz Mader jun.	Schluckenau	Šluknov
Carl Hanisch & Sohn	Warnsdorf	Varnsdorf
Ignatz Hübner	Ruppersdorf	Ruprechtice
Heinrich Stolle	Warnsdorf	Varnsdorf
Wilhelm Nemezt	Reichenberg	Liberec
Karl Portschi	Reichenberg	Liberec
Hille & Wunsche	Rumburg	Rumburk
Gebrüder Preissler	Gablonz a. N.	Jablonec nad Nisou
Heinrich Karrer	Alt Habendorf	Stráž nad Nisou
S. S. Neumann	Reichenberg	Liberec
Brüder Grohmann	Schluckenau	Šluknov
Wenzel F. Tschörner	Reichenberg	Liberec
Franz Krause jun.	Schluckenau	Šluknov
Franz Josef Jakob	Reichenberg	Liberec
Josef A. Keil	Reichenberg	Liberec
Zoller & Diederichs	Grottau	Hrádek nad Nisou
Josef Weiss	Reichenberg	Liberec
Johann Marschner	Gross-Schönau	Velké Šanovy
Johann Liebieg & Comp.	Reichenberg	Liberec
J. Polívka	Reichenberg	Liberec

Brüder Peukert	Warnsdorf	Warnsdorf
F. J. Sukdolák	Reichenberg	Liberec
Brüder Bayer	Reichenberg	Liberec
Šakloud a Vaňura	Reichenberg	Liberec

B. J. Müller	Lobendau	Lobendava
Adolf Elger	Reichenberg	Liberec
Franz Liebieg	Reichenberg	Liberec
Textilana A.-G.	Reichenberg	Liberec
Ludwig & Carl Kraus	Brünn	Brno
Teubner & Comp.	Grottau	Hrádek nad Nisou
Wolff Rübel a spol.,	Hradec	Hradec Králové
C. Neumann & Söhne	Reichenberg	Liberec
Karl Worf	Rumburg	Rumburk
Eduard Salomon	Reichenberg	Liberec
Josef Rösler	Gross-Schönau	Velké Šanovy
Otto Pick & Comp.	Graslitz	Kraslice
Otto Doktor	Reichenberg	Liberec
Franz Jos. Reichter	Wölmsdorf	Wölmsdorf
Neumann & Jaekel	Friedland	Frýdlant
Wilhelm Roth	Reichenberg	Liberec
August Marschner & Sohn	Schönlinde	Krásná Lípa
Friedrich Fried	Reichenberg	Liberec
J. H. Vatter	Schönlinde	Krásná Lípa
Tetscher & Löwy	Röchlitz	Rochlice
H. Pohl	Rumburg	Rumburk
Carl Bienert & Sohn	Reichenberg	Liberec
Rudolf Focke	Rumburg	Rumburk

Zdroj: Illustrierter Führer durch die Messestadt Reichenberg, und die daran interessierten Industriegebiete und Handelsgebiete, Kurorte und Bäder, usw., Reichenberger Zeitung 1920–1938.